

Lehti tutkijoille ja tutkimustiedon käyttäjille
Verkossa: www.maaseutututkimus.fi

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies 2/2020

2 / 2020

MAASEUTUTUTKIMUS

• Finnish Journal of Rural Studies

mua.fi

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies

2 | 2020 | 28. vuosikerta

Päätoimittaja

Torsti Hyryläinen, Helsingin yliopisto,
Ruralia-instituutti
pt@maaseutututkimus.fi

Toimituskunta

Tuomas Kuhmonen, Turun yliopisto
Katri Lassila, Aalto yliopisto
Marko Nousiainen, Terveysten- ja hyvin-
voinnin laitos
Anni Rannikko, Itä-Suomen yliopisto
Sulevi Riukulehto, Helsingin yliopisto
Kaisa Schmidt-Thomé, Demos Helsinki
Katriina Soini, Luonnonvarakeskus
Kaarina Tervo-Kankare, Oulun yliopisto
Seija Tuulentie, Luonnonvarakeskus

Toimitussihteeri

Petja Kauppi, Tekstihuoltamo
toimitussihteeri@maaseutututkimus.fi

Julkaisija

Maaseudun uusi aika -yhdistys
www.mua.fi

Kannen kuva

Meri Kanner 2020

Painopaikka

Grano Oy
ISSN 2670-2347

Verkossa

www.maaseutututkimus.fi

Maaseutututkimus on monitieteinen julkaisu tutkijoille ja tutkimustiedon käyttäjille. Julkaisemme erilaisilla teoreettisilla asetelmilla ja metodologisilla lähestymistavoilla tuotettuja tieteellisiä artikkeleita, tutkimustuloksiin perustuvia katsauksia sekä puheenvuoroja ja arvioita. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä muutoksista maaseuduilla sekä avata uusia näkökulmia erilaisten maaseutujen kehitykseen ja tulevaisuuteen.

Kirjoitukset voivat käsitellä ihmisiä ja identiteettejä, yhteisöjä ja kulttuuria, elinkeinoja ja luonnonvaroja, maaseudun määrittelyä, merkityksiä sekä maaseutukysymyksiin liittyvää asiantuntijuutta ja politiikkaa.

Artikkelit ovat vertaisarvioituja, ja lehti on akateemisen julkaisuforumiluokituksen tasolla 1.

PÄÄKIRJOITUS

3 Käänteentekevä vuosi 2020

Torsti Hyyryläinen

ARTIKKELI

6 Metsänomistajien suhtautuminen metsien luonnontuotteiden kartoitukseen

Ron Store ja Rainer Peltola

32 ”Veran” ja ”Husseinin” arki ja asettuminen raja-alueen maaseudulle

Etnografinen tutkimus kahdesta maahanmuuttajataustaisesta väestöryhmästä Pohjois-Karjalassa

Pirjo Pöllänen

KATSAUS

61 Onko mustikoiden ja puolukoiden poiminta Suomessa tehostunut thaimaalaisten poimijoiden myötä?

Marjut Turtiainen ja Pekka Rantanen

83 Maatalouden kehityksen suunnanmuutos

Energiaintensiivisestä tehotuotannosta työntensiiviseen lähituotantoon

Iija Lehtinen ja Galina Kallio

PUHEENVUORO

100 Maaseudun uusi kultakausi vaatii aktivismia

Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2021–2027 strategia valmistui

Tuomas Kuhmonen

106 Koronteeni ja maaseutu

Ismo Björn ja Pirjo Pöllänen

110 Ajatuksia etnografiasta, kulkemisesta ja vakavasti ottamisesta

Lectio praecursoria Jyväskylän yliopistossa 14.8.2020

Eeva Uusitalo

ARVIO

117 Oodi itse koetulle maaseudulle

Maalla! Koetut paikat. Toimittanut Silva Tedre. 2020.

Ismo Björn ja Pirjo Pöllänen

KOHTAAMINEN

121 Natalia Kopkina: Melankolinen yhteys äidinmaahan

Katri Lassila

MAASEUTUKUVA

124 Mame

Valentina Kopkina

TORSTI HYYRYLÄINEN

Kuva: Sirpa Piskonen

Käänteentekevä vuosi 2020

Tar koitan tässä käänteellä kulttuurista muutosta, joka ohjelmoi yhteiskuntia sosiaalisesti kestävämpään ja luonnon kannalta tasapainoisempaan suuntaan. *Maaseutututkimus*-lehden toimituksen asettama teema *Maaseudut yhteiskuntien kestävyysmuutoksissa* velvoittaa meitä pohtimaan kestävyyskysymyksiä erilaisten maaseutujen tulevaisuuden ja niiden elinvoiman näkökulmasta.

Vallankumouksellisinakin pidetyistä yhteiskunnallisista murroksista tiedetään, että suuri osa asioista palautuu ajan myötä asentoon, jossa ne ennen olivat. Tämä liittyy yhteiskuntien muutosjoustavuuteen, eli kykyyn palautua äkillisistä sokeista. Eri asioilla on erilainen palautumisherkkyys ja -aika. Isot muutokset ovat hitaita. Lisäksi on hyvä muistaa, että kriisit ovat aina ainutlaatuisia. Ne ovat myös mahdollisuuksia vaikuttamiselle: altistuneita mieliä voi rikastaa uusilla ajatuksilla tai kokeilla toisin toimimista – käänteet ovat mahdollisia.

Keskiajalla, 1300-luvun puolivälissä Euroopassa riehuneen kauhistuttavan pandemian eli ruttobakteerin eräs seuraus oli maallepako. Oli luonnollista pyrkiä etäälle tautipesäkkeistä, edes hieman turvallisempaan ympäristöön, jossa riski menehtyä oli pienempi. Vähemmän ihmishenkeen suoraan vaikuttavien taloudellisten kriisien tunnettu seuraus on

puolestaan se, että ihmiset hakeutuvat kaupungeista maaseutujen pienemmille paikkakunnille. Moderni kaupunkitalous reagoi nimittäin herkästi palveluvetoisen markkinan kriiseihin, ja ihmiset menettävät työpaikkansa. Tästä saatiin tuorempi esimerkki Euroopasta, kun Kreikan talous ajautui 12 vuotta sitten (2008) toisen maailmansodan jälkeisen ajan vakavimpaan talouskriisiin. Muuttoliike kääntyi tuolloin kohti Kreikan maaseutuja, jotka näin ottivat konkreettisella tavalla vastaan kriisin vaikutuksia.

Maailmanlaajuisista pandemioista voidaan oppia myös, että ne kiihdyttävät innovaatioita. Asioita pyritään tekemään toisella tavalla kuin ennen kriisiä. Rutto harvensi rankasti työvoimaa, josta seurasi työvoimapula, sekä ajatus kehittää tehokkaampaa teknologiaa ihmistyötä korvaamaan. Koronapandemian aiheuttamassa 2020-luvun kriisissä puolestaan erilaiset digitaaliset ratkaisut saattavat hyvinkin saada uutta voimaa kehittyä, koska ihmiset ovat alttiimpia ottamaan tätä teknologiaa käyttöön. Muutuneet työkäytänteet kaikkialla maailmassa jättävät todennäköisesti jälkensä ja kiihdyttävät paljon puhuttua työn muutosta.

Ihmisten liikkumisen ja teknologisen kehityksen lisäksi oleellisia seurattavia asioita myös maaseutujen tulevaisuuden kannalta ovat mielen liikkeet, eli ajattelutapojen ja keskustelujen muutokset sekä vaihtoehtoisten näkökulmien etsiminen. Alammeko uskoa eri asioihin kuin ennen kriisiä? Ei olisi täysin poikkeuksellista, jos mahdollomalta näyttäneestä tulisi uskottava tai jopa toivottava tulevaisuus. Kriisien möyhentämällä kollektiivisten ajattelutapojen muutoksilla on oletettavasti suuri vaikutus kriisin jälkeisen ajan kulttuureihin. Kriisin keskellä asioista ajatellaan ja niistä puhutaan hieman eri tavalla. Kriisin jälkeen näitä ajatuksia ehkä esitellään rohkeammin. Asioiden ja ilmiöiden sanoitukset ja kuvasto muuttuvat.

Ihmisten maaseutumielikuvien muutokseen vaikuttaa omien kokemusten lisäksi erityisesti yhteiskunnallinen keskustelu ja siihen liittyvä kerronnallinen kuvasto. Suomalaisten käsitys maaseutujen moninaisuudesta on todennäköisesti rikastunut vilkastuneen kotimaan matkailun myötä. Kaivattua toiseutta onkin löytynyt lähempää. Yhä useampi on nauttinut luonnosta, käynyt kansallispuistossa, metsäretkillä tai kalassa. Mökillä ja kotona on oltu enemmän ja tehty samalla remonttia sekä kokkailtu ahkerammin.

Koronapandemian vaikutusta ei voi kutsua maallepaoksi, mutta kiistatoman, tilastoissakin näkyvän vetovoimalisäyksen maaseudut ovat tänä

vuonna saamassa. Viimeisimmät tilastot kotimaassa tapahtuneesta muuttoliikkeestä samoin kuin esimerkiksi mökkikauppojen kasvaneesta määrästä tukevat tätä tulkintaa. Myös media on kiinnostuneena seurannut ja haastatellut maallemuuttajia.

Uusi teknologia muuttaa työtä ja vaihdantaa. Kaikissa työyhteisöissä on tänä vuonna mietitty, miten töitä voisi organisoida uudella tavalla. Verkkokauppa kasvoi Kaupan liiton mukaan vuonna 2019 noin 13 prosenttia. Todennäköistä kuitenkin on, että se tulee nousemaan aivan uudelle tasolle. Ruuan verkkokaupan arvioidaan lisääntyneen sadoilla prosenteilla. Viimeisetkin vitkaiset omaksujat yrittäjistä avasivat todennäköisesti verkkosivunsa juuri tänä vuonna.

Lehden tässä numerossa poikkeuksellisen vuoden 2020 aiheet ovat läsnä, joskaan eivät sitä erityisesti alleviivaten. Teemat liikkuvat luonnontuotteista (Sture & Peltola ja Turtiainen & Rantanen) maahanmuuttajien arkeen (Pirjo Pöllänen) ja edelleen maaseutupolitiikan tuoreisiin strategialinjauksiin (Tuomas Kuhmonen). Nykyisen talousjärjestelmän vaikutuksia arvioidaan kriittisesti (Lehtinen & Kallio). Pidemmän kaaren kylien muutosta hahmotetaan sekä Suomessa (Eeva Uusitalo) että kuvataan Venäjällä (Natalia Kopkina). Ajan kuva on ”koronteeni” (Björn & Pöllänen).

Olemme epävarmuuden keskellä. Covid-19-pandemia on valitettavasti jälleen leviämisvaiheessa. Emme vielä pysty näkemään kaikkia sen seurauksia. Nyt on keskityttävä kaikin keinoin tämän viheliäisen viruksen taluttamiseen. Sen jälkeen on oppimisen paikka. Edessä on pitkä, monipolvinen ja ankan kriittinen keskustelu. Mitä tapahtui ja miksi? Toivoa sopii, ettei tämä keskustelu korosta syyllisten löytämistä, vaan kurottaa aidosti niihin vaihtoehtoihin, jotka meillä ihmiskuntana ovat vielä käytävissä.

Vuosi 2020 voidaan kiistatta julistaa poikkeukselliseksi. *Maaseutututkimus*-lehden toimitus tulee seuraamaan aktiivisesti keskustelua koronapandemian vaikutuksista. Mutta tuleeko tästä vuodesta käänne – nähdään vasta myöhemmin. Merkit siitä ovat näkyvissä.

RON STORE

MML, Tutkija

Luonnonvarakeskus

RAINER PELTOLA

FT, Erikoistutkija

Luonnonvarakeskus

Metsänomistajien suhtautuminen metsien luonnontuotteiden kartoitukseen

Luonnontuotteisiin, kuten marjoihin, sieniin ja yrtteihin sekä luonnossa virkistäytymiseen kohdistuva kiinnostus on lisääntynyt, mikä on luonut tarpeen kartoittaa luonnontuotteiden potentiaalisia keruupaikkoja. Merkittävä osa keruutoiminnasta kohdistuu jokamiehenoikeuden nojalla yksityismaille. Tässä artikkelissa selvitetään kyselytutkimuksen avulla keskipohjalaisten yksityismetsänomistajien suhtautumista luonnontuotekarttoihin ja erityisesti marjakarttoihin. Tulosten mukaan enemmistö metsänomistajista pitää marjakarttojen laadintaa hyvänä asiana, mutta katsoo, ettei marjakarttoja tulisi julkaista ilmaiseksi yleiseen käyttöön ja että julkaisuun pitäisi olla maanomistajan lupa. Metsänomistajien mielestä parhaiten marjakartat soveltuisivat valtion talousmetsiin ja retkeilyalueille. Marjapaikkakarttojen laadinnan hyvänä puolena nähtiin, että marjasato saataisiin paremmin talteen ja haittapuolina nousivat esille huoli omiksi koettujen marjapaikkojen paljastumisesta ja kilpailun lisääntymisestä.

Avainsanat: Maanomistajat, luonnonraaka-aineet, luonnontuotekartat, marjapaikkakartat

Luonnontuotteisiin ja niiden raaka-aineisiin kuuluvat luonnonvaraiset ja puoliviljellyt marjat, sienet ja yrtit sekä joukko erikoisluonnontuotteita, kuten terva, mahla, pihka, pakuri, tuohi ja jäkälät. Poimituimmat ja kaupallisesti tärkeimmät luonnonmarjat ovat mustikka, puolukka, suomuurain, pihlajanmarja, variksenmarja ja karpalo (Ruokavirasto 2019, 51). Sienistä poimitaan lähinnä herkkutatteja, keltavahveroa, rouskuja, suppilovahveroa, korvasientä ja mustaa torvisientä (emt.: 14).

Luonnontuotteiden keruu Suomessa

Luonnon virkistyskäytön valtakunnallisen inventointitutkimuksen (LVVI) mukaan 65 prosenttia suomalaisista harrastaa luonnontuotteiden keräilyä, ja etenkin marjastus ja sienestys ovat lisänneet suosiotaan vuodesta 2000 (Sievänen & Neuvonen 2011, 42 ja 154). Suosituinta marjastus on maaseudulla, jonka asukkaista 66 prosenttia marjastaa. Kaupunkimaisillakin alueilla asuvasta väestöstä 55 prosenttia marjastaa (emt.: 154). Länsieurooppalaisessa viitekehyksessä ilmiö lienee ainutlaatuinen. Esimerkiksi olosuhteiltaan samankaltaisissa naapurimaissamme Ruotsissa ja Norjassa poimitujen luonnonmarjojen määrä on vähentynyt huomattavasti 1970-luvulta lähtien (Pouta ym. 2006). Suomessa marjojen ja sienien poiminta perustuu jokamiehenoikeuksiin. Tämä mahdollistaa luonnontuotteiden laajamittaisen hyödyntämisen, mutta voi myös aiheuttaa jännitteitä maanomistajien, kaupallisten toimijoiden ja marjastajien välille. Omiksi koettuja marjapaikkoja on totuttu varjelemaan muilta marjastajilta ja niiden paljastumista pyritään välttämään.

Luonnonmarjojen vuosittaisesta talteenotosta menee kotitarvekäyttöön yli puolet. Ansaintatarkoituksessa poimituista marjoista valtaosa päätyy suurten marjanostajien ylläpitämään järjestäytyneeseen kauppaan. Poimijat saivat poimintatuloa näiltä ostajilta yhteensä noin 15 miljoonaa euroa vuonna 2018. (Ruokavirasto 2019, 9). Tästä tilastoidusta poimintatulosta valtaosa kertyy maahan kutsutuille ammattipoimijoille, mutta tilastoinnin ulkopuolelle jää noin neljän miljoonan marjakilon kotimaiset suoramyymntimarkkinat, joiden taloudellisesta arvosta ei ole tietoa (Vaara 2015). Luonnonsienien merkitys tulolähteenä jää marjoja pienemmäksi ja esimerkiksi vuonna 2018 sienestäjät saivat tilastoitua poimintatuloa 1,2 miljoonaa euroa (Ruokavirasto 2019, 9). Luonnontuotteet voivat siis edelleen olla virkistyskäytön lisäksi myös tulonlähde

erityisesti pienissä, maaseutumaisissa kunnissa, joissa marjastusinnokkuus on kaupunkimaisia alueita suurempaa. Lisäksi monissa luonnontuotteiden arvoketjuissa marjat, sienet ja yrtit ovat keskeinen raaka-aine tuoden työtilaisuuksia ja arvonnousua jatkojalosteissa.

Marjojen ja sienten lisäksi Suomessa kasvaa 28 luonnonvaraista, jokamiehen oikeuksien piiriin kuuluvaa kauppayrtiläisiä, joita ovat esimerkiksi maitohorsma, lillukka, suopursu, kanerva ja pihlajanmarja (Salo & Turtiainen 2015). Ruohovartisia yrttejä voidaan kerätä jokamiehen oikeuksien nojalla, mutta esimerkiksi puiden lehtien, silmujen ja vuosikasvaimien kerääminen vaatii aina maanomistajan luvan.

Jokamiehen oikeudella kerättävien luonnontuotteiden lisäksi metsänomistajan luvalla kerättävien luonnontuotteiden (mm. puuvartisten varvut, pihka, mahla, jäkälä ja pakuri) hyödyntämismahdollisuudet ovat lisääneet kiinnostusta. Erityisesti pakurin, mahlan ja pihkan kohdalla on olemassa raaka-aineen keruuseen liittyviä hankintarenkaita ja verkostoja. Keruutoimintaa pitäisi kuitenkin ammattimaistaa ja keruumenetelmiä kehittää, jotta tuotantomääriä pystyttäisiin merkittävästi lisäämään (Ristioja 2017).

Keruun tehostaminen teemakarttojen avulla

Luonnontuotteet ovat metsäluonnon alihyödynnetty resurssi. Esimerkiksi valtakunnallisesta mustikkasadosta hyödynnetään noin kuusi ja puolikkasadosta noin kahdeksan prosenttia (Turtiainen ym. 2011). Jokamiehen oikeuksien piiriin kuuluvien luonnontuotteiden kaupallisen keruun lisääntyminen, metsänomistajan luvalla kerättäviin tuotteisiin kohdistuvan kiinnostuksen kasvu sekä kaupungistuminen ovat luoneet tarpeen kartoittaa tarkemmin potentiaalisia luonnonraaka-aineiden keruupaikkoja. Maaseudun asukkaat ovat innokkaimpia marjastajia, mutta mökkeilevät kaupunkilaiset eivät jää paljon jälkeen tästä ryhmästä. Kaikkein vähiten marjastusta harrastavat nuoret kaupunkilaismiehet, joilla ei ole mökkeilymahdollisuutta: heistä marjastaa hieman yli neljäsosa (Pouta ym. 2006). Keruupaikan tuttuudella vaikuttaisi siis olevan suuri merkitys marjastusinnokkuudelle.

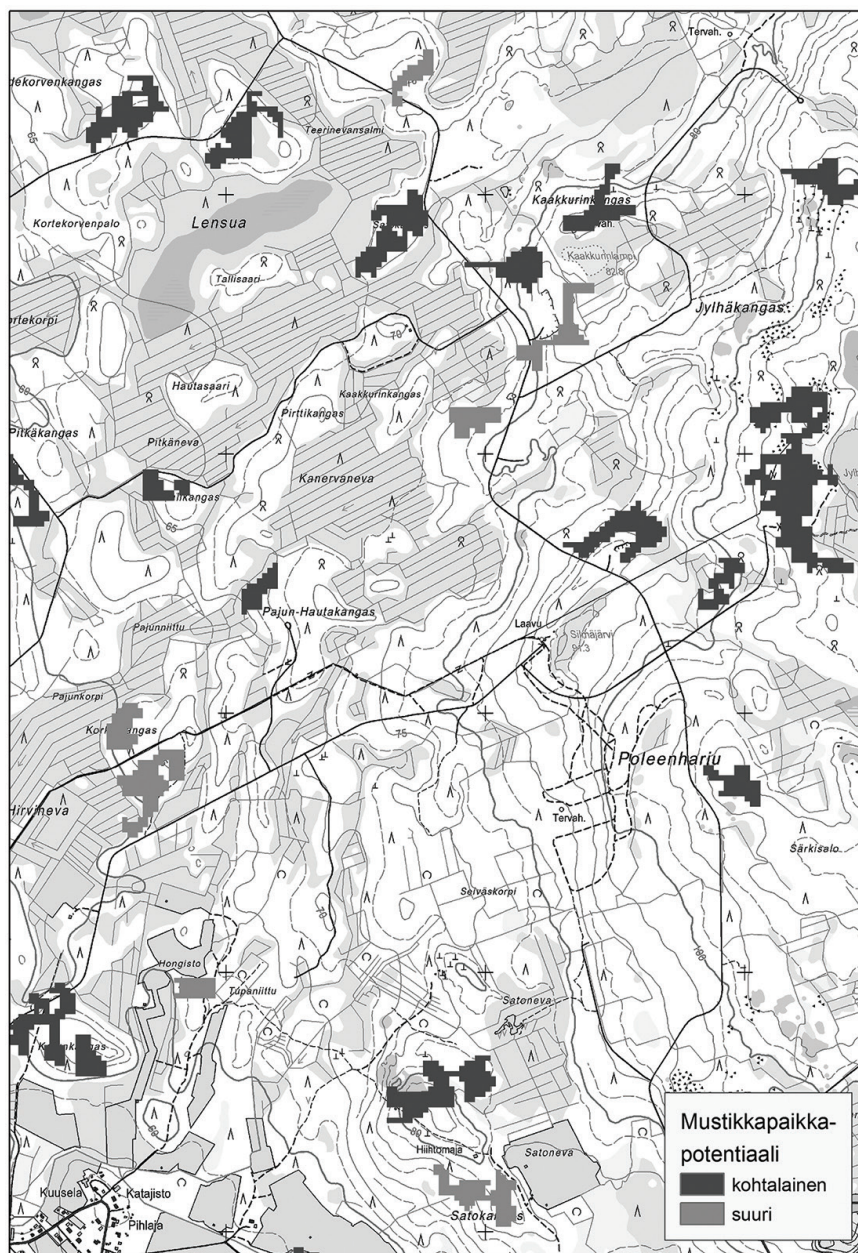
Tututkaan poiminta-alueet eivät kuitenkaan takaa onnistunutta marjastusta. Puuston kasvaminen, metsien käsittely ja maankäyttömuutokset vaikuttavat marjastus- ja sienestysmahdollisuuksiin. Säävaihtelujen

aiheuttama alueellinen satovaihtelu pakottaa kokeneetkin poimijat hakeutumaan uusille poiminta-alueille. Ulkomaisia poimijoita käyttäville luonnontuotealan yrityksille on ensiarvoisen tärkeätä, että kerääjät pystytään lähettämään oikeille alueille oikeaan aikaan. Tieto potentiaalisista keräyspaikoista auttaa parantamaan luonnonraaka-aineiden saataavuutta ja raaka-ainevarmuutta.

Avoimen metsävaratiedon ja voimakkaasti kehittyneiden paikkatietotyökalujen avulla voidaan laatia teemakarttoja, ”luonnontuotekarttoja”, joissa on informaatiota potentiaalisista raaka-aineiden keruupaikoista. Yleensä nämä luonnontuotekartat eivät pyri ennustamaan mistä raaka-aineita tiettyinä vuonna varmuudella löytyy, vaan pikemminkin osoittamaan puustoltaan ja kasvupaikaltaan tietyille luonnontuotteelle sopivia keruupaikkoja (Miina ym. 2019). Usein nämä kartat myös kuvaavat sato-potentiaalin määrää tai potentiaalisten paikkojen keskinäistä paremmuusjärjestystä (esim. Store ym. 2018). Marjakartat ovat tyypillinen esimerkki luonnontuotekartoista, mutta karttoja on laadittu myös muille raaka-aineille, kuten pihkalle, mahlalle, kuusenkerkälle, siirtokuntalle ja lakkakäävälle (Miina ym. 2019).

Satoennusteet ja arviot potentiaalista keruupaikoista perustuvat yleensä malleilla tehtyihin laskelmiin. Marjojen satomalleissa voidaan hyödyntää joko asiantuntijatietämykseen (Ihalainen ym. 2002; 2005) tai empiirisiin aineistoihin perustuvia laskentamalleja (Ihalainen ym. 2003; Miina ym. 2009; Turtiainen ym. 2013). Hyödyntämällä mustikan satomalleja ja metsävaratietoja puustosta ja kasvupaikoista voidaan laatia teemakarttoja, jotka ennustavat alueiden mustikkasatopotentiaalia (kuva 1). Luonnonvarakeskuksessa on tuotettu marjakarttoja ja testattu erilaisten satomallien toimivuutta (Kilpeläinen ym. 2016) sekä kehitetty joukkoistamista hyödyntävää sato-seurantajärjestelmää (Marjahavainnot.fi-alusta). Erityisesti mustikalle voidaan nykyisillä malleilla suhteellisen luotettavasti tunnistaa tietyltä alueelta kaikkien potentiaalisimmat marjastuspaikat. Satomalleilla ja vapaasti saatavissa olevalla metsävaratiedolla on mahdollista laatia luonnontuotekarttoja useille raaka-aineille koko maahan.

Kuva 1. Esimerkki satomalleihin perustuvasta mustikkapaikkakartasta. Kartta on laadittu hyödyntäen mustikalle laadittua satomallia (Miina ym. 2009) ja luonnonvarakeskuksen tuottamaa metsävaratietoa (Monilähteisen... 2019).

Luonnontuotteiden intensiivinen keruu ja maanomistus – piilevä konflikti?

Suomen metsätalousmaasta yksityiset omistavat 53 prosenttia, valtio 35 prosenttia, yhtiöt 7 prosenttia ja erilaiset yhteisöt 5 prosenttia (Korhonen ym. 2017). Omistussuhteet vaihtelevat eri osissa maata ja yksityinen maanomistus on yleisintä Etelä- ja Länsi-Suomessa, missä sijaitsevat myös suurimmat asutuskeskittymät. Merkittävä osa marjojen ja sienten keruusta tapahtuu jokamiehenoikeuden nojalla yksityismailta. Silvennoisen ja Sieväsen (2011, 117) mukaan yli puolet yksityismailla ulkoilleista oli harrastanut marjastusta ja liki puolet sienestystä viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana.

Jokamiehenoikeudella voi liikkua ja oleskella toisen maalla sekä kerätä useita luonnontuotteita ilman maanomistajan suostumusta. Suomessa jokamiehenoikeuden piiriin kuuluu myös kaupallinen marjanpoiminta ja sienten keräys. Näiden lisäksi Tuunasen ym. (2012, 96) mukaan myös erilaisten luontokartoitusten ja inventointien tekeminen ilman maanomistajan lupaa on pääsääntöisesti sallittua, ellei kartoituksessa muodostu henkilötietolain tarkoittamaa rekisteriä.

Jokamiehenoikeuksiin perustuvan luonnossa virkistäytymisen ja keräilyn katsotaan toimivan Suomessa varsin hyvin, mutta esimerkiksi roskaaminen, luvaton ja villi maastoliikenne sekä yksityisteiden luvaton käyttö ovat nousseet ongelmakohtina esiin (Viljanen & Rautiainen 2007, 7; Tahvanainen ym. 2016, 102). Marjojen ja sienten kotitarvepoimintaan suhtaudutaan pääsääntöisesti hyväksyvästi eikä sen katsota aiheuttavan suuria ongelmia. Kaupallinen laajamittainen ja organisoitu poiminta koetaan kuitenkin usein häiritseväksi (Viljanen & Rautiainen 2007, 30; Silvennoinen & Sievänen 2011; Tahvanainen ym. 2016, 105), jopa siinä määrin että maanomistajille suunnatuissa kyselyissä on noussut esille toive organisoidulle kaupalliselle marjan- ja sienepoiminnalle asetettavista rajoitteista tai luvanvaraisuudesta (Viljanen & Rautiainen 2007; Tahvanainen ym. 2016, 105). Peltolan ym. (2014, 34) tekemän tutkimuksen mukaan asenteet marjanpoimintaa kohtaan olivat sitä sallivammat, mitä lähempää poimijat tulivat ja mitä pienimuotoisempaa poiminta oli. Eniten poiminnan rajoittamista toivottiin ulkomaisten poimijoiden tekemään organisoituun kaupalliseen poimintaan (emt.). Nämä asenteet eivät sinänsä ole uusi ilmiö.

Ruotsalaisen puolukan taloudellisen arvon nousu 1800-luvun lopussa johti jokamiehenoikeuksien ja maanomistajien oikeuksien väliseen konfliktiin. Ruotsin valtiopäivillä pidetyissä puheenvuoroissa nousivat esiin tutun kuuloiset teemat: kaukaa tulleet marjanpoimijat täyttävät metsät paikallisten asukkaiden marjat poimien ja tuhoavat samalla marjavarvut poimureillaan, poimivat marjat raakoina, tallaavat puiden taimet, repivät aidat ja estävät paikallisten asukkaiden pääsyn marjamarkkinoille (Sténs & Sandström 2013).

Luonnontuotekarttojen laajamittainen käyttöönotto saattaisi muuttaa keruun luonnetta organisoidumpaan ja intensiivisempään suuntaan. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että maanomistajat vierastavat juuri tällaista organisoitua ja intensiivistä marjanpoimintaa yksityismailla. Vapaasti saatavilla olevat, yksityismaita sisältävät luonnontuotekartat saattavat tuoda mukanaan maanomistajien ja marjastajien välisen konfliktin etenkin, kun suurten asutuskeskusten läheisen maaseudun hyviin, todennäköisesti yksityismailla oleviin marjapaikkoihin saattaisi kohdistua suurikin poimintapaine. Koska Suomessa marjastus on vilkasta yksityismailla ja lisäksi tarve helppokäyttöiselle tiedolle marjapaikoista on kasvanut, olisi tärkeätä selvittää, miten yksityiset metsänomistajat suhtautuvat marjakarttojen tai yleisemmin luonnonvarakarttojen laadintaan ja niiden julkaisuun. Avoimeen metsävaratietoon perustuvat luonnontuotekartat ovat yksi luontokartoitusten ja inventointien muoto, joten niiden julkaiseminen lienee juridiikan näkökulmasta ongelmantonta. Silti maanomistajien näkökulmat jokamiehenoikeuksilla kerättävien luonnontuotteiden talteenotossa on syytä ottaa huomioon, jotta mahdolliset konfliktit voidaan välttää tai lieventää. Tässä työssä tavoitteena on selvittää kyselytutkimuksen avulla keskipohjalaisten yksityismetsänomistajien suhtautumista avoimen metsävaratiedon avulla laadittuihin luonnonraaka-ainekarttoihin – erityisesti marjakarttoihin – sekä niiden mahdollisen käytön reunaehtoihin.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineisto kerättiin kyselytutkimuksella, jossa käytettiin sekä strukturoituja että avoimia kysymyksiä. Etukäteen strukturoitujen aineistonkeruumenetelmien hyvänä puolena on niiden tehokkuus ja taloudellisuus, kun kerätään tietoa suurten ihmismäärien toiminnasta, asenteista tai mielipiteistä (Alkula ym. 1995, 119). Avoimien kysymysten

avulla saadaan puolestaan laajempi käsitys siitä, miten vastaajat maailman ja sen ilmiöt näkevät (Patton 2002, 21). Kyselytutkimukseen päädyttiin, jotta pystyttiin hankkimaan kustannustehokkaasti suurempi joukko vastaajia kuin esimerkiksi haastattelututkimuksella olisi ollut mahdollista, ja näin laajentamaan aihepiiristä saatavaa kuvaa (ks. esim. Wellington & Szczerbinski 2007, 69).

Tutkimusaineiston analysoinnissa käytettiin sekä määrällisiä että laadullisia menetelmiä, sillä on katsottu, että ne usein täydentävät toisiaan (Alkula ym. 1995, 13; Patton 2002, 14; Alasuutari 2011, 231). Määrällisillä menetelmillä muuttujia voidaan kuvata numeroilla ja analysoida tilastollisilla menetelmillä (Wellington & Szczerbinski 2007, 21, 50). Tässä tutkimuksessa määrällisten menetelmien käytöllä pyrittiin saamaan kuvaa siitä kuinka yleisiä tietyt suhtautumistavat ja mielipiteet ovat. Laadullisen tiedon keruun ja kuvausten tavoitteena puolestaan oli löytää uusia näkökulmia ilmiöihin ja auttaa ymmärtämään niitä paremmin.

Kysely toteutettiin sähköpostikyselynä vuoden 2016 lopulla osana luonnontuotealan arvoketjuja selvittävää Arvopilotti-tutkimushanketta. Teknisesti kyselyn toteutti Metsäkeskus Webropol-verkkokyselytyökalun avulla, ja kysely lähetettiin kaikille niille keskipohjalaisille yksityismetsänomistajille, joiden sähköpostiosoite oli Metsäkeskuksen tiedossa. Vastausaikaa kyselyyn annettiin kaksi viikkoa, ja viikon kuluttua kyselyn lähettämisestä lähetettiin muistutusviesti.

Kysely toimitettiin yhteensä 1438 metsänomistajalle. Ensimmäisen viestin tuloksena saatiin vastaukset 78 metsänomistajalta. Muistutuksen jälkeen lopullinen vastausten määrä oli 167 kappaletta, jolloin vastausprosentiksi muodostui 12 prosenttia. Tätä voidaan pitää tavanomaisena vastausprosenttina tietoverkon kautta tapahtuvalle kyselylle. Keski-Pohjanmaan alueella on yksityisiä metsänomistajia noin 8700 kappaletta, joten otos edusti noin kahta prosenttia perusjoukosta. Tällöin 90 prosentin luotettavuustasolla virhemarginaaliksi muodostuu kuusi prosenttiyksikköä.

Kyselytutkimuksen kohdealue, Keski-Pohjanmaan maakunta, on hyvin maaseutuvaltainen alue. Maakunnan kahdeksasta kunnasta seitsemän luokitellaan tilastollisessa kuntaryhmityksessä maaseutumaisiksi kunniksi (Tilastollinen kuntaryhmitys 2019). Lisäksi alkutuotannon työpaikkojen osuus maakunnassa on korkea 7,5 prosenttia vuonna 2017, kun se Suomessa keskimäärin oli 2,9 prosenttia (Kuntien avainluvut 2017).

Kyselyyn vastaajista 83 prosenttia oli miehiä ja 53 prosenttia vastaajista oli iältään yli 50-vuotiaita. Suurin osa vastaajista oli töissä tilan ulkopuolella, metsätalousyrittäjiksi itsensä katsoi neljä prosenttia ja maatalousyrittäjiksi 14 prosenttia vastaajista. Vastaajista 30 prosenttia harjoitti maataloutta ainakin jossakin mittakaavassa. Keskimääräinen vastaaja oli siis 50–60-vuotias mieshenkilö, joka omisti metsää mutta oli töissä tilan ulkopuolella.

Taulukko 1. Kyselyn vastaajien taustatiedot sekä kyselyaineiston ja Suomalainen metsänomistaja 2010 aineiston Etelä-Pohjanmaan metsänomistajien taustamuuttujien vastaavuus.

	Kyselyaineisto	Verrokkiaineisto
Sukupuoli		
Naiset	17	21
Miehet	83	79
Ikäluokka		
Alle 35 vuotta	10	15 Alle 45 vuotta
35–49 vuotta	38	18 45–54 vuotta
50–64 vuotta	36	35 55–64 vuotta
Yli 65 vuotta	17	31 Yli 65 vuotta
Metsäpinta-ala		
Alle 10 ha	25	23
10–50 ha	35	62
50–100 ha	24	11
Yli 100 ha	16	3
Ammattiasema		
Työssäkäyvä	45	32
Maatalousyrittäjä	14	20
Metsätalousyrittäjä	4	-
Muu yrittäjä	11	6
Eläkeläinen	23	41
Muu	2	2
Maatalouden harjoittaminen		
Kyllä	30	
Ei	70	
Kiinnostus myydä keruuoikeuksia		
Kyllä	66	
Ei	34	

Varsinaista katohaastattelua tutkimuksessa ei tehty, mutta otoksen edustavuutta arvioitiin vertaamalla vastanneiden taustatietoja Suomalainen metsänomistaja 2010 -tutkimuksen (Hänninen ym. 2011) Etelä-Pohjanmaan metsäkeskuksen metsänomistajien taustamuuttujista laskettuihin jakaumiin ja keskiarvoihin (jatkoissa verrokkiaineisto) (Taulukko 1). Kyselyaineistossamme suurin yksittäinen ikäluokka oli 35–49-vuotiaat, mutta 50–64-vuotiaita oli lähes yhtä paljon. Pienin vastaajaryhmä oli alle 35-vuotiaat, joten todennäköisesti vastaajien keski-ikä oli jonkin verran yli 50 vuoden. Verrokkiaineistossa metsänomistajien keski-ikä oli 59 vuotta ja suurin ikäluokka 55–64-vuotiaat. Myös ammattiasemaan liittyvät tarkastelut antavat viitteitä siitä, että kyselyyn vastanneiden keski-ikä oli matalampi kuin perusjoukossa keskimäärin, sillä eläkeläisten osuus oli selvästi korkeampi verrokkiaineistossa (41 prosenttia) kuin kyselyaineistossa (23 prosenttia). Kyselyn toteutustapa saattoi pienentää eläkeläisten osuutta. Vastaavasti palkansaajien osuus oli tämän tutkimuksen aineistossa suurempi kuin verrokkiaineistossa. Maa- tai metsätalousryttäjiä molemmissa aineistoissa oli noin 20 prosenttia.

Kyselyssä oli 32 kysymystä, jotka oli jaoteltu kahteen osioon. Ensimmäisessä osiossa selvitettiin metsänomistajien kiinnostusta olla mukana metsän luonnontuoteraaka-aineiden tuottamisessa ja jalostamisessa kaupallisiksi tuotteiksi. Toisessa osiossa puolestaan selvitettiin metsänomistajien kiinnostusta luonnontuotteiden raaka-ainekarttoihin ja erityisesti marjakarttoihin sekä suhtautumista tällaisen karttamuotoisen tiedon julkaisemiseen. Tässä artikkelissa käsitellään jälkimmäisen osion tuloksia. Kysymyksissä mukailtiin joidenkin kysymysten osalta pohjoiskarjalaisille ja kainuulaisille metsänomistajille suunnattua kyselyä, jossa selvitettiin heidän asenteitaan marjastukseen ja sienestykseen yksityismetsissä (Väkeväinen 2015; Tahvanainen ym. 2016). Tällöin kyselyn yhteydessä saatiin myös aineistoa, jonka avulla voidaan arvioida mahdollisia eroja keskipohjalaisten metsänomistajien sekä pohjoiskarjalaisten ja kainuulaisten metsänomistajien suhtautumisessa luonnontuotekarttoihin.

Kysely koostui monivalintakysymyksistä sekä avoimesta osuudesta. Monivalintakysymyksissä vastaajaa pyydettiin merkitsemään lomakkeelle mielipidettään parhaiten kuvaava vaihtoehto. Vastausvaihtoehdot kuvattiin Likertin vastausasteikolla (ks. esim. Alkula 1995, 134) siten, että neutraalia vaihtoehtoa ei ollut, mutta vastaajalle jätettiin mahdollisuus olla ottamatta kantaa väittämään tarjoamalla viimeisenä kohtana ”en osaa sanoa”-vaihtoehdon. Muut vaihtoehdot olivat esimerkiksi ”täysin eri

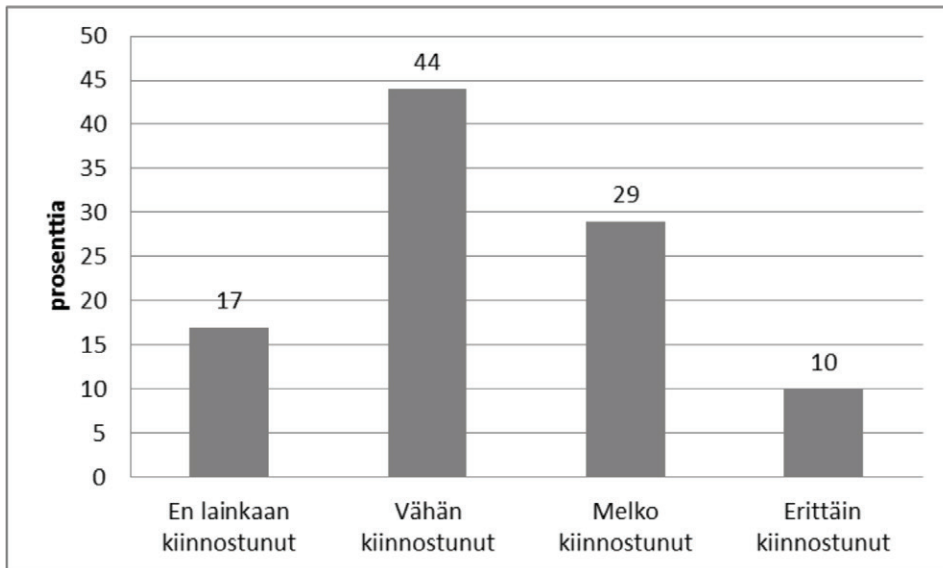
mieltä”, ”hieman eri mieltä”, ”jokseenkin samaa mieltä” ja ”täysin samaa mieltä”. Monivalintakysymysten vastauksista selvitettiin erilaisten näkemysten yleisyyttä laskemalla vastausvaihtoehtojen tai niiden yhdistelmien prosenttijakaumia. Prosenttijakaumat auttavat havaitsemaan eroavakko esimerkiksi erilaiset ryhmät, kohteet ja väittämät vastausvaihtoehtojen suhteen toisistaan (Karjalainen 2004). Näkemysten yleisyyden lisäksi oltiin kiinnostuneita niiden vaihtelusta taustaltaan erilaisten metsänomistajien välillä. Tätä selvitettiin tarkastelemalla, onko mielipiteissä eroa eri taustaryhmien välillä (ikäluokka, sukupuoli, ammattiasema, harjoittaako maataloutta sekä kiinnostus myydä keruuoikeuksia). Taustaryhmien merkitystä tutkittiin vertaamalla ristiintaulukoinnin ja khiin neliö -testin avulla taustaryhmien välisen eron merkitsevyyttä (ks. esim. Ranta ym. 1994). Tilastolliset tarkastelut toteutettiin SPSS-ohjelmalla.

Avoimista kysymyksistä kertyneen laadullisen aineiston analyysissä käytettiin aineistolähtöistä lähestymistapaa. Aineistolähtöinen analyysi on erityisen hyödyllinen, kun tarvitaan tietoa jonkin ilmiön perusolemuksista (Eskola & Suonranta 2008, 19). Aineistoa analysoitiin teema-analyysin avulla, jolloin raakatekstistä johdettiin tarkennettu teksti ja siitä edelleen teemaryhmät. Periaatteessa kyse on laadullisen aineiston pilkkomisesta osiin ja uudelleen järjestämisestä tutkimuskysymysten kannalta olennaisiin kokonaisuuksiin (Tuomi & Sarajarvi 2009, 92). Toisaalta teemoituksessa on kyse myös aineiston tiivistämisestä, jota tehdään etsimällä havainnoista yhteisiä piirteitä, joiden avulla aineistoa on mahdollista pelkistää. Tällöin aineiston voidaan ajatella sisältävän näytteitä tietyistä ilmiöistä (Alasuutari 2011, 40). Teema-analyysiiä pidetään suositeltavana analyysitapana erityisesti käytännönläheisten ongelmien ratkaisussa (Eskola & Suonranta 2008, 178). Esille nousseita teemoja pyrittiin pohdinnassa tulkitsemaan ja vertaamaan muiden tutkimusten tuloksiin ja olemassa oleviin teorioihin.

Marjakartat mieluiten valtion talousmetsiin ja retkeilyalueille

Tutkimuksen aluksi selvitettiin metsänomistajan *kiinnostusta saada tietoa omien maidensa potentiaalisista luonnonraaka-aineiden keruupaikoista*. Vastaaajia tähän kysymykseen oli 160 ja suurimman vastaajaryhmän (44 %) muodostivat metsänomistajat, jotka ilmoittivat olevansa vähän kiinnostuneita tästä tiedosta (kuva 2). Vastaaajista 39 prosenttia

ilmoitti olevansa joko melko tai erittäin kiinnostunut saamaan tietoa omien maidensa potentiaalisista keruupaikoista. Metsänomistajat, jotka olivat ilmoittaneet olevansa kiinnostuneita myymään tai vuokraamaan keruuoikeuksia olivat muita kiinnostuneempia tästä mahdollisuudesta ($\chi^2(1)=4,13$, $p=0,042$).

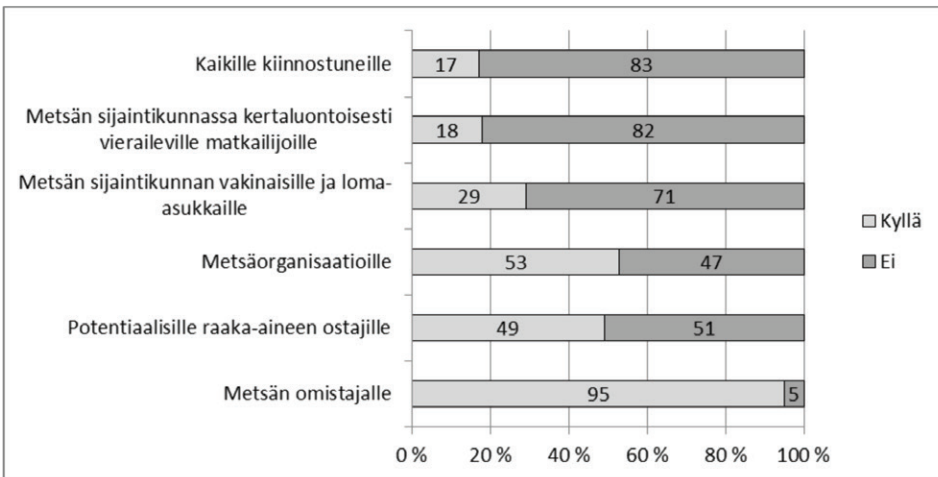
Kuva 2. Metsänomistajan kiinnostus saada tieto omien maittensa potentiaalisista raaka-aineiden keruupaikoista.

Seuraavassa kysymysparissa selvitettiin, *kenelle tietoa potentiaalisista luonnonraaka-aineiden keruupaikoista yksityismailla saisi jakaa* (kuvat 3 ja 4). Ensimmäisessä kysymyksessä tarkasteltiin jokamiehenoikeudella kerättäviä ja toisessa metsänomistajan luvalla kerättäviä luonnonraaka-aineita. Jokamiehenoikeudella kerättävien raaka-aineiden kohdalla kaikille kiinnostuneille tiedon potentiaalisista keruupaikoista olisi valmis jakamaan 17 prosenttia metsänomistajista ja metsänomistajan luvan vaativien luonnonraaka-aineiden kohdalla 13 prosenttia vastaajista. Kielteisesti tiedon jakamiseen kaikille kiinnostuneille suhtautui vastaavasti 83 ja 87 prosenttia vastaajista.

Potentiaalisille raaka-aineen ostajille jokamiehenoikeudella kerättävien luonnonraaka-aineiden osalta tiedon potentiaalisista keruupaikoista luovuttaisi 49 prosenttia metsänomistajista, ja vastaava luku metsänomistajan luvan vaativien luonnonraaka-aineiden kohdalla oli 59 prosenttia. Jokamiehenoikeudella kerättävien luonnonraaka-aineiden kohdalla

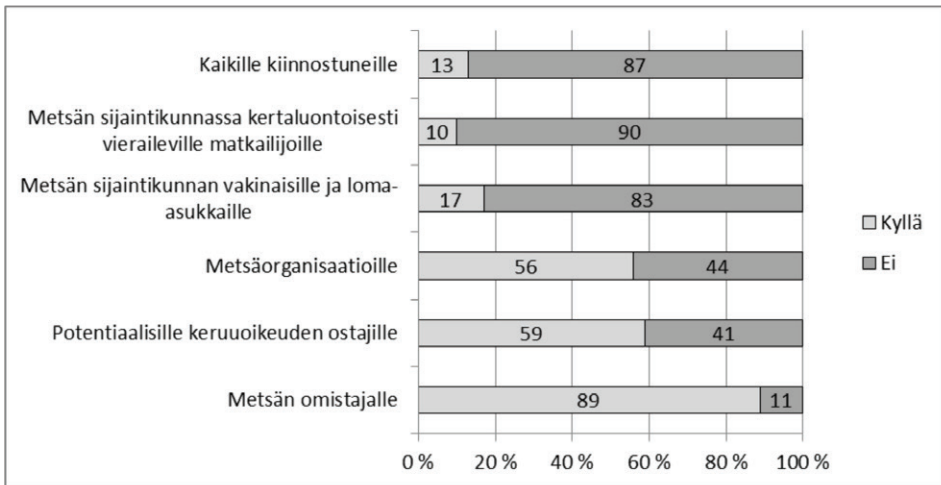
53 prosenttia vastaajista suhtautui positiivisesti potentiaalisten keruupaikkatietojen luovuttamiseen metsäorganisaatioiden käyttöön, kun metsänomistajan luvan vaativien raaka-aineiden kohdalla vastaava luku oli 56 prosenttia.

Yhdeksän metsänomistajaa kymmenestä katsoi, että heille itselleen tietönsä potentiaalisista luonnonraaka-aineiden keruupaikoista tulisi antaa. Sen sijaan he eivät olleet kovin halukkaita luovuttamaan tätä tietoa alueella käyville matkailijoille tai vakinaisille ja loma-asukkaille. Positiivisesti tietojen luovuttamiseen suhtautuvien metsänomistajien osuus ei suuresti poikennut, olipa kyseessä tiedon luovuttaminen kaikille siitä kiinnostuneille tai vain matkailijoille sekä vakinaisille ja loma-asukkaille. Jokamiehen oikeudella kerättävien luonnonraaka-aineiden kohdalla varauksellisesti tiedon luovuttamiseen matkailijoille tai vakinaisille ja loma-asukkaille suhtautuivat ne metsänomistajat, jotka harjoittivat maataloutta ($\chi^2(1)=5,61$, $p=0,018$). Metsänomistajan luvan vaativien luonnonraaka-aineiden kohdalla miehet suhtautuivat naisia positiivisemmin potentiaalitietojen luovuttamiseen raaka-aineiden ostajille ($\chi^2(1)=4,19$, $p=0,041$).

Kuva 3. Metsänomistajien halukkuus jakaa tietoa jokamiehen oikeudella kerättävien luonnonraaka-aineiden potentiaalisista keruupaikoista eri toimijoille.

Kuva 4. Metsänomistajien halukkuus jakaa tietoa metsänomistajan luvalla kerättävien luonnonraaka-aineiden potentiaalisista keruupaikoista eri toimijoille.

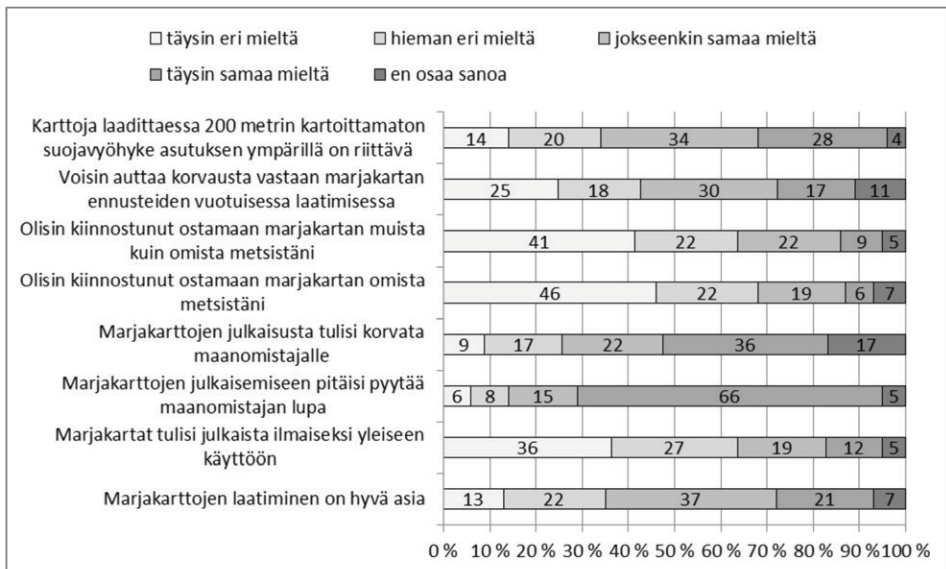
Seuraavissa kysymyksissä metsänomistajilta tiedusteltiin *mielipidettä kahdeksaan marjakarttojen laatimiseen ja julkaisemiseen liittyvään väittämään* (kuva 5). Vastaajista 58 prosenttia oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väittämästä, jonka mukaan marjakarttojen laatiminen on hyvä asia. Naisten ja miesten mielipiteet poikkesivat kuitenkin merkittävästi toisistaan tämän kysymyksen kohdalla ($\chi^2(1)=5,88$, $p=0,015$). Selkeä enemmistö miehistä piti marjakarttojen laatimista hyvänä asiana kun taas suurin osa naisvastaajista oli eri mieltä väittämän kanssa tai ei osannut kertoa kantaansa asiaan. Vaikka enemmistö metsänomistajista piti marjakarttojen laadintaa hyvänä asiana, vain neljäsosa vastaajista olisi ollut valmis maksamaan omien maittensa marjakartasta. Sen sijaan muista kuin omista metsistään marjakartan olisi ollut valmis ostamaan noin kolmannes vastaajista.

Enemmistö vastaajista vastusti marjakarttojen yleiseen käyttöön julkaisua tai ainakin katsoi, että julkaisuun pitäisi olla maanomistajan lupa. Maataloutta harjoittavien metsänomistajien joukossa marjakarttojen julkaisemista ilmaiseksi yleiseen käyttöön vastustava näkemys oli selvempi kuin muilla metsänomistajilla ($\chi^2(1)=4,06$, $p=0,044$).

Väittämä, jossa selvitettiin metsänomistajien suhtautumista marjakarttojen julkaisusta maanomistajille mahdollisesti maksettaviin korvauksiin jakoi mielipiteitä. Metsänomistajia, jotka eivät osanneet ottaa kantaa asian puolesta tai vastaan oli enemmän kuin muissa kysymyksissä. Enemmistö

vastaajista (58 %) oli kuitenkin sitä mieltä, että maanomistajien tulisi saada korvaus marjakarttojen julkaisemisesta. Maataloutta harjoittavien metsänomistajien näkemykset korvauksien maksamisen puolesta olivat vahvemmat kuin muiden maanomistajien ($\chi^2(1)=5,78$, $p=0,016$).

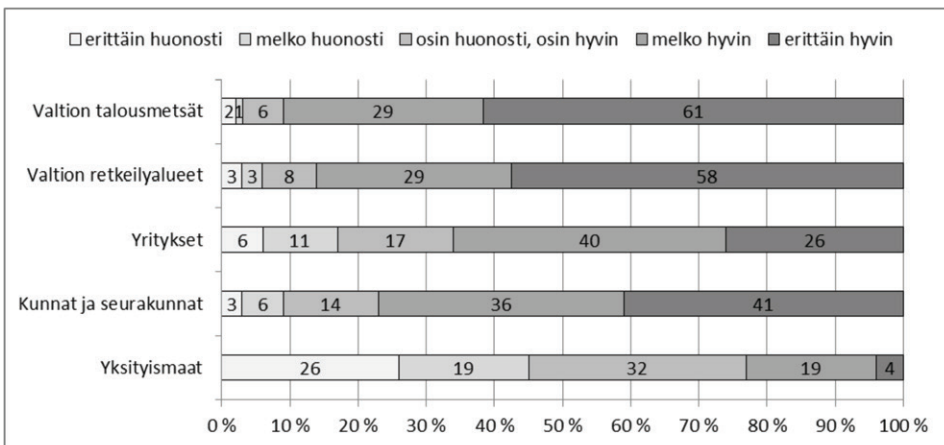
Vastaajista liki puolet oli valmis auttamaan marjakarttaennusteiden vuotuisessa laatimisessa, edellyttäen että saisivat korvauksen työstään. Miehet olivat naisia valmiimpia osallistumaan karttojen laadintaan ($\chi^2(1)=9,68$, $p=0,002$). Marjakartoissa 200 metrin kartoittamatonta vyöhykettä asutuksen ympärillä piti riittävänä 62 prosenttia vastaajista, kuitenkin 14 prosenttia vastaajista oli täysin eri mieltä 200 metrin suojavyöhykkeen riittävydestä.

Kuva 5. Metsänomistajien mielipiteet marjakarttojen laatimiseen ja julkaisemiseen liittyviin väittämiin. Väittämät ovat samat kuin Väkeväisen (2015) tutkimuksessa.

Viimeisellä strukturoitujen kysymysten osalla selvitettiin *marjakarttojen laadinnan ja julkaisun soveltumista eri maanomistajaryhmien maille* (kuva 6). Kaikista maanomistusrivistä yksityismaat jakoivat eniten mielipiteitä ja vastausvaihtoehto, jossa marjakarttojen katsottiin soveltuvan osin huonosti ja osin hyvin yksityismaille, sai suurimman (32 %) kannatuksen. Kuitenkin lähes puolet vastaajista katsoi, että marjakarttojen laadinta ja julkaisu soveltuisivat joko melko tai erittäin huonosti yksityismaille, kun taas 23 prosenttia arvioi niiden soveltuvan melko tai erittäin hyvin yksityismaille.

Julkisyhteisöjen, yritysten ja valtion metsiin marjakarttojen katsottiin sopivan selvästi paremmin kuin yksityismaille. Vastaajista 90 prosenttia katsoikin marjakarttojen soveltuvan melko hyvin tai erittäin hyvin valtion omistamiin talousmetsiin. Vastaava luku valtion retkeilyalueiden kohdalla oli 87 prosenttia. Myös kuntien ja seurakuntien maille marjakarttojen arvioitiin sopivan, kun 74 prosenttia vastaajista katsoi marjakarttojen soveltuvan joko melko tai erittäin hyvin näiden omistajien maille. Yritysten maat asettuvat soveltuvuusarvioissa yksityismetsien ja valtion metsien tulosten välimaastoon, sillä ”soveltuu erittäin hyvin” vastanneiden osuus oli yritysten mailla selvästi pienempi kuin valtion sekä kuntien ja seurakuntien metsien kohdalla.

Kuva 6. Metsänomistajien näkemys siitä miten marjakarttojen laadinta ja julkaisu soveltuisivat eri omistajaryhmien maille.

Strukturoitujen kysymysten lisäksi metsänomistajille annettiin kahdessa avoimessa kysymyksessä mahdollisuus kertoa marjakarttojen laatimisen ja julkaisemisen hyvistä ja huonoista puolista. Kysymykseen ”Mitä etuja näette marjakarttojen laadinnasta ja mahdollisesta julkaisusta koituvan” 32 vastaajaa kirjasi ainakin yhden marjakartoista aiheutuvan positiivisen asian. Avoimista kysymyksistä kertynyt materiaali käsiteltiin teema-analyysin avulla, jolloin esille nousivat seuraavat marjakarttojen laatimisen etuihin liittyvät teemat:

- Marjasadon talteenoton edistäminen
- Marjapaikkojen löytämisen helpottuminen
- Metsään lähtemisen helpottuminen

- Lisätulojen ansainta
- Liikunnan ja luonnossa virkistytymisen edistäminen

”Hekin jotka eivät muuten uskalla/viitsi metsiä samota voisivat saada rohkeutta marjojen keräilyyn ja marjat tulisivat kerättyä nykyistä enemmän talteen”

”Marjojen käytön ja kansanterveyden lisääntyminen. Metsissä liikkumisen lisääntyminen virkistysmuotona. Pienien lisätulojen ansaitseminen marjojen myynnillä.”

Kysyttäessä ”*Mitä haittaa näette marjakarttojen laadinnasta ja mahdollisesta julkaisusta koituvan*” 52 vastaajaa kirjasi ainakin yhden haitta- puolen marjakartoista. Vastausten analysoinnissa muodostuneet marja- karttojen laatimisen haittapuoliin liittyvät teemat olivat:

- Omien marjapaikkojen paljastuminen
- Organisoidun kaupallisen marjanpoiminnan lisääntyminen ja paikallisten jääminen ilman marjoja
- Marjastuspaineen kasvaminen karttojen osoittamilla ja helposti saavutettavissa olevilla alueilla
- Metsäautoteitä pilaavan liikenteen lisääntyminen
- Luonnon roskaamisen ja pilaamisen lisääntyminen
- Häiritsevän liikkumisen lisääntyminen metsissä ja asutuksen tuntumassa
- Puun myynnin vaikeutuminen

”Perhepiirissä ja kyläkunnissa oleva paikallinen tieto marjapaikoista menettää merkitystä ja talvimarjat voi herkemmin tulla poimituksi raakana myyntiin. Paikalliset jää ilman satoa, koska parhaat marjat kerätään ostotoiminnan jo loputtua”

”Maille tulee ylimääräistä liikennettä: tiet kärsii, roskataan, taimikot kärsii.. ym Poimijat eivät osallistu tiekustannuksiin”

”Heikkokuntoisille vanhuksilla voi olla lähellä kotiaan vakiintuneita hyviä marjapaikkoja ja jos ne joku käy tyhjentämässä, niin onhan se vähän ikävää heidän kannalta.”

Luonnontuotteiden keruukartat ja poiminnan tehostaminen – houkutteleva, mutta konfliktiherkkä yhdistelmä

Tutkimuksessa selvitettiin kyselytutkimuksen avulla keskipohjalaisten yksityismetsänomistajien suhtautumista luonnontuotteiden potentiaalisten keruupaikkojen kartoittamiseen ja karttamuotoisen tiedon

julkaisemiseen. Lisäksi selvitettiin mitä etuja ja haittoja metsänomistajat näkivät potentiaalisia marjapaikkoja ennustavien marjakarttojen laadinnasta ja julkaisusta koituvan.

Aineiston edustavuudesta voidaan todeta, että keräämämme aineisto koostui perusjoukkoon eli kaikkiin keskipohjalaisiin metsänomistajiin verrattuna keski-ikältään nuoremmasta ja miesvaltaisemmasta metsänomistajaryhmästä. Lisäksi kyselyyn vastanneiden keskipohjalaisten metsänomistajien metsäala oli suurempi kuin perusjoukossa. Taustamuuttujatarkasteluissa havaittiin, että miehet suhtautuivat naisia myönteisemmin marjakarttojen laadintaan ja olivat myös valmiimpia osallistumaan karttojen laadintaan. Lisäksi miehet olivat metsänomistajan luvan vaativien raaka-aineiden keruun suhteen naisia valmiimpia satopotentialitietojen luovuttamiseen raaka-aineen ostajille. Miesten osuuden korostuminen otoksessa saattaa siis aiheuttaa pientä vääristymää tuloksiin antaen liian positiivisen kuvan suhtautumisesta marjakarttoihin ja valmiudesta luovuttaa satopotentialitietoja eteenpäin. Erot otoksen ja perusjoukon välillä eivät kuitenkaan olleet niin suuria, etteikö kyselytutkimuksen tuloksia voitaisi pitää vähintäänkin suuntaa antavina mitä keskipohjalaisten yksityismetsänomistajien näkökulmiin tulee.

Kyselytutkimuksen tulosten mukaan enemmistöä (61 %) metsänomistajista ei juuri kiinnostanut tieto omien metsätilojen potentiaalisista luonnontuotteiden keruupaikoista. On mahdollista, että metsänomistajat katsovat tuntevansa omat metsänsä riittävän hyvin ilman karttojakin. Toisaalta voi myös olla, ettei omien maiden luonnontuotteiden tuotantomahdollisuuksista olla kiinnostuneita. Mahdollisesti metsänomistaja asuu kaukana metsistään, jolloin luonnontuotteiden keruu omilta mailta ei ole houkuttelevaa, asuunhan peräti 75 prosenttia metsänomistajista maaseudun ulkopuolella (Hänninen ym. 2011). Pohjoiskarjalaisille metsänomistajille suunnatussa kyselyssä (Väkeväinen 2015) saatiin samansuuntainen tulos, lähes 70 prosenttia vastaajista koki omat metsät kattavan marjakartan tarpeettomaksi. Tästä huolimatta enemmistö metsänomistajista katsoi, että marjakarttojen laatiminen on sinänsä hyvä asia.

Suhtautuminen marjakarttojen laatimiseen kuitenkin muuttuu, kun tietoa jaettaisiin metsänomistajan omista metsistä, sillä metsänomistajat eivät olleet erityisen valmiita jakamaan tietoa luonnontuotteiden keruupaikoista. Kaikille kiinnostuneille tiedon keruupaikoista jakaisi alle viidennes metsänomistajista. Valmius tiedon jakamiseen väheni, kun etäisyys tiedon

mahdolliseen vastaanottajaan kasvoi. Sama ilmiö on havaittu tutkimuksissa, joissa on selvitetty jokamiehen oikeudella kerättävien luonnontuotteiden keruun hyväksyttävyyttä. Mitä intensiivisempää poiminnan luonne on ja mitä vieraammasta poimijasta on kyse, sitä enemmän toivottiin mahdollisuuksia rajoittaa poimintaa ja sitä vähemmän hyväksyttävänä poimintaa pidettiin (Peltola ym. 2014, 34; Tahvanainen ym. 2016, 104). Aiemmissä tutkimuksissa maatalouden harjoittajien suhtautuminen jokamiehen oikeuksiin ei juuri ole eronnut muista väestöryhmistä (Viljanen & Rautiainen 2007), mutta tässä tutkimuksessa havaittiin maatalouden harjoittajien suhtautuvan luonnontuotteiden keruuta tehostavan tiedon jakamiseen muita vastahakoisemmin.

Jokamiehen oikeuksien nojalla kerättävien luonnontuotteiden keruun hyväksyttävyys maanomistajien keskuudessa kasvaa, jos keruuseen pyydetään lupa (Tahvanainen ym. 2016, 103). Myös marjakarttojen julkaisemisesta keskipohjalaisilla metsänomistajilla oli varsin selkeä mielipide – maanomistajan lupa tarvitaan. Sama tulos saatiin Pohjois-Karjalassa, jossa 76 prosenttia metsänomistajista katsoi, että marjakarttojen laatimisen tarvitaan maanomistajan lupa (Väkeväinen 2015).

Korvauskysymykset jakoivat mielipiteitä vaikkakin niukka enemmistö vastaajista oli sitä mieltä, että maanomistajan tulisi saada korvaus marjakarttojen julkaisusta. Myös pohjoiskarjalaiset metsänomistajat ovat katsooneet, että marjakarttojen julkaisusta tulisi maksaa korvaus alueen omistajalle (Väkeväinen 2015). Maataloutta harjoittavat metsänomistajat olivat selkeimmin korvausten maksamisen kannalla. Tulos ei ole yllättävä, sillä maataloutta harjoittavien maanomistajien suhtautumisessa metsänomistajuuteen korostuvat suorat hyötynäkökulmat. He tuntevat muita omistajaryhmiä paremmin metsänhoidon suositukset ja hyväksyvät mm. avohakkuut muita metsänomistajaryhmiä herkemmin (Kumela & Hänninen 2011).

Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, että luonnontuotteiden keruu liian läheltä asutusta koetaan häiritseväksi (Viljanen ja Rautiainen 2007, 16; Tahvanainen ym. 2016, 103). Jokamiehen oikeuksiin liittyvässä lainsäädännössä ja hyvissä käytännöissä ei kuitenkaan anneta tarkkoja rajoja kotirauhan piiriin kuuluvan alueen laajuudesta. Liian lähellä asutusta tapahtuva poiminta tulee arvioida tapauskohtaisesti (Tuunanen ym. 2012). Keskipohjalaisista metsänomistajista enemmistö oli kuitenkin sitä mieltä, että 200 metrin suojavyöhyke marjakartassa asutuksen ympärillä on riittävä. Pohjoiskarjalaisten metsänomistajien keskuudessa keskipohjalaisia

pienempi osuus katsoi 200 metrin olevan riittävä suojavaoähykkeen leveys. Tähän saattaa vaikuttaa se, että metsätalousmaan osuus maapinta-alasta on Pohjois-Karjalassa (90 %) Keski-Pohjanmaata suurempi (81 %) (Maa-luokat metsätalousmaalla 2020). Tällöin saatetaan helpommin kokea, että marjastukseen soveltuvia metsiä löytyy pienellä vaivalla myös muu- alta kuin läheltä pihapiirejä.

Kyselyyn vastanneiden metsänomistajien mielestä parhaiten marjakart- tojen laadinta ja julkaisu soveltuisivat valtion talousmetsiin ja retkeily- alueille. Yksityismaat jakoivat voimakkaasti mielipiteitä, mutta enem- mistö vastaajista katsoi kuitenkin marjakarttojen soveltuvan huonosti yksityismaille. Vastauksissa heijastunee ainakin jossakin määrin joka- miehenoiseuksiin pohjautuvan kaupallisen marjan- ja sienenpoiminnan aiheuttamat ristiriidat, mutta mahdollisesti myös halu vähentää lisään- tyvän marjastuksen mukanaan tuomia ongelmia ja kilpailua omilla mailla. Kilpailun pelko selittänee myös tässä tutkimuksessa havaitut erot miesten ja naisten välillä. Naiset ovat miehiä innokkaampia marjastajia sekä mar- jastajien määrän että marjastuskertojen suhteen (Sievänen & Neuvonen 2011), joten marjakarttojen mahdollisesti mukanaan tuoma lisääntynyt kilpailu hyvillä marjapaikoilla koskee naisia miehiä enemmän.

Kysyttäessä mitä etuja tai haittoja marjakarttojen julkaisusta koituisi, vastaajat löysivät enemmän haittoja kuin etuja (52 kpl / 35 kpl). Haitta- puolina nousivat erityisesti esille huoli omiksi koettujen marjapaikkojen paljastumisesta ja jäämisestä itse ilman marjoja. Toisaalta pelättiin mar- jakarttojen lisäävän liikennettä ja häiriöitä pienillä teillä sekä asutuksen lähellä. Lisäksi oltiin huolestuneita luonnon roskaamisesta ja pilaami- sesta sekä marjastuspaineen kasvamisesta karttojen osoittamalla, helposti saavutettavissa olevilla alueilla. Tahvanaisen ym. (2016, 101) tutkimuk- sessa nousivat esiin vastaavat ongelmat ja huolenaiheet: kotirauhan häi- riöt, metsänomistajan omistusoikeuden loukkaukset, roskaaminen ja lii- kenteen aiheuttamat ongelmat. Myös Peltola ym. (2014, 42) havaitsivat paikallisten tarpeen suojella omiksi tai kyläyhteisön yhteiseksi koettuja marjapaikkoja paljastumiselta. Kyseisessä tutkimuksessa havaittiin viit- teitä siitä, että paikallisia asukkaita, joiden väitettiin opastaneen ulko- maalaisia poimijoita marjapaikoille, pidettiin jopa tietynlaisina pettu- reina.

Vapaan osion vastauksissa esille noussut huoli siitä, että hyvien marja- paikkojen julkaiseminen marjakartoissa tyhjentäisi marjapaikat mar- joista, johtunee kilpailun pelosta. Tahvanaisen ym. (2016, 101) mukaan

29 prosenttia metsänomistajista oli kokenut kilpailua oman metsätilansa marja- tai sienisadosta. Samassa tutkimuksessa havaittiin, että kilpailua kokeneet metsänomistajat hyödynsivät keskimääräistä intensiivisemmin oman metsätilansa satoja kotitarvekäyttöön ja myyntiin. Samantapaiseen tulkintaan päätyivät myös Peltola ym. (2014) havaitessaan, että kaikkein negatiivisimmin ulkomaalaisten poimijoiden harjoittamaan kaupalliseen marjanpoimintaan suhtautuivat ne, joille marjojen poiminta oli erityisen tärkeää tai henkilökohtainen tulonlähde.

Matilainen ym. (2017) puolestaan lähestyy jokamiehen oikeudella tapahtuvaan luonnonvarjojen hyödyntämiseen liittyviä ongelmia psykologisen omistajuuden kautta. Se voidaan ymmärtää tilaksi, jossa yksilöt kokevat kohteen tai idean omakseen ilman oikeudellista omistajuutta. Psykologisen omistajuuden loukkaukset saavat aikaan reviiirikäyttäytymistä, mikä voi olla yksi syy esimerkiksi paikallisten asukkaiden ja ulkomaalaisten marjanpoimijoiden välisten konfliktien ja epäluulojen takana. Psykologisen omistajuuden ja siihen liittyvän käyttäytymisen parempi ymmärtäminen tarjoaisi työkaluja jokamiehen oikeuksiin perustuvan luonnonvarjojen hyödyntämiseen liittyvien ongelmien ratkaisuun (emt.).

Peltola ym. (2014) tarkastelivat kaupallisen marjojen poiminnan hyväksyttävyyttä sosiaalisen toimiluvan kautta: minkälaisia ehtoja poiminnalle asetetaan, jotta se hyväksytään myös paikallisten asukkaiden joukossa. Sosiaalinen käyttö lupa ei perustu lakeihin tai säädöksiin vaan enemmänkin paikallisten asukkaiden keskuudessa vallitseviin normeihin, mielipiteisiin ja odotuksiin sekä toisaalta havaintoihin toteutuneesta toiminnasta. Tärkeimpänä hyväksyttävyyteen vaikuttavana tekijänä koettiin riittävän etäisyyden säilyttäminen kyliin ja asutukseen (emt.). Tätä lähestyttiin kyselytutkimuksessa pyytämällä vastaajaa arvioimaan, onko 200 metrin suojavyöhyke marjakartoissa asutuksen ympärillä riittävä. Suojavyöhykkeen merkitystä voidaan ajatella kahdessa merkityksessä. Toisaalta se vähentää häiriötä ja häiritsevää liikkumista asutuksen läheisyydessä ja toisaalta se varmistaa asutuksen ympärillä olevan kartoittamattoman, ja näin ehkä vähemmän poimitun vyöhykkeen, johon myös ikääntyneet ja autottomat pystyvät siirtymään.

Peltolan (2013, 18) selvityksen mukaan vapaasti käytössä olleen palautekanavan (marjapuhelin) kautta saadussa palautteessa yleisin kritiikin aihe oli poiminta kylien alueilla ja liian lähellä taloja. Palautteissa ehdotettiin myös sitä, että poimijoille tulisi jakaa yhteistoiminnassa laaditut kartat, joihin olisi merkitty alueet, jotka eivät kuulu poiminnan piiriin

(emt., 19). Tämä palaute olisi helppo ottaa huomioon marjakartoissa ja ohjata poimintaa karttojen avulla alueille, joissa se on hyväksyttävää, ja hillitä poimintaa alueilla, joissa on odotettavissa selkeitä ristiriitoja. Toisaalta marjakartat voisivat myös toimia maanomistajien ja marja- ja sienirytysten välisen vuoropuhelun lähtökohtana. Tahvanainen ym. (2016) korostavatkin, että marjan- ja sienenpoiminnan hyväksyttävyyttä voitaisiin parantaa luomalla vuoropuhelua intressitahojen välille sekä edistämällä hyviin poimintakäytäntöihin liittyvän tiedon leviämistä.

Marjastus on osa metsien yleiskäyttöä, jota säätelevät jokamiehenoikeudet sekä kirjallisista oikeuslähteistä mm. maastoliikenne-, yksityistie ja luonnonsuojelulaki. Jokamiehenoikeudet ovat puolestaan tapaoikeutta, eli niiden sisältöä ei ole määritelty kirjallisissa oikeuslähteissä. Jokamiehenoikeuksia pidetään usein ikimuistoisina nautintaoikeuksina, vaikka niiden sisällöstä on Suomessakin käyty tiukkaa keskustelua aina 1900-luvun alkuun saakka ja itse termi ”jokamiehenoikeudet / allemansrätt” alkoi yleistyä vasta 1930-luvulla (La Mela 2014).

Suomen mittavan metsävaratiedon ja digitaalisten paikannus- ja tiedon levittämiskanavien yhdistäminen voi tehostaa luonnonmarjojen ja muiden luonnontuotteiden talteenottoa merkittävästi. Tämä tulee aiheuttamaan keskustelua jokamiehenoikeuksien perimmäisestä sisällöstä, korostuahan jokamiehenoikeuksien hyödyntämisessä kotitarve- ja pienimuotoinen käyttö (Tahvanainen 2016). Jokamiehenoikeudet ja metsien yleiskäytön säännöt eivät luonnollisesti ole irrallinen osa yhteiskuntaa, vaan niihin kohdistuu samalla tavoin muutospaineita kuin kaikkiin muihinkin yhteiskunnan osa-alueisiin. Luonnonmarjat ovat jääneet voimakkaan omaisuus- ja ulkopuolelle – jokamiehenoikeuksien piiriin – osittain metsien yleiskäytön tapaoikeusperinteen, osittain marjojen vähäarvoisuuden vuoksi. Metsiemme raaka-aineiden arvonnousu on kuitenkin aiemminkin ollut suurten yhteiskunnallisten muutosten, kuten isojaon, ajurina (Talvitie 2013). Luonnonmarjat ovat terveys- ja hyvinvointitrendien aallonharjalla ja sellaisina niihin kohdistuu ja tulee kohdistumaan kasvava taloudellinen mielenkiinto.

Luonnonvarakeskuksessa kehitetään parhaillaan marjakarttoja ja tehdään arvioita tilastollisten mustikkasatomallien ja monilähde-VMI-aineistojen sopivuudesta marjakarttojen aineistoksi. Karttoja on tässä vaiheessa laadittu Metsähallituksen monikäyttömetsiin yhteistyössä Metsähallituksen kanssa. Tarkoituksena on aluksi selvittää näiden karttojen luotettavuutta

kohdennetuilla seurannoilla, mutta tulevaisuudessa karttojen julkaisun jälkeen myös käyttäjiltä tulevan palautteen pohjalta.

Luonnontuotekartat ja niiden laajamittaisen hyödyntämisen mahdollistava avoimen paikka- ja metsävaratiedon sekä jokamiehenoikeuksien yhdistelmä on kansainvälisesti ainutlaatuinen ilmiö. Tässä tutkimuksessa havaittiin kuitenkin selvästi, että metsänomistajat suhtautuvat suurella varauksella luonnontuotekarttoihin silloin kun niitä laaditaan yksityismaille, joten konfliktien välttämiseksi karttojen laadintaa on syytä tehdä yhteistyössä maanomistajien kanssa ja aloittaa yhteistyö valtion metsistä. Tämä tosin asettaa suomalaiset jossain määrin epätasa-arvoiseen asemaan, tällä kertaa hyötyjinä olisivat pohjoinen ja itäinen Suomi, missä sijaitsee suurin osa valtion metsäomaisuudesta. Toisaalta marjakartat voivat omalta osaltaan auttaa suomalaisen arvokkaan marjastusperinteen säilyttämisessä ja kehittämisessä.

Kartat ja niiden digitaaliset alustat voidaan nähdä myös yhteistyön välineenä kansalaisten, luonnontuotteita hyödyntävien yritysten ja maanomistajien välillä. Digitaalisten luonnontuotekarttojen ympärille voidaan marjanpoimintaankin luoda uutta yhteisöllisyyttä mm. kansalaistieteen ja ympäristökasvatuksen kautta sekä edistää marjastajien ja maanomistajien välistä vuoropuhelua sekä mahdollisesti jopa luoda maanomistajien kaipaamia kompensatiomekanismeja. Näiden mahdollisten kompensatiomallien tutkimus ja kehittäminen lieneekin avainasemassa, mikäli marjakartat halutaan myös yksityismaille. Luonnontuotekarttojen käyttökelpoisuuden lisäämiseksi tarvitaan myös satomallien jatkokehitystä, mallien laatimista uusille luonnontuotteille sekä karttojen luotettavuuden arviointia ja kehittämistä.

Kiitokset

Kyselytutkimus on toteutettu osana Arvopilotti – kohti luonnonraaka-aineiden arvoketjujen pilotointia -hanketta, joka on rahoitettu Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahastosta. Tutkimusartikkelin viimeistelyä on tehty Kolarctic-ohjelmasta rahoitetussa Arctic agroforestry -hankkeessa. MMT Mikko Kurttila ja MMT Teppo Hujala ovat avustaneet kysymysten laadinnassa ja Seppo Vihanta kyselyaineiston tilastollisessa analysoinnissa.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Osuuskunta Vastapaino, Tampere.
- Alkula, Tapani, Seppo Pöntinen & Pekka Ylöstalo 1995. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY, Juva.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Osuuskunta Vastapaino, Tampere.
- Hänninen, Harri, Heimo Karppinen & Jussi Leppänen 2011. Suomalainen metsänomistaja 2010. Metlan työraportteja 208.
- Ihalainen, Marjut, Juha Alho, Ossi Kolehmainen & Timo Pukkala 2002. Expert models for bilberry and cowberry yields in Finnish forests. *Forest Ecology and Management* 157, 15–22.
- Ihalainen, Marjut, Kauko Salo & Timo Pukkala 2003. Empirical prediction models for *Vaccinium myrtillus* and *V. vitis-idaea* berry yields in North Karelia, Finland. *Silva Fennica* 37, 95–108.
- Ihalainen, Marjut, Timo Pukkala & Olli Saastamoinen 2005. Regional expert models for bilberry and cowberry yields in Finland. *Boreal Environmental Research* 10, 145–158.
- Karjalainen, Leila 2004. Tilastomatematiikka. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Kilpeläinen, Harri, Jari Miina, Ron Store, Kauko Salo & Mikko Kurttila 2016. Evaluation of bilberry and cowberry yield models by comparing model predictions with field measurements from North Karelia, Finland. *Forest Ecology and Management* 363, 120–129.
- Korhonen, Kari T., Antti Ihalainen, Arto Ahola, Juha Heikkinen, Helena M. Henttonen, Juha-Pekka Hotanen, Seppo Nevalainen, Juho Pitkänen, Mikael Strandström & Heli Viiri 2017. Suomen metsät 2009–2013 ja niiden kehitys 1921–2013. Luonnonvaraja biotalouden tutkimus 59/2017. Luonnonvarakeskus, Helsinki.
- Kumela, Hanna & Harri Hänninen 2011. Metsänomistajien näkemykset metsänkäsitteilymenetelmien monipuolistamisesta. Metlan työraportteja 203.
- Kuntien avainluvut 2017. Tilastokeskus. Saatavissa: <https://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?year=2019&active1=SSS&active2=MK16> [Viitattu: 13.5.2020.]
- La Mela, Matti 2014. Property rights in conflict: wild berry-picking and the Nordic tradition of allemansrätt. *Scandinavian Economic History Review* 62(3), 266–289.
- Maaluokat metsätalousmaalla 2020. Helsinki: Luonnonvarakeskus, Metsävarat. Saatavissa: <http://stat.luke.fi/maaluokat-metsatalousmaalla>. [Viitattu 14.1.2020.]
- Matilainen, Anne, Mari Pohja-Mykrä, Merja Lähdesmäki & Sami Kurki 2017. "I feel it is mine!" – psychological ownership in relation to natural resources. *Journal of Environmental Psychology* 51, 31–45.
- Miina, Jari, Juha-Pekka Hotanen & Kauko Salo 2009. Modelling the abundance and temporal variation in the production of bilberry (*Vaccinium myrtillus* L.) in Finnish mineral soil forests. *Silva Fennica* 43, 577–593.
- Miina, Jari, Ron Store & Henri Vanhanen 2019. Luonnontuotteiden tuotantopotentiaalın laskenta metsäalueelle. Loppuraportti LUMO-INKA –projekti. Luonnonvarakeskus, Joensuu.

- Monilähteisen valtakunnan metsien (MVM) kartta-aineisto 2019. Luonnonvarakeskus (Luke). Saatavissa: <http://kartta.luke.fi/>. [Viitattu 13.5.2020.]
- Patton, Michael Quinn 2002. *Qualitative Evaluation and Research methods*. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Peltola, Rainer 2013. Lapin marjapuhelin. MTT raportti 93. MTT, Jokioinen.
- Peltola, Rainer, Ville Hallikainen, Seija Tuulentie, Arto Naskali, Outi Manninen & Jukka Similä 2014. Social license for the utilization of wild berries in the context of local traditional rights and the interest of the berry industry. *Barents studies: People, Economics and Politics* 1(2), 24–49.
- Pouta, Eija, Tuija Sievänen & Marjo Neuvonen 2006. Recreational Wild Berry Picking in Finland—Reflection of a Rural Lifestyle. *Society and Natural Resources* 19, 285–304.
- Ranta, Esa, Hannu Rita & Jari Kouki 1994. *Biometria. Tilastotiedettä ekologeille*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Ristioja, Anne 2017. Luonnontuoteala. Toimialaraportit. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Ruokavirasto 2019. Marsi 2018 – luonnonmarjojen ja -sienten kauppantulomäärät vuonna 2018. Kantar TNS Agri Oy, 3/2019. 65 s. Saatavissa: <https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/marsi-2018-raportti.pdf>. [Viitattu 13.1.2020.]
- Salo, Kauko & Marjut Turtiainen 2015. Kaupparytit, keruu ja käyttö. Teoksessa Salo, Kauko (toim.). *Metsä. Monikäyttö ja ekosysteemipalvelut*. Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki. 180–183.
- Sievänen, Tuija & Marjo Neuvonen 2011. Luonnon virkistyskäytön kysyntä 2010 ja kysynnän muutos. Teoksessa Sievänen, Tuija & Marjo Neuvonen (toim.). *Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metlan työraportteja* 212. 37–79.
- Silvennoinen, Harri & Tuija Sievänen 2011. Ulkoilu luonnossa yksityisten omistamilla alueilla. Teoksessa Sievänen, Tuija & Marjo Neuvonen (toim.). *Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metlan työraportteja* 212. 111–124.
- Sténs, Anna & Camilla Sandström 2013. Divergent interests and ideas around property rights: The case of berry harvesting in Sweden. *Forest Policy and Economics* 33, 56–62.
- Store, Ron, Jari Miina, Toni Sankari, Jaana Väisänen & Marja-Liisa Järvelä 2018. Luonnonraaka-aineiden tuotantopotentiaali Sanginjoen metsäalueella Oulussa. *Arvopilotti –hankkeen raportti*.
- Tahvanainen, Veera, Mikko Kurttila, Jari Miina, Teppo Hujala, Tuuli Väkeväinen & Kauko Salo 2016. Pohjoiskarjalaisten ja kainuulaisten metsänomistajien mielipide marjastuksesta ja sienestyksestä yksityismetsissä. *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2016, 95–110.
- Talvitie, Petri 2013. Kyläosuudesta yksityiseen maanomistukseen. Isojako Länsi-Uudellamaalla 1700-luvulla. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta XXVIII.
- Tilastollinen kuntaryhmitys 2019. Tilastokeskus. Saatavissa: http://www.stat.fi/meta/luokitukset/kunta/001-2019/kunta_kr.html. [Viitattu 13.5.2020.]
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Jyväskylä.
- Turtiainen, Marjut, Kauko Salo & Olli Saastamoinen 2011. Variations of yield and utilisation of bilberries (*vaccinium myrtillus* L.) and cowberries (*V.vitis-idaea* L.) in Finland. *Silva Fennica* 45(2), 237–251.

- Turtiainen, Marjut, Jari Miina, Kauko Salo, Juha-Pekka Hotanen 2013. Empirical prediction models for the coverage and yields of cowberry in Finland. *Silva Fennica* 47(3), 1–22.
- Tuunanen, Pekka, Markus Tarasti & Anne Rautiainen (toim.) 2012. Jokamiehen oikeudet ja toimiminen toisen alueella. Lainsäädäntöä ja hyviä käytäntöjä. Suomen ympäristö 30/2012. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Vaara, Matti 2015. Luonnonmarjojen käyttö kotitalouksissa ja teollisuudessa. Teoksessa Salo, Kauko (toim.). *Metsä. Monikäyttö ja ekosysteemipalvelut*. 139–142.
- Viljanen, Pekka & Anne Rautiainen 2007. Jokamiehen oikeuden toimivuus. Ympäristöministeriön raportteja 19/2007. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Väkeväinen, Tuuli 2015. Metsänomistajien suhtautuminen jokamiehen oikeuteen perustuvaan marjanpöimintään. *Metsätieteen pro gradu -tutkielma*. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Wellington, Jerry & Marcin Szczerbinski 2007. *Research Methods for the Social Sciences*. Continuum International Publishing Group, New York.

PIRJO PÖLLÄNEN

YTT, yliopistotutkija

Itä-Suomen yliopisto

Karjalan tutkimuslaitos

”Veran” ja ”Husseinin” arki ja asettuminen raja-alueen maaseudulle

Etnografinen tutkimus kahdesta maahanmuuttajataustaisesta väestöryhmästä Pohjois-Karjalassa

Artikkelissa tarkastellaan arkea ja asettumista Pohjois-Karjalan maaseudulle. Tarkastelun kohteena on kaksi maahanmuuttajataustaista ryhmää: venäjänkieliset ja turvapaikanhakijat raja-alueen maaseudulla. Teoreettisen viitekehyksen muodostaa maahanmuuttajien ylitajainen arki. Tutkimusmetodologia paikantuu arjen etnografiaan. Analyysi rakennetaan kahden tyyppitarinan ”Veran” ja ”Husseinin” kautta etnografisesta aineistosta ja aikaisemmasta tutkimuksesta. ”Veran” ja ”Husseinin” kautta maahanmuuttajien Pohjois-Karjalaan kiinnittymistä ja arkea katsotaan kolmen teeman paikan, työelämän ja sosiaalisten suhteiden näkökulmasta. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että venäjänkielinen ”Vera” on juurtunut Pohjois-Karjalan maaseudulle, jossa rajan läheisyys ja mahdollisimman mutkaton rajan ylitys on keskeinen osa hänen ylitajaisesta arkeaan. Husseinin kiinnittyminen alueeseen on puolestaan hauraampaa, ja hänen arkeaan varjostaa toimeettomuus ja epävarmuus oikeudesta jäädä Suomeen.

Avainsanat: maaseutu, maahanmuuttajat, raja-alue, turvapaikanhakijat ja venäjänkieliset

Suomalainen maahanmuuttotutkimus sai alkunsa 1990-luvulla Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena Suomeen suuntautuneen laajempimittaisen venäjänkielisten maahanmuuton ja samaan aikaan Somaliasta saapuneiden turvapaikanhakijoiden myötä (esim. Tiilikainen 2003; Liebkind ym. 2004; Martikainen ym. 2006; Martikainen & Tiilikainen 2007; Saarinen 2007). Venäjänkielisiä maahanmuuttajia tuli niin

suomalaista syntyperää olevien entisen Neuvostoliiton kansalaisten paluumuuton (esim. Lepola 2000; Liebkind ym. 2004; Davydova 2009), avioliittomuuton (esim. Saarinen 2007; Pöllänen 2013) kuin opiskelu- ja työperäisen maahanmuuton kautta (ks. Davydova 2009; 2012). Tutkimus keskittyi pitkälti maahanmuuttajien suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumiseen ja erityisesti maahanmuuttajien työllistymiseen (esim. Forsander 2002; Liebkind ym. 2004; Martikainen ym. 2006; Martikainen & Tiilikainen 2007), ja sitä tehtiin pitkään lähinnä kasvukeskusten ja kaupunkialueiden kontekstissa (Martikainen & Tiilikainen 2007). Tämä on perusteltua tilastojen valossa: lähes 85 % Suomen ulkomaalaistaustaisista asuu kaupunkialueilla, kun vastaava luku koko väestön osalta vuonna 2017 oli 70 % (Juopperi 2019).

Maahanmuutto ei kuitenkaan ole merkityksetön ilmiö suomalaisen maaseudun ja maaseutututkimuksen näkökulmasta. Venäjänkielisten maahanmuutto on koskettanut Etelä-Suomen kasvukeskusten ohella monella tapaa myös Kaakkois-Suomen maaseutualueita. Maahanmuuttajista venäjänkieliset ja virolaiset ovat levittäytyneet tasaisimmin eri puolille maata, eikä heidän keskuudessaan ole nähtävissä yhtä voimakasta keskittymistä kasvukeskuksiin kuin muiden maahanmuuttajien keskuudessa (Saari 2013). Venäjänkieliset antavatkin itärajan maaseutumaisilla alueilla kasvot maahanmuuttajuudelle (Varjonen ym. 2017; Davydova-Minguet & Pöllänen 2020). Myös viimeisin maahanmuuttoon liittyvä laajempi yhteiskunnallinen ilmiö, vuonna 2015 Suomeen saapuneet yli 30 000 turvapaikanhakijaa, koskettaa maaseutua (ks. esim. Sotkasiira 2017; 2018a; Haverinen 2018). Juopperin (2019) mukaan maaseudun paikalliskeskuksissa, joilla tarkoitetaan suurempien kaupunkialueiden ulkopuolella sijaitsevia taajamakeskuksia, pikkukaupunkeja ja kirkonkylä (Tilastokeskus: Käsitteet), ja ydinmaaseudulla, jolla tarkoitetaan intensiivistä maankäyttöä ja/tai paikallistasolla elinkeinorakenteeltaan monipuolista suhteellisen tiiviisti asuttua maaseutua (Tilastokeskus: Käsitteet), maahanmuuttajataustaisen väestön kasvu on ollut viime vuosina jopa nopeampaa kuin kaupunkialueilla.

Maahanmuuttajat jaotellaan yleisesti viiteen kategoriaan maahantulon syynsä ja oleskeluoikeutensa perusteella. Maahanmuuttaja on henkilö, joka on mistä tahansa syystä (esim. pakolaisuus tai työperäinen maahanmuutto) muuttanut toiseen valtioon. Turvapaikanhakija on henkilö, joka pyytää suojelua kotimaansa ulkopuoliselta valtiolta. Mikäli henkilölle myönnetään turvapaikka, hän saa samalla pakolaisaseman ja oleskeluoikeuden maassa

(Laki 746/2011). Pakolainen on henkilö, joka on paennut vieraaseen valtioon vainoa ja saanut YK:n pakolaisasiainpäävaltuutetun toimiston UNHCR:n tai jonkin valtion hänelle myöntämän pakolaisaseman. Kiintiöpakolainen puolestaan on henkilö, jolle UNHCR on myöntänyt pakolaisen aseman tai joka on muun kansainvälisen suojelun tarpeessa ja jonka jokin valtio ottaa vastaan vuosittaisessa pakolaiskiintiössään. Paperittomia ovat henkilöt, jotka asuvat jossakin valtiossa ilman täyttä laillista ja viranomaisten hyväksymää oleskeluoikeutta. (Jauhiainen 2017, 9-11.)

Tässä artikkelissa tarkastelen maahanmuuttoa Pohjois-Karjalan maaseutualueilla, Suomen ja Venäjän välisen rajan läheisyydessä kahden ryhmän venäjänkielisten maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden kautta. Raja-alue viittaa laajasti koko Pohjois-Karjalaan antaen alueelle ja sen maaseudulle omanlaisensa ilmeen, joka voidaan paikantaa sekä alueen ”imagoon” tai ”brändiin”, mutta myös ihmisten arkielämään. (Ks. Davydova & Pöllänen 2010; Davydova-Minguet & Pöllänen 2020; ks. myös Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto 2017). Maahanmuuton näkökulmasta on tärkeää ymmärtää, että maaseutualueet ovat keskenään erilaisia ja että maaseudun maahanmuuttajataustaista väestöä on erilaista eri puolilla maata (Saartenoja ym. 2009; vrt. myös Uusitalo 2020). Pohjois-Karjalassa tunnusomaisia piirteitä ovat rajan läheisyyden ohella maahanmuuttajaväestön homogeenisuus ja alueen korkeat työttömyysluvut. Alueen suurin yksittäinen maahanmuuttajaryhmä ovat venäjänkieliset (Joensuun kaupungin selvitys 2020). Venäjänkielisten maahanmuutto Suomeen ja Pohjois-Karjalaan on sukupuolittunutta, niin että koko maan venäjänkielisistä 59 % on naisia ja 41 % on miehiä (Varjonen ym. 2017, 59; Davydova-Minguet & Pöllänen 2020).

Toinen merkittävä maahanmuuttajaryhmä Pohjois-Karjalassa ovat turvapaikanhakijat, jotka edustavat useaa eri kansalaisuutta. Turvapaikanhakijoita ja pakolaisia Pohjois-Karjalassa on ollut aina 1990-luvulta alkaen muun muassa siitä syystä, että Pohjois-Karjalassa on 1990-luvulta lähtien toiminut vastaanottokeskuksia ja esimerkiksi Lieksassa asuu merkittävä somaliyhteisö (vrt. Sjöblom-Immala 2016b). Vaikka somalialaiset ovat keskittyneet Suomessa pääkaupunkiseudulle, niin harvaanasutulla alueella maahanmuuttajien suhteellinen osuus voi nousta suureksi. Vuoden 2015 jälkeen Pohjois-Karjalaan perustettiin uusia tai avattiin uudelleen lakkautettuja vastaanottokeskuksia, ja turvapaikanhakijoita ja pakolaisia alkoi ilmaantua laajemmin myös maaseutualueiden arkeen. Selvitän tässä artikkelissa etnografisen tutkimusaineiston kautta, miten

venäjänkielisten ja turvapaikanhakijoiden arki rakentuu ja tulee eletäväksi Pohjois-Karjalan maaseudulla. Olen kiinnostunut siitä, miten maahanmuuttajat asettuvat ja kiinnittyvät tai eivät kiinnity Pohjois-Karjalaan.

Maahanmuuttajan arki maaseudun kontekstissa

Arki on artikkelissa sekä konteksti ja toimintaa kuvaileva termi että analyttinen käsite, jonka kautta tutkimuskohdetta lähestytään (esim. Felski 2000; Jokinen 2005; Pöllänen 2013; Lehto 2020). Rita Felskin (2000) tavoin katson, että arjessa keskeistä on toiminnan tavallisuus, jokapäiväisyys ja rutiinien toisto. Analyttisenä käsitteenä arki toimii apuvälineenä, jonka kautta toimintaa, maahanmuuttajien asettumista ja paikkaan kiinnittymistä, tässä artikkelissa jäsenmän toistettavuuden ja rutiininomaisuuden mukaan (Felski 2000, 78). Kaikkien ihmisten arki pitää sisällään inhimillistä rutinoitunutta ja toistettavaa toimintaa, jota on kaikkialla niin kotona kuin kodin seinien ulkopuolella, mutta kaikki inhimillinen toimintamme ei kuitenkaan ole arkea (Jokinen 2005; Pöllänen 2013; Lehto 2020).

Arki on ensisijaisesti näkökulma, joka kertoo siitä, että lähestyn tutkittavaa ilmiötä, maahanmuuttajien elämää maaseudulla, pikemminkin toimijoiden itsensä kuin yhteiskunnallisten rakenteiden näkökulmasta (Felski 2000; Pöllänen 2013; Lehto 2020). Yhteiskunnalliset rakenteet, kuten turvapaikanhakuprosessi, Suomen ja Venäjän välisen rajan ylityskäytännöt tai julkisten palveluiden saavutettavuus ovat luonnollisesti osa tutkittavien ihmisten arkea, arjen kokemuksia ja arjen rakentumista, mutta yhteiskunnallisten rakenteiden lisäksi yksilön kokemus eletäväksi tehtävästä arjesta rakentuu myös venäjänkielisten välisessä (epä)virallisessa vuorovaikutuksessa, vastaanottokeskuksen käytävillä ja piha-alueilla, alueen ilmapiirissä ja yksilöiden henkilökohtaisissa valinnoissa ja kokemuksissa (vrt. Jokinen 2005).

Maahanmuuttajien arki ja arjen konteksti rakentuu yllirajaisesti (Tiilikainen 2003; 2012; Davydova-Minguet & Pöllänen 2020). Heidän arjen rutiininsa ja toimintaympäristönsä rakentuvat aina vähintään lähtömaassa ja uudessa kotimaassa siitäkkin huolimatta, vaikka he fyysisesti pysyvät paikallaan. Yllirajaisuus näyttäytyy eri maahanmuuttajaryhmien arjessa eri tavoin. Esimerkiksi se, millä tavalla yhteydenpito muualla asuviin sukulaisiin ja ystäviin tapahtuu, on sidoksissa sekä lähtömaan että uuden kotimaan maantieteelliseen sijaintiin, mutta myös muihin arkisiin

ulottuvuuksiin, kuten poliittiseen tilanteeseen lähtömaassa. Toisinaan maahanmuuttajan arki rakentuu ylijäisesti myös suhteessa fyysiseen paikkaan, erityisesti jos lähtömaa ja kohdemaata sijaitsevat lähellä toisiaan. (Bryceson & Vuorela 2002; Pöllänen 2013; Davydova-Minguet & Pöllänen 2020.)

Maahanmuuttajien hyvinvointia, arjen sujuvuutta ja asettumista on totuttu aikaisemmassa tutkimuksessa tarkastelemaan kotoutumisen ja kotouttamisen käsitteillä (Saukkonen 2016; Hiitola ym. 2018; Sotkasiira 2018a; 2018b; Haverinen 2018). Laissa kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) kotoutuminen nähdään maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteisena kehityksenä, jonka tavoitteena on mahdollistaa maahanmuuttajan taitojen kehittyminen yhteiskunnassa ja työelämässä toimimiseksi yhtäaikaaisesti tukien hänen oman kielensä ja kulttuurinsa ylläpitämistä (Yijälä & Luoma 2018, 48). Hiitola ym. (2018, 14) toteavat, että kotoutuminen ja kotouttaminen ovat Suomessa ensisijaisesti hallinnollisia käsitteitä, joiden tarkoituksena on edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja myönteistä yhteiskunnallista vuorovaikutusta. He myös jatkavat, että vaikka hallinnollisina käsitteinä kotoutuminen ja kotouttaminen ovat väljiä, niin yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa ne usein kaventuvat kielen oppimiseen, koulutukseen ja työhön integroitumiseen (ks. myös Saukkonen 2016). Laajassa merkityksessä kotoutumisen käsitteellä viitataan koko siihen prosessiin, jolla maahanmuuttaja löytää paikkansa yhteiskunnassa (Saukkonen 2013; Hiitola ym. 2018, 16). Kotouttamiseen liittyy kuitenkin vahvana ajatus maahanmuuttajan ulkoapäin tulevasta sopeutumisen ja asettumisen ohjailusta ja auttamisesta (vrt. Hiitola ym. 2018; Sotkasiira 2018a; 2018b; Haverinen 2018).

Tarkastelen maahanmuuttajien kokemuksia arjen eletäväksi tekemisen, maaseudulle asettumisen ja maaseutuun kiinnittymisen kautta. Koska en ole kiinnostunut kotouttamistyötä tekevien tahojen ja maahanmuuttajien välisestä vuorovaikutuksesta, en käytä kotouttamista artikkelin teoreettisena kehikkona, vaan viitataan väljempään asettumiseen (vrt. Hiitola ym. 2018). Hiitola ym. (2018) käyttävät termiä asettuminen yhdestä kotoutumisen osasta, johon kuuluvat pitkälti samat elementit kuin kotoutumiseen, esimerkiksi työelämään integroituminen ja yksilön ja yhteisön välinen vuorovaikutus. Alueeseen kiinnittymisen ja sille asettumisen tarkastelussa kiinnostuksen kohteena ovat maahanmuuttajien omat kokemukset työmarkkinoilla toimimisesta, alueesta (mitkä tekijät pitävät

kiinni alueessa ja mitkä suuntaavat katsetta pois alueelta) ja siitä, mikä auttaa asettumaan alueelle (esim. kiinnipitävät sosiaaliset suhteet).

Työllistyminen sekä maahanmuuttajan ja työelämän välinen vuorovaikutus on keskeinen osa arjen elettäväksi tekemistä ja alueeseen kiinnittymistä (vrt. esim. Forsander 2002; Könönen 2015; Yijälä & Luoma 2018). Yijälän ja Luoman (2018, 8–14) mukaan maahanmuuttajien kokonaisvaltaiselle sopeutumiselle työllistyminen on keskeistä: työmarkkinoille integroitumisen kautta ja työssä syntyvien sosiaalisten suhteiden kautta maahanmuuttajat omaksuvat ympäröivän yhteiskunnan sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman. Aikaisempi tutkimus osoittaa maahanmuutolla olevan hyviä vaikutuksia ympäröivään yhteiskuntaan ja sen näin lisäävän alueen elinvoimaisuutta työmarkkinoiden näkökulmasta (ks. esim. Sarvimäki 2010; Poutvaara 2019; ks. myös Battisti ym. 2018). Sarvimäki (2010, 268) osoittaa, että vaikka maahanmuuttajat pärjäävät aluksi uuden kotimaansa työmarkkinoilla kantaväestöä heikommin, niin uudessa ”kotimaassa” asutun ajan pidentyessä niin maahanmuuttajien tulotaso kuin työllisyyskin paranevat nopeasti. D’Amurin ja Perin (2010) mukaan tämä johtuu siitä, että maahanmuuttajien ja paikallisten asukkaiden työt tukevat toisiaan, mikä puolestaan johtaa siihen, että työtehtävien kasvu niin sanotuilla maahanmuuttajien aloilla lisää työtä ja työtehtävien kysyntää myös muilla aloilla.

Myös Reini (2012, 5) osoittaa, että maahanmuuttajien työllistymisellä on taloudellista merkitystä ympäröiville alueille. Hän kuitenkin esittää, että maahanmuuton vaikutus ympäröivään talouteen on kahtalainen, ja riippuu paljolti alueen talouden rakenteesta, voidaanko lisätyövoima hyödyntää ja pystyykö talous laajentumaan. Jos alue on muutoinkin elinvoimainen (vrt. esim. Pohjanmaa) niin maahanmuuton vaikutus on alueen taloutta tukeva ja elinvoimaisuutta lisäävä. Toisaalta, jos alueen elinvoimaisuus on jo muutoinkin kyseenalainen ja alueella vallitsee jo ennestään heikko työllisyystilanne, maahanmuuton kasvu vaikeuttaa tällöin tilannetta entisestään. (Reini 2012, 5.) Tosin maahanmuuton strateginen merkitys voi olla muutoin taantuvallakin alueella keskeinen, kuten Pohjois-Karjalassa raja-alueella, jossa venäjänkieliset ja Venäjä ovat alueen kasvussa ja elinvoimaisuudessa keskeisessä asemassa (vrt. Kuntastrategia ja toimenpidesuunnitelma; Maakuntaliitto 2017).

Maaseudun kontekstissa, jossa työtilaisuuksia on tarjolla vähemmän kuin kasvukeskuksissa, maahanmuuttajan asettumista ja paikkaan kiinnittymistä tulee tarkastella työmarkkinoita laajemmasta näkökulmasta.

Katsonkin artikkelissa asettumista, kuten Flynn ja Kay (2017) maaseudulla arkeaan elävien maahanmuuttajien laajempien arkisten ja yljäistenkin kokemusten kautta. Vaikka aineiston analyysin teemat (työmarkkinat, sosiaaliset suhteet ja arjen paikka) ovatkin yleisiä ja sopivat niin kaupunkialueella kuin maaseudulla elävien maahanmuuttajien arkeen, Pohjois-Karjalan maaseutu luo tutkimukselle kontekstin, josta katsottuna maahanmuuttajan arjessa on erityispiirteitä kasvukeskuksiin verrattuna. Flynnin ja Kayn (2017) tavoin katson maahanmuuttajien kokemuksia maaseudun arjen todellisuudessa.

Pohjois-Karjalan maaseutu muodostaa tutkimuksen kontekstin, joka määrittelee sekä materiaalisen (esimerkiksi työmarkkinat) että emotionaalisen (esimerkiksi sosiaaliset suhteet) todellisuuden siitä, miten arki muodostuu eletäväksi (vrt. Flynn & Kay 2017). Konteksti myös haastaa suomalaista maahanmuuttotutkimusta pitkään hallinneen metodologisen urbanismin (vrt. Tedre & Pöllänen 2016). Se on analogia metodologiselle nationalismille, jossa kansallisvaltio tulee huomaamatta ja kyseenalaistamatta valituksi tutkimuksen kontekstiksi. Metodologisessa urbanismissa elinvoimaisuus (ks. *vitality policy* Makkonen & Kahila 2020) määritellään kaupungin kriteereillä: palveluiden saatavuutena, työllistymismahdollisuuksina ja lyhyinä välimatkoina. Se tuottaa tavan ajatella ja ymmärtää kaupungin ulkopuolinen alue hylkysyrjänä (ks. Armila 2016), joka on kaukana kaikesta ja keskellä ei mitään (Tedre & Pöllänen 2016). Toisaalta maahanmuuttajia tutkittaessa metodologisen urbanismin tuottamat näköalat siitä, että kasvukeskukset houkuttelevat maahanmuuttajia esimerkiksi monipuolisten työmarkkinoiden, paremman palkan, lasten koulutusmahdollisuuksien ja omien kulttuuristen verkostojen kautta ovat arjen todellisuutta (ks. Heikkilä & Järvinen 2003; Sjöblom-Immala 2016b). Maahanmuuttajia houkuttelee kaupunkialueille omien yhteisöjen tarjoamat mahdollisuudet oman kulttuurin ja uskonnon ylläpitämiseen, paremmat maahanmuuttopalvelut, etnisen ruuan ja muiden kulutustavaroiden parempi saatavuus ja maahanmuuttajien suurempi määrä, jonka ansiosta kantaväestö on kasvukeskuksissa tottuneempi maahanmuuttajiin (Jaakkola 2000; Sjöblom-Immala 2016b).

Mitä ja miten?

Artikkeli tarkastelee kahden maahanmuuttajataustaisen ryhmän, turvanpaikanhakijoiden ja venäjänkielisten, arkea sekä asettumista ja

kiinnittymistä Pohjois-Karjalan maaseudulle. Maahanmuuttajien arjen kokemuksia kuvataan tyyppitarinoiden kautta (ks. Hoppania ym. 2012; Hiitola ym. 2018, 16). Kysyn, miten kaksi erilaista maahanmuuttajataustaista ryhmää tekevät arjestaan elettävää ja miten he asettuvat alueelle. Saarteenoja (2010, 26) on todennut, että maaseudun maahanmuuttopolitiikan keskeisin haaste on kysymys suomalaisen yhteiskunnan maantieteellisesti hajautuneeseen työvoimatarpeeseen vastaaminen ja maahanmuuttajien omien asumismieltyymysten välisen ristiriidan yhteensulauttaminen. Tämä vaatii sekä maaseudun tarkastelua maahanmuuttajien näkökulmasta kiinnostavana toimintaympäristönä että heidän ajattelunsa syvempää ymmärtämistä. (Saarteenoja 2010, 26.) Tartun haasteeseen selvittämällä, miten aineiston tyyppitarinahahmot ”Vera” ja ”Husein” asettuvat ja kiinnittyvät Pohjois-Karjalaan.

Metodologisesti tutkimukseni kiinnittyy arjen etnografian tutkimusperinteeseen (ks. Jokinen 2005; Pöllänen 2013; Davydova-Minguet & Pöllänen 2018; Uusitalo 2020), jonka juuret ovat etnografisessa sosiaalitutkimuksesta (Atkinson & Hammersley 1994; Denzin & Lincoln 1994; Creswell 2007). Arjen etnografinen tutkimusote tarkoittaa tässä kahta asiaa: 1) mistä tutkimuksessani olen kiinnostunut, toisin sanoen ihmisten arjen toiminnoista ja arjen elettäväksi tekemisestä (vrt. Tedre 1999) ja 2) tutkimusmenetelmiä eli aineiston hankintaa, sen analyysia ja siitä kirjoittamista (Atkinson & Hammersley 1994; ks. myös Uusitalo 2020). Aineiston keruuta ohjaa ajatus kokemalla oppimisesta. (ks. Atkinson & Hammersley 1994; Tedre 1999, 32–37.) Lotta Junnilaisen (2019, 45) tavoin ajattelen, että ihmisten arkea on vaikea tutkia muuten kuin menemällä ihmisten luokse ja kuljeskelemalla (ks. Precarias a la deriva 2009) heidän parissaan.

Artikkelin aineisto on koottu kahdessa eri hankkeessa: *Perception of Russia across Eurasia: Memory, Identity and Conflicts* -hankkeessa vuonna 2016 (venäjänkielisten haastattelut) ja *Globaalin turvallisuuden monikerroksiset rajat* -hankkeessa vuonna 2017 (turvapaikanhakijoiden haastattelut).

Venäjänkielisten haastattelut on tehty Tohmajärvellä ja Kiteellä. Haastateltavia oli 22, joista 17 oli naisia ja 5 miehiä. Yhtä lukuun ottamatta haastattelut toteutettiin venäjäksi. Olen itse tehnyt suomenkielisen haastattelun, venäjänkieliset haastattelut ovat Olga Davydova-Minguet’n ja Tomi Malisen tekemiä. Haastatteluissa käytettiin puolistrukturoitua teema-haastattelurunkoa, jossa kysymykset keskittyivät venäjänkielisten arkeen,

median käyttöön ja Venäjä-mielikuviin. Haastattelut kestivät 45 minuuttia aina 3,5 tuntiin. Ne litteroitiin. Haastateltavat olivat niin iältään koulutustaustaltaan kuin Suomessa eletyn ajan puolesta heterogeeninen joukko. He olivat asuneet Suomessa kahdesta yli kahteenkymmeneen vuotta. Maahanmuuton syyt vaihtelivat (paluumuutto, avioliittomuutto ja työperäinen maahanmuutto). Informanteilla oli kokemusta suomalaisista työmarkkinoista niin vaihtelevien (prekaarien) työtehtävien kuin erilaisten työvoimakoulutustenkin kautta. Kaikilla haastateltavilla oli perhettä Suomessa. Haastatellut naiset olivat naimisissa joko suomalaisen tai venäjänkielisen puolison kanssa. *Perception of Russia across Eurasia: Memory, Identity and Conflicts* -hankkeessa koottiin lisäksi suomenkielisiltä raja-alueen asukkailta haastatteluaineisto (25 haastattelua), jossa keskityttiin heidän Venäjä-mielikuviinsa ja yllirajaiseen arkeensa. Tämä aineisto toimii artikkelissa täydentävänä ja taustoittavana aineistona, jonka kautta peilataan sitä, miten maahanmuuttajien ja ympäröivän yhteisön välinen vuorovaikutus arjessa tapahtuu.

Kiteen Koivikon vastaanottokeskuksessa tein vuoden 2017 aikana yhdessä Ville-Samuli Haverisen kanssa 12 haastattelua Irakista, Afganistanista ja Somaliasta tulleiden turvapaikanhakijoiden keskuudessa. Puolistrukturoidut teemahaastattelut keskittyivät arjen turvallisuuteen ja arjen hyvinvointiin. Haastateltavista kahdeksan oli miehiä ja neljä naisia. Haastattelut tehtiin tulkin välityksellä haastateltavan omalla kielellä tai englanniksi. Haastattelut olivat kestoltaan 1–2 tuntia, ja ne litteroitiin. Haastateltavista kahdeksan oli Irakista, Afganistanista kolme ja Somaliasta yksi. Haastateltavat olivat täten erittäin heterogeeninen ryhmä: osalla perhe oli kotimaassa, osalla perhe oli mukana Suomessa, osa oli perheettömiä, osa oli asunut useissa vastaanottokeskuksissa Suomessa ja toiset vain Koivikolla, mutta heitä yhdisti Koivikon vastaanottokeskuksessa asuminen sekä se, että he olivat Suomessa turvapaikanhakijan statuksella. Käytän koko haastatteluaineistoa osana etnografista tutkimusta, koska se kuvaa vastaanottokeskuksessa asuvan turvapaikanhakijan suhdetta ympäröivään alueeseen ja niitä arjen haasteita, joita vastaanottokeskuksessa eletävä arki tuo mukanaan.

Keskeinen osa tämän artikkelin tutkimusaineistoja ovat myös etnografiset havainnot, epäviralliset keskustelut lukemattomien ihmisten kanssa, ympärilleni katselu ja arkeni eläminen Pohjois-Karjalassa. Kenttätöideni aikana, tehdessäni haastatteluja Kiteellä ja Tohmajärvellä olen jatkuvasti

pitänyt myös kenttäpäiväkirjaa, johon olen merkinnyt havaintojani ja kokemuksiani ympäristöstä.

Analyysissa lähtökohtana on kokonaisvaltaisuus, joka tarkoittaa sitä, että tutkimuksen tekemisessä ja sen auki kirjoittamisessa teoria ja aineiston analyysi kulkevat käsi kädessä. (Ks. myös Pöllänen 2013; Lehto 2020.) Aikaisempi tutkimus muodostaa viitekehysten, jonka sisään aineistosta esiin nousevat teemat uppoutuvat. Analyysin lähtökohta on siten teoria-ohjaava sisällönanalyysi (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002). Kirjoitan tutkimusanalyysiä temaattisesti tyyppitarina-analyysinä (ks. Lehto ym. 2019; Merovuori 2019; Karhu ym. 2019; Oivo ym. tulossa). Tyyppitarinat ”Vera” ja ”Hussein” toimivat esimerkkeinä siitä, miten Pohjois-Karjalan maaseudulle asettuminen ja arki rakentuvat kahden maahanmuuttajataustaisen ryhmän elämässä (vrt. Hoppania ym. 2016, 12). Henkilöhahmot ovat kuvitteellisia siinä mielessä, ettei ”Veraa” ja ”Husseinia” sellaisenaan ole olemassa, tarinat eivät ole yksittäisen ihmisen kertomia, vaan temaattisesti koostettuja konstruktioita tutkimusaineistosta. Toisin sanoen esimerkkitarinat perustuvat todellisuuteen 2010-luvun Pohjois-Karjalasta. Tyyppitarinat on rakennettu haastattelu- ja havainnointiaineistosta peilaamalla aineistoa aikaisemman maahanmuuttotutkimuksen esiin nosta-miin teemoihin. (Ks. Hoppania ym. 2016, 12).

Analyysi on edennyt niin, että olen lähilukenuut (Pöysä 2010) haastattelu-aineistoani ja tutkimuskirjallisuutta rinnakkain. Haastatteluaineisto on lukemisen yhteydessä teemoiteltu ja koodattu yliviivauksilla, alleviivauksilla ja tekstiin tehdyillä reunamerkinnoilla. Koodausta ovat toisaalta ohjanneet aikaisemmasta tutkimuksesta esiin nousseet teemat, maahanmuuttajien suhde paikkaan, työelämään ja sosiaalisten suhteiden merkitys, mutta samaan aikaan myös aineistosta on noussut esiin yksittäisten haastateltavien näkökulmasta keskeisiä poikkeavia ja toistuvia teemoja ja huomioita, jolla tyyppikertomusten synteesiä on väritetty. Tyyppitarinoiden rakentaminen on tapahtunut teemojen mukaisesti (arkinen suhde paikkaan: Koivikko / Tohmajärvi, suhde työmarkkinoihin ja sosiaaliset suhteet). Teemoittelua ja lähilukua on ohjannut kysymys siitä, miten maahanmuuttajat kiinnittyvät ja asettuvat tai eivät kiinnity alueeseen. Aineiston analyysissä kirjoitan kussakin teemassa esiteltävän tarinan pätkän aineistosta esiin nousseiden asioiden summaksi, toisin sanoen mitkä ovat tyyppillisimmät ja yleisimmät näkökohdat, jotka kuvaavat ”Veran” tai ”Husseinin” arkea suhteessa kulloinkin käsitellyssä olevaan teemaan. Kuitenkin niin, että aineistosta esiin nousseita yksityiskohtia on

lisätty konstruoituihin tarinakatkelmiin, konkretisoimaan ja tekemään tarinasta kiinnostavampaa.

Tyypitarinakertomukset eivät tässä artikkelissa ole kokonaisia kuvauksia kertomuksen päähenkilöiden työelämästä tai sosiaalisista suhteista, vaan tarinan muotoon kirjoitetut katkelmat ”Husseinin” ja ”Veran” elämästä toimivat suorien lainausten korvaajina, näin ollen tarinan yksityiskohdat ovat analyysin eri kohdissa erilaisia ja jossain kohdin jopa ristiriitaisia, koska analyysi etenee teemojen mukaisesti ja tarinan tarkoitus on kuvata ja konkretisoida kulloinkin käsiteltävää teemaa (ks. myös Hoppania ym. 2016). Tyypitarinasta poikkeavat näkökohdat ja elementit on nostettu esiin analyysilukujen lopussa. Tällä tavoin tyypitarina toimii yleiskuvan luomisessa sulkematta kuitenkaan pois aineiston ja tutkittavien ihmisten todellisuuksien moninaisuutta.

Ratkaisuni kirjoittaa empiirisen aineiston analyysi tarinalliseen muotoon on saanut alkunsa hoivaa tutkineen Viva-kollektiivin (Hoppania ym. 2016) tavasta kirjoittaa suomalaista hoivapolitiikkaa käsittelevän teoksen empiria samanlaiseen tarinalliseen muotoon kuin tämän artikkelin tyypitarinat ”Vera” ja ”Hussein”. Kirjoittamistavassa keskeistä on luova tieteellinen kirjoittaminen, joka pyrkii eroon tieteellisen tekstin etäännyttävistä lauserakenteista, ”ja jättää lukijalle tilaa tulkita ja kokea sekä osallistua tutkimuksen esittelemiin elettyihin maailmoihin” (emt., 12). Tarinalliseen muotoon kirjoitettujen kuvausten tarkoituksena on toimia temaattisessa analyysissä yleisemmin käytettyjen sitaattien korvaajana. Tarinoilla havainnollistan niitä teemoja, joita analyysissä on noussut esiin. Tarinan tarkoituksena on antaa lukijalle mahdollisuus samastua tutkittavan kohderyhmän arkeen paremmin kuin pelkkien tutkimustulosten tekstimuotoinen raportointi antaisi myöden. (Hoppania ym. 2016, 12; Gergen & Gergen 2002.)

Toinen peruste tyypitarinoiden käytölle on tutkimuseettinen. Tutkijana minun on kannettava vastuu ja mietittävä, mitä seurauksia tutkittaville ja tutkimuskohteelle on niistä päätöksistä ja valinnoista, joita tutkijana olen tehnyt siitä, mitä ja miten aineistoa ja aihetta käsittelen (Pöllänen 2013). Tässä tutkimuksessa on noudatettu ihmistieteiden yhteisiä eettisiä sääntöjä, joista keskeisin on välttää aiheuttamasta harmia tutkimuksen kohteille (ks. TENK 2019; vrt. myös Kuula 2011). Aineisto on koottu Pohjois-Karjalasta ja vielä hyvin rajatulta alueelta Kiteeltä ja Tohmajärveltä. Tyypitarinakertomuksissa yksittäisen informantin kokemukset ja näkemykset

on mahdollista häivyttää, ja näin ollen pystyn tutkijana takaamaan mahdollisimman hyvin informanttien anonymiteetin.

”Veran” ja ”Husseinin” arki ja asettuminen Pohjois-Karjalaan

Tohmajärvi ”Veran” kotipaikkana

Venäjänkielisten haastattelut on toteutettu Pohjois-Karjalan alueella siten että suurin osa haastateltavista asuu Tohmajärvellä. Kun kerron ”Veran” tarinaa, kiinnitän hänet systemaattisesti Tohmajärven kuntaan, koska tausta-aineisto (suomenkielisten haastattelut) on koottu Tohmajärvellä. Osa venäjänkielisten haastatteluista on toteutettu Kiteellä, joka on Tohmajärven naapurikunta, mutta kontekstin samankaltaisuuden vuoksi puhun vain Tohmajärvestä, joka tässä siis kuvaa pohjoiskarjalaista maaseutupaikkakuntaa.

Tohmajärvi on vajaan 4 400 asukkaan kunta Pohjois-Karjalan kaakkoisosassa. Se on kahdesta syystä havainnollistava ja kiinnostava esimerkki Suomen venäjänkielisten ylitajaisen arjen toimintaympäristöstä. Ensinnäkin Tohmajärvi on Suomen viidenneksi venäjänkielisin kunta. Tohmajärven väestöstä 4,8 % on vieraskielisiä, ja 4,2 % väestöstä puhuu äidinkielenään venäjää. Lisäksi venäjänkielisten naisten osuus Tohmajärvellä asuvista naisista on 6,2 %, joka selittyy osittain sillä, että yksi keskeinen venäjänkielisten maahanmuuttokanava Tohmajärvelle on avioliittomuutto. (www.tohmajarvi.fi; Pöllänen 2013). Suomessa asuvat venäjänkieliset ovat absoluuttisia lukuja tarkasteltaessa alueellisesti keskittyneet pääkaupunkiseudulle ja muihin suuriin kaupunkeihin (yli 40 % venäjänkielisistä asuu pääkaupunkiseudulla, Helsingissä heidän osuutensa väestöstä on 2,8 %), mutta itärajan maaseutumaisilla alueilla venäjänkieliset ovat suurin yksittäinen maahanmuuttajaryhmä. (Varjonen 2017, 12.) Noin 17 % Suomen venäjänkielisistä asuu maaseutumaisilla raja-alueilla (Lehtonen 2016). Itä-Suomen maaseudun raja-alueilla venäjänkielisten merkitys näkyikin sekä tilastoissa että arkielämässä. Toiseksi Tohmajärvi on kiinnostava kenttätutkimuskohde, koska sen alueella sijaitsee maamme neljänneksi vilkkain Suomen ja Venäjän välisen rajan ylityspaikka, Niirala-Värtsilän raja-asema, jossa rajanylitysten määrä on, ennen koronavuotta 2020, ollut 1.2 miljoonan ylityksen luokkaa vuosittain (www.tohmajarvi.fi).

Vera on muuttanut Venäjän Värtsilästä Tohmajärvelle, ja hänen äitinsä asuu edelleen Värtsilässä. Vera on muuttanut Suomeen rakkauden perässä ja hän on naimisissa suomalaisen Villen kanssa. Nykyään Vera huolehti lastensa ja Villen vanhempien lisäksi myös äitinsä hoivasta Venäjän puolella. Vaikka välimatka on vain 15 kilometriä, joutuu hän varautumaan aikaa vievään rajanylitysproseduuriin joka kerta ylittäessään rajan.

”Hussein” Kiteen Koivikon vastaanottokeskuksessa

Vuosi 2015 oli poikkeuksellinen niin suomalaisessa kuin eurooppalaisesakin maahanmuuton lähihistoriassa. Aikaisemmista vuosista poiketen Suomeen tuli 32 476 turvapaikanhakijaa. Ennen vuotta 2015 ja sen jälkeen vuosittainen turvapaikanhakijoiden määrä on ollut hieman yli tai alle 5 000. Poikkeuksellisen suuren turvapaikanhakijoiden määrän vuoksi Suomeen perustettiin nopealla tahdilla yli 100 uutta vastaanottokeskusta ja lähes 60 alaikäisyksikköä. Vastaanottokeskusten perustaminen ripeällä tahdilla edellytti suomalaisen yhteiskunnan toimijoilta nopeaa reagointia ja toimijoiden välistä yhteistyötä. Vastaanottokeskuksia olivat perustamassa niin julkinen valta, järjestöt mukaan lukien seurakunnat kuin yksityinen sektorikin. Alueellisesti vastaanottokeskukset sijoittuivat ympäri maata ja myös maaseutualueille.

Yksi maaseutualueella, Kiteen Koivikolla, sijaitseva vastaanottokeskus on tarinan toisen päähenkilön ”Husseinin” koti. Vuosina 2015–2018 Koivikon vastaanottokeskus, joka oli SPR:n ylläpitämä yksikkö, sijaitsi Pohjois-Karjalan keskuskaupungista Joensuusta Helsinkiin vievän maantien (kuutostien) varressa, noin 10 kilometrin päässä Kiteen keskustasta. Koivikon vastaanottokeskuksessa asuvan ”Husseinin” kautta tarkastelen turvapaikanhakijoiden arkea ja asettumista alueelle. Koivikon vastaanottokeskuksessa oli asukkaita 300–500. Paikkoja vastaanottokeskuksessa oli yli kolmellesadalle turvapaikanhakijalle. Kenttätöideni aikana en saanut selville tarkkaa lukua siitä, kuinka paljon Koivikon vastaanottokeskuksessa lopulta oli asukkaita. Kukaan ei suostunut kertomaan tarkkaa lukua asukkaiden määrästä, tai sitten tarkkaa lukua ei ollut tiedossa. Vastaanottokeskus sijaitsi peltojen keskellä, maantien varrella entisen maatalousoppilaitoksen tiloissa. Olen päätenyt kertomaan vastaanottokeskuksessa arkaan elävien turvapaikanhakijoiden tarinan ”Husseinin” kautta, koska irakilaiset turvapaikanhakijat muodostavat suhteellisen enemmistön niin haastatteluaineistossa kuin Koivikon asukkaissa.

Hussein on tullut Suomeen syksyllä 2015. Hän on kotoisin Irakista ja Suomeen hän on matkustanut Turkista, Euroopan halki ja lopulta Ruotsin kautta. Hän ei oikein itsekään osaa sanoa, miksi lopulta päätyi Suomeen, mutta katsoo olleensa mukana jonkinlaisessa virrassa, jossa irakilaiset pitivät Suomea turvallisenä hyvinvointivaltiona ja ajattelivat saavansa täältä turvaa ja oikeudenmukaista kohtelua. Hussein on yksin tullut muslimimies.

”Husseinin” välitilainen arki vastaanottokeskuksessa

”Husseinin” paikka Pohjois-Karjalan maaseudulla on välitilainen (ks. esim. Pöllänen 2013; ks. myös Yijälä & Nyman 2017) tai yhteiskunnan ulkopuolella toimiminen. Välitila määritellään *ei enää, mutta ei vielä* -tilanteeksi. Maahanmuuttajien arjessa välitila kuvaa pysyvää ylijarajaista olotilaa kahden maan sisällä ja välissä (Pöllänen 2013). Se tarkoittaa pysyvämpää ”paikkaa” tai olemisen tapaa yhteiskunnassa, niin että välitilassa eläminen jatkuu läpi maahanmuuttajan elämän – ei olla enää entisen kotimaan yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä, mutta toisaalta ei vielä, eikä ehkä koskaan, olla täysivaltaisesti osallisia uuden kotimaan yhteiskunnallisesta jäsenyydestä. (Pöllänen 2013.)

”Hussein” elää irrallista elämää suomalaisen yhteiskunnan sisällä, siirrettyjen rajojen sisäpuolella, vastaanottokeskuksessa, ilman kiinnittymistä suomalaiseen yhteiskuntaan. ”Hussein” ei esimerkiksi ilman kotikuntaoikeutta ole oikeutettu suomalaisen hyvinvointivaltion tulonsiirtoihin ja palveluihin täysimääräisesti (Laki 746/2011, ks. myös Sotkasiira 2018b). Voidaan katsoa, että ”Husseinin” elämässä välitila johtuu siitä, ettei hänellä ole takuuta jatkuvuudesta – niin kauan kun hänellä ei ole oleskelulupaa Suomessa, on maahan ja alueeseen kiinnittyminen vajaata. Myös Yijälä ja Nyman (2017, 14) käyttävät irakilaisen turvapaikanhakijan elämästä Suomessa välitilan käsitettä todetessaan, että fyysisesti turvapaikanhakijat ovat saapuneet uuteen maahan, mutta monenlaisten epävarmuustekijöiden läsnäolo hankaloittaa uuteen maahan sopeutumista. Haastatteluissa tuli toistuvasti esille, kuinka konkreettisin arjen huoli turvapaikanhakijoilla oli, saavatko he jäädä Suomeen. Toisaalta alueeseen kiinnittyminen on haasteellista, koska ”Hussein” ei ole itse valinnut asuinpaikkaansa, vaan hänet on ulkoapäin ohjattu maaseudulla sijaitsevaan Koivikon vastaanottokeskukseen.

Myös Sjöblom-Immala (2016b, 31–32) toteaa, ettei pakolaisten, jotka siis ovat vaiheen edellä ”Husseinin” kaltaisia turvapaikanhakijoita, koska he ovat jo saaneet kuntapaikan ja oleskeluoikeuden Suomessa, ensimmäinen

sijoituskunta yleensä ole heidän omien toiveidensa mukainen. Pienemmät paikkakunnat eivät ole pakolaistaustaisille kiinnostavia, koska niistä puuttuvat työ- ja opiskelumahdollisuudet ja usein myös palveluverkosto on hauras. Sjöblom-Immala jatkaa, että pakolaistaustaisilla on vain harvoin sijoituskuntaansa sellaisia sosiaalisia suhteita, jotka kiinnittäisivät heidät alueeseen. Maahanmuuttajille keskeinen haaste maaseutuun kiinnittymisessä on maanmiestensä ja oman kielisten verkoston ohuus (ks. esim. Sjöblom-Immala 2016b; Saarteenoja 2010). Saarteenojan (2010, 32) mukaan maaseudulla maahanmuuttajat asuvat usein suhteellisen kaukana palveluista, ja erityisesti kotoutumispalvelujen ja kielikoulutuksen puute hankaloittaa maahanmuuttajan maaseudulle sopeutumista ja kiinnittymistä (ks. myös Flynn & Kay 2017). Vastaanottokeskuksen kohdalla tämä ei pidä paikkaansa, koska siellä kielikoulutus ja esimerkiksi välttämätön terveydenhoito tarjotaan turvapaikanhakijoille (Ks. L 746/2011).

Monet haastateltavat toivoivat voivansa muuttaa isoihin kaupunkeihin. Suurten kaupunkien ja kasvukeskusten vetovoimatekijöitä ovat paremmat työllistymismahdollisuudet. Kuten Yijälä ja Luoma (2018, 12) ovat osoittaneet, maahanmuuttajien keskuudessa työnteko nähdään hyveenä ja oman elannon ansaitsemista pidetään kunnia-asiana. Työttömyys ja sosiaalietuuksien kautta tuleva toimeentulo heikentää olennaisesti maahanmuuttajien hyvinvointia. Työn ja työn tekemisen kautta yksilöt kokevat ansaitsevansa paikkansa yhteiskunnassa. (Emt., 12.) Haastateltujen turvapaikanhakijoiden kohdalla ”työn imua” ja toive työmarkkinoille integroitumisesta Suomessa suuntasi heidän tulevaisuutensa kohti Etelä-Suomen kasvukeskuksia. Pohjois-Karjalaan oli hankala kiinnittyä, koska alueen työllistymismahdollisuudet olivat heikot.

Turvapaikanhakijoiden haastatteluissa maaseudulla sijaitseva vastaanottokeskus nähtiin fyysisesti turvallisenä ympäristönä, jossa heitä ei yleisesti ottaen uhannut muu kuin mahdollinen karkotus Suomesta. Osa katsoi, että rauhan ja turvallisuuden vastapainona maaseudulla oli hankala keksiä tekemistä, jotta aika kuluisi paremmin (ks. myös Haverinen 2018). Myös Saarteenojan (2010, 27) mukaan maahanmuuttajan näkökulmasta maaseudun avoin tila ja hiljaisuus on ambivalenttia: se voidaan kokea toisaalta vapauttavana, mutta myös ahdistavana ja pelottavana. Vastaanottokeskuksen työntekijä toi esille, kuinka suurkaupungeista muuttaneiden turvapaikanhakijoiden on hankalampi sopeutua maaseudulle kuin maalta kaupunkiin muuttavien uuteen elinympäristönsä.

Toisille turvapaikanhakijoille turvallinen ja rauhallinen maaseutualue saattoi olla liiankin rauhallinen paikka, esimerkiksi yöllä saattoi olla hankala nukkua täydessä hiljaisuudessa, mikäli oli aikaisemmassa arjessaan tottunut suurkaupungin taustahälyyn. Tosin tätä tilannetta voitiin helpottaa yksinkertaisesti korvakuulokkeista tulevan mielimusiikin avulla.

Jos arkea ja paikan merkitystä elämänkulussa tarkastellaan Pauli Tapani Karjalaisen (2015) tavoin suhteessa elettyihin paikkoihin, on ymmärrettävää, ettei ”Husseinin” alueeseen ja paikkaan kiinnittyminen ole kovin vahvaa. Karjalaisen (2006) tavoin paikkaa tarkasteltaessa muisti ja muistot ovat keskeisiä, ja niitä ei ”Husseinilla” suhteessa Pohjois-Karjalaan juurikaan ole. Kun paikan merkitykseen vielä lisätään vuorovaikutus ja suhde ympäröivän yhteisön kanssa (vrt. esim. Junnilainen 2019; Kukkonen 2020), niin tulee entistä ymmärrettävämmäksi, miksi ”Hussein” on kiinnittynyt vastaanottokeskuspaikkakuntaan vain löyhästi. Alueeseen kiinnittyminen vaatii vuorovaikutusta ympäröivän yhteisön tai luonnon kanssa (vrt. Junnilainen 2019; Rannikko 2020). Tämä vuorovaikutus ympäröivän yhteisön kanssa toteutui vain osalla vastaanottokeskuksessa asuvilla.

Koivikolla perheelliset turvapaikanhakijat tutustuivat vapaaehtoistyöntekijöihin, jotka kävivät järjestämässä harrastustoimintaa vastaanottokeskuksessa. Usein tämä järjestöjen kautta tapahtunut vapaa-ajan toiminta oli suunnattu lapsiperheille, joten ”Hussein” ei siihen ollut oikeutettu. Myös ystäväperhetoiminnasta pääsivät nauttimaan pääasiassa lapsiperheet. Vapaaehtois- ja ystäväperhetoiminnalla oli kuitenkin vaikutusta ympäröivään yhteisöön, koska sitä kautta paikalliset saivat mahdollisuuden tutustua vastaanottokeskuksen toimintaan ja asukkaisiin. Usein vapaaehtoiset olivat hyväkuntoisia eläkeläisiä, ja vastaanottokeskuksessa lasten kerhojen pitäminen toi merkitystä heidän elämäänsä. Joten vaikka turvapaikanhakijoiden paikkaan kiinnittyminen olikin löyhää, niin vuorovaikutusta ympäröivän yhteisön ja vastaanottokeskuksen välillä tapahtui ainakin mikrotasolla.

Turvapaikkaa hakeville miehille, kuten ”Husseinille” ympäröivän alueen luonto antoi merkitystä ja ajankulua arkeen. Luonto ja ulkoilu tarkoitti pyöräilyä Kiteen keskustaan. Luonto oli läsnä joidenkin turvapaikanhakijoiden arjessa, esimerkiksi asunnon pihalla sijaitsevan pienen kasvimaan muodossa. Koivikolla oli tähän suotuisat olosuhteet, koska vastaanottokeskus sijaitsi entisen maatalousoppilaitoksen tiloissa. Ympäröivä luonto

tarjosi ”Husseinille” myös mahdollisuuden kalastukseen läheisen järven rannoilla. Kenttätöiden aikana kiinnitin toistuvasti katseeni turvapaikanhakijoiden luontosuhteeseen ja heidän arkiseen tapaansa ulkoilla lähiympäristössä. Tein kenttätöitä suurelta osin kevät- ja kesäaikaan, ja usein Kiteellä vieraillessani ilma oli aurinkoinen ja ulkoiluun kutsuva. Vaikka vastaanottokeskuksessa asui yksin tulleiden miesten lisäksi paljon perheitä, niin vain harvoin tapasin vastaanottokeskuksessa tai sen läheisyydessä äitejä lapsineen ulkoilemassa. Ympäristö ja ympäröivä luonto ja sen haltuunotto näytti siis selvästi sukupuolittuneelta tilalta, naiset kuljeskeltivat huomattavasti harvemmin vastaanottokeskuksen piha-alueilla tai lähiympäristössä kuin miehet.

Vastaanottokeskusverkoston harvetessa vuosina 2016 ja 2017 Kiteelle myös tuotiin turvapaikanhakijoita muista vastaanottokeskuksista. Osa muualta muuttaneista koki viihtyneensä ja kiinnittyneensä jo edelliseen vastaanottokeskuspaikkakuntaan, eikä kiinnittyminen Koivikolle ja alueeseen sitoutuminen näin ollen tuntunut olevan mahdollista.

Turvapaikanhakijoiden keskuudessa oli myös heitä, jotka olisivat olleet valmiita kiinnittymään maaseutupaikkakunnalle. Perheelliset turvapaikanhakijat olivat valmiimpia kiinnittymään maaseutualueisiin kuin yksintulleet. Perheellisten elämä ja vapaa-aika on joka tapauksessa kiinnittynyt selkeämmin kotiin ja lapsiin, lasten kautta tuleviin menoihin kuin perheettömien arki, ja koska arki maaseudulla oli turvallista, koettiin Pohjois-Karjala ja Kitee potentiaalisesti asettumisen paikaksi. Kitee myös tarjosi lapsiperheille tarpeelliset arjen rakenteet, joiden kautta kiinnittyminen olisi mahdollista. Lapsille ja nuorille oli tarjolla harrastuksia (esimerkiksi jalkapallo), lasten terveydenhuolto tapahtui neuvolan ja koulun kautta. Lisäksi koulun toimintaan ja koulukyvyditykseen oltiin yleisesti tyytyväisiä.

Veran yllirajainen arki Tohmajärvellä

”Vera” on monella tavalla asettunut ja kiinnittynyt Tohmajärveen. Venäjänkieliset ovat Pohjois-Karjalassa niin heiltä kootun haastatteluaineiston kuin suomenkielisten tohmajärveläisten haastatteluaineiston perusteella osa yhteisöä. Monien alueen venäjänkielisten kiinnittyminen alueeseen tapahtuu suomenkielisen puolison kautta. Toisaalta Pohjois-Karjala on monille tärkeä siitä syystä, että tällä alueella yllirajaista arkea eletään lähellä Suomen ja Venäjän välistä rajaa, joka mahdollistaa ”normaaliolosuhteissa”

välittömän matkustamisen Venäjän puolelle. Osa ”Veran” perheestä, joka käsittää ydinperheen lisäksi myös laajennetun perheen (omat ja puolison vanhemmat, lapsenlapset, sisarukset ja muut sukulaiset) asuu edelleen Venäjän puolella. Tohmajärvi on mieluisa asumisen paikka, koska rajakuntana se tarjoaa mahdollisimman mutkattoman rajanylityksen Venäjän puolelle, jossa venäjänkielisillä on sukulaisuussuhteiden ohella myös hoivavollisuuksia (ks. esim. Pöllänen 2013; Davydova-Minguet & Pöllänen 2020). ”Veran” yllirajaisessa arjessa perhesuhteet ja yllirajainen hoiva ovat sekä konkreettinen voimavara ja resurssi että voimavaroja syövä hoivavollisuus. (Ks. tarkemmin Davydova-Minguet & Pöllänen 2020.) Monilla Suomessa asuvilla venäjänkielisillä on myös omaisuutta (esimerkiksi kiinteistöjä) Venäjän puolella, ja he joutuvat kulkemaan Venäjälle huolehtiakseen erilaisista byrokraattisista ja käytännön asioista omaisuuteensa liittyen. Osalla venäjänkielisistä on myös tuloja Venäjällä (esimerkiksi eläketai vuokratuloa), joiden maksaminen ei onnistu suomalaisille pankkitileille, ja näiden pankkiasioiden hoitaminen edellyttää säännöllistä matkustamista Venäjälle.

Paikkaan liittyvä yllirajainen vuorovaikutus pitää ”Veraa” kiinni Tohmajärvessä, eikä venäläisillä naisilla haastattelujen perusteella ollut muutos suunnitelmia, vaan he ovat kiinnittyneet maaseutualueelle Pohjois-Karjalaan siinäkin tapauksessa, että olivat alunperin kotoisin Venäjän suurkaupungeista. Toisinaan haastateltavat toivat esille, että asettuminen ja arjen sujuminen maaseutualueella oli aluksi ollut hankalaa, jos entinen kotipaikka oli ollut suurkaupungissa. Venäjän suurkaupungeista kaivattiin lähinnä kulttuuripalveluita. ”Vera” oli kuitenkin onnistunut sopeuttamaan elämänsä ja arkensa maaseudun rytmin mukaiseksi, toisin sanoen sellaiseksi, että vaikka teatteria kaipaakin, niin ilman sitä tulee toimeen tai on hyväksynyt sen, että teatterissa käydään silloin kun vierailaan suurissa kaupungeissa (Venäjällä).

Suomalaiseen yhteiskuntaan kiinnittyminen työmarkkinoiden kautta

”Veran” valttikorttina Tohmajärven työmarkkinoilla on venäjänkielisyyden (ks. myös Könönen 2011). Hän on mukana työelämässä, vaikka tekeekin pätkätoita. Tohmajärven kunnan strategiassa (Kuntastrategia ja toimintapidesuunnitelma) tuodaan useaan kertaan esille kunnan vahvuutena rajaan ja Venäjään liittyvä toiminta, mikä tarkoittaa myös työtilaisuuksia

venäjää osaaville. Tohmajärvi on rajakunta, ja siellä arvostetaan ja tarvitaan venäjän kielen taitoista työvoimaa monissa eri tehtävissä esimerkiksi Venäjän kaupassa tai päivittäistavaraliikkeissä palvelemissa venäjänkielisiä asiakkaita. ”Veran” kielitaito on hyödyksi niin alueelle kuin hänelle itselleenkin. Hän voi hyödyntää kielitaitoaan palvelualojen työtehtävissä, joissa hän pystyy palvelemaan niin venäjänkielisiä paikallisia asiakkaita kuin ohikulkevia tai ostosmatkalla olevia venäjänkielisiä. Hänen kielitaidostaan on hyötyä myös rajaliikenteelle, niinpä esimerkiksi huolinta-alan työtehtävät ovat tyypillisesti sellaisia, joihin ”Vera” työllistyy.

”Vera” voi kielitaitonsa kautta hyödyttää aluetta myös kouluissa ja vapaan sivistystyön oppilaitoksissa toimimalla natiivina kielenopettajana niin suomenkielisille, kaksikielisille kuin venäjänkielisillekin oppilaille. Tohmajärvellä venäjänkielisyys ja Venäjä-osaaminen näkyvät myös kunnan pienyrittäjyydessä. Venäjän kieltä ja Venäjä-osaamista on hyödynnetty muun muassa matkailualan yritystoiminnassa, ja kunnassa toimii useampia Venäjän matkailuun liittyviä palveluita tarjoavia yrityksiä. Myös aikaisemmassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota maahanmuuttajien potentiaaliin kielitaidon näkökulmasta (tulkit, kielenopettajat). Martin ym. (2013, 52) katsovat, että myös vientiteollisuuden näkökulmasta maahanmuuttajien kielitaito saattaa olla yrityksille etu ja edistää yrityksen vientiä.

”Veran” toinen valttikortti on alueen hoivatyömarkkinat, jotka kaipaavat prekaaria hoivatyövoimaa alueen ikääntyvälle väestölle (ks. Könönen 2011; Jokinen & Jakonen 2011). Tohmajärvellä hoiva on siirtynyt julkiselta sektorilta yksityiselle sektorille, ja ”Veran” työpanos paikallisissa hoivakodeissa on tervetullut. Koska venäjänkielisiä on Suomessa kaiken ikäisiä ja osa heistä on jo itsekin hoivapalveluiden tarpeessa, niin vaikka ”Veran” kielitaito ei vielä tällä hetkellä ole keskeinen valttikortti hoivatyöpaikoissa, niin tulevaisuudessa näin saattaa ollakin. (Ks. Lehto ym. 2019.) Aineiston ja aikaisemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että todennäköisimmin ”Vera” työskentelee joko päivittäistavaraliikkeessä, alueen yksityisessä hoivakodissa tai kielenopettajana (Pöllänen 2007; Könönen 2011).

”Husseinin” kohdalla työmarkkinat eivät sido häntä Pohjois-Karjalaan, vaikka hänet usein nähdäänkin potentiaalisena ravintolatyöntekijänä tai ravintolayrittäjänä (vrt. esim. Wrede & Nordberg toim. 2010). Aineiston perusteella oli poikkeuksellista, että ”Hussein” olisi millään tavalla mukana suomalaisilla työmarkkinoilla. On kuitenkin syytä mainita, että

aineistossa oli myös haastateltava, joka oli hakeutunut mukaan suomalaisille työmarkkinoille palvelualalle ja rakennuksille. Tosin hän ei saanut työstään palkkaa, vaan toimi vapaaehtoisena. Tämä vapaaehtoistyö tai harjoittelijana toimiminen ei ole täysin tavatonta turvapaikanhakijoiden keskuudessa. Turvapaikanhakijoiden vapaaehtoistyöstä hyötyvät esimerkiksi maaseutumaisten alueiden hoivakodit, joissa turvapaikanhakijat saattavat käydä järjestämässä virkistystoimintaa hoivakotien asukkaille.

Yijälän ja Luoman (2018, 10) mukaan maahanmuuttajien sijoittuminen suomalaisille työmarkkinoille tapahtuu usein sisääntuloammattien kautta. Vapaaehtoisena tai palkattomana harjoittelijana toimiminen ei täytä sisääntulotyön kriteeristöä, mutta turvapaikanhakijoiden haastattelujen perusteella he itse katsovat minkä tahansa palkattomankin työn olevan mahdollisuus, jonka kautta he voisivat päästä käsiksi työmarkkinoihin. Myös Yijälä ja Luoma (2018, 10) katsovat, että maahanmuuttajien työllistymistä edistävät myös erilaiset käytännönläheiset harjoittelut. Lisäksi turvapaikanhakijamiehet kertoivat haastatteluissa, että he olivat valmiita ottamaan vastaan mitä tahansa työtä ja tekemään myös palkatonta työtä, koska se myös toisi tekemistä, rutiinia ja arjen rytmiä vastaanottokeskuksen toimettomaan arkeen (ks. Haverinen 2018).

Alueeseen kiinnittyminen sosiaalisten suhteiden näkökulmasta

”Vera” kiinnittyy Tohmajärvelle paikkana ja alueena myös monen tasoisten sosiaalisten suhteidensa kautta, joista keskeisin on avioliitto suomalaisen puolison kanssa. Tohmajärveen kiinnittyminen liittyy siis puolison juuriin: suomalaisen puolison koti on Tohmajärvellä samoin kuin monet sukulaisuussuhteet. Miesten ja heidän kauttaan puolisoitten kiinnittymisen alueeseen ja syrjäiseen maaseutuun on havainnut myös Sirpa Varis (2005). Hänen mukaansa maaseudun tarjoamat mahdollisuudet vapaa-ajan suhteen ja juurille kiinnittyminen pitävät monia pitkäaikaistyöttömiä miehiä kiinni kotiseudussaan.

”Veran” sosiaaliset suhteet, jotka kiinnittävät hänet raja-alueeseen käsitteävät (ylirajaisten) perhesuhteiden lisäksi ystävyysuhteet, jotka ovat paikallisia. Ystävyysuhteita hän on solminut niin työn kuin harrastustensa kautta sekä suomenkielisiin että venäjänkielisiin. ”Veralla” on myös monenlaisia tuttavuusuhteita paikallisten kanssa. Mikäli venäjänkielillä maahanmuuttajalla on kouluikäisiä lapsia, näiden koulunkäynti ja

harrastukset yhdistävät häntä alueeseen luoden yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta ympäröivän yhteisön kanssa.

Toisin kuin ”Veralla”, ”Husseinin” sosiaaliset suhteet keskittyvät muualle kuin Kiteelle. ”Husseinin” ystävyys- ja perhesuhteet ovat ylirajaisia, mutta Suomessa ne keskittyvät Etelä-Suomen suuriin kasvukeskuksiin (ks. Sjöblom-Immala 2016a; 2016b). ”Husseinin” sosiaalisia suhteita voi kuvata esimerkiksi näin:

Hussein on tullut Suomeen yksin ilman perhettään. Kotimaassa hänellä on vaimo ja viisi lasta. Jokin toivo Husseinin päässä vielä elää, että hän saisi itselleen turvapaikan ja voisi sitten alkaa järjestää perheenyhdistämisprosessia Suomeen. Käytännössä perheenyhdistäminen on mahdotonta korkeiden tulorajojen vuoksi, vaikka Hussein itse onnistuisikin saamaan turvapaikan Suomesta. Hän pitää yhteyttä perheeseen Skypea kautta ja seuraa Irakin tapahtumia sosiaalisesta mediasta – etenkin Facebookista. Sosiaalinen media tuottaa jatkuvasti myös materiaalia siitä, kuinka taistelut etenevät Irakissa. Hussein osallistuu lastensa kasvatukseen ja transnationaaliin perhehoivaan puhelimitse ja Internetin välityksellä. Hän on myös suunnitellut muuttoa pääkaupunkiseudulle tai mahdollisesti Turkuun, jossa hänellä olisi oman kielisiä ystäviä ja sukulaisia.

”Husseinin” elämässä perheestä erossa eläminen ja jatkuva ”etänä” huolissaan olo on arkea. Myös hänen sosiaaliset suhteensa vastaanottokeskuksessa ovat kyseenalaisia ja hauraita. Hänellä ei ole Koivikolla montakaan ystävää, vaikka vastaanottokeskuksessa elää kymmeniä, jopa satoja samaa kieltä puhuvia ihmisiä. Turvapaikanhakijat eivät uskalla ystävystyä ja luottaa aina edes toisiinsa, ja ”Hussein” katsookin, että on helpointa elää hissukseen ja omissa oloissaan. Se on paras tapa välttää konflikteja, koska aina edes maanmiehistään ei voi tietää kenen puolella he ovat. Vastanottokeskuksen työntekijä kertoi haastattelussa, että usein maiden sisäpoliittiset jännitteet aiheuttavat enemmän konflikteja turvapaikanhakijoiden kesken kuin maiden väliset ulkopoliittiset jännitteet. Sama asia tuli esille myös turvapaikanhakijoiden haastatteluissa, joissa irakilaiset toivat esille sen, kuinka toiset irakilaiset ovat ”vaarallisia” ja ”uhkaavia” ja toiset eivät. Konstruoidun ”Husseinin” kautta tilanne näyttää tältä:

Hussein on saanut kielteisen turvapaikkapäätöksen, mutta hän on tehnyt päätöksestä useampia valituksia, jotka ovat parhaillaan käsittelyssä. Hänen haaveensa ja unelmansa on saada turvapaikka Suomesta, koska Irakiin palaaminen ei ole hänelle vaihtoehto. Hussein on kokenut Irakissa kidutusta ja katsoo olevansa hengenvaarassa, mikäli hän joutuu palaamaan Irakiin. Hussein sanoo mieluummin tappavansa itsensä kuin palaavansa. Tutkijalta hän kysyy, miten suomalaiset viranomaiset voivat pitää Irakia turvallisena maana, koska hänen

oman kokemuksensa mukaan Irakissa on ollut kaikkien sota kaikkia vastaan viimeiset 40 vuotta. Hän ei myöskään osaa selittää shiiojen ja sunniien välisten konfliktien syitä ja seurauksia, vaikka niistä tässä kriisissä hänen mielestään onkin kyse. Hussein ei pidä itseään hengellisenä ihmisenä – ehkä senkin vuoksi Suomessa on hänestä vapauttavaa olla, kun uskonnolla ei ole julkisessa tilassa liian suurta merkitystä.

Sosiaaliset suhteet ja verkostot tarkoittavat ”Husseinille” asioita, jotka eivät pidä häntä kiinni Kiteellä, maaseudulla. Maaseutu on osa hänen arkeaan, mutta sosiaaliset suhteet ja toivottu tulevaisuus Suomessa ohjaavat häntä pikemminkin Etelä- ja Varsinais-Suomen isoihin kaupunkeihin kuin kiinnittymään maaseudulle. Isoihin kaupunkeihin ovat muuttaneet hänen ystävänsä ja tuttavansa. Etelä- ja Varsinais-Suomen vetovoimatekijöitä ovat sosiaalisten suhteiden ohella myös paremmat työllistymismahdollisuudet ja esimerkiksi elintarvikekaupat, joissa oman kulttuurin mukainen ruoka on edullisempaa kuin maaseudulla kiertävissä etnisten ruokien kauppa-autoissa tai maakuntakeskusten etnisten ruokien elintarvikekaupoissa (ks. myös Sjöblom-Immala 2016b).

Lopuksi

Olen tarkastellut ”Veran” ja ”Husseinin” asettumista ja kiinnittymistä Pohjois-Karjalan maaseudulle arjen kautta. Kiinnostuksen kohteena ovat olleet maahanmuuttajien omat kokemukset arjesta ja sen elettäväksi tekemisestä. Pohjois-Karjalaan kiinnittymisen näkökulmasta ”Vera” ja ”Hussein” edustavat ääripäitä. ”Husseinin” ajatuksissa siintää muutto Etelä-Suomeen, mikäli hän saisi oleskeluluvan Suomesta. Muuttohalukkuutta lisäävät suurten kasvukeskusten paremmat työllistymismahdollisuudet ja siellä olevat sosiaaliset verkostot. Kiteellä turvapaikanhakijoiden arkea kehystää toimetttömyys ja perheettömyys. Vaikka vastaanotokeskus voikin tarjota osalle turvapaikanhakijoista mielekästä tekemistä, esimerkiksi kalastamista ja puutarhan hoitoa, haastatteluisissa toistuvat kuitenkin tarinat siitä, ettei aika tahdo kulua, kun ei ole tarpeeksi tekemistä. ”Husseinille” Kiteen maaseudulla sijaitseva vastaanotokeskus on ensisijaisesti paikka, joka tarjoaa turvaa ja rauhaa, ja väliaikaisen, välitilaisen, paikan, jossa hän odottaa turvapaikkapäätöstä. ”Hussein” ei ole kiinnittynyt maaseutualueeseen sen enempää työn kuin sosiaalisten suhteidensa kautta.

”Vera” puolestaan on asettunut ja kiinnittynyt Tohmajärvelle. Hänen asettumisensa on tapahtunut ajan myötä, onhan Vera muuttanut

Tohmajärvelle jo 1990-luvulla ja hänelle on ehtinyt kertyä monenlaisia muistoja ja tarinoita sekä sosiaalisia suhteita, jotka ovat kiinni Pohjois-Karjalassa. Myös arjen elettäväksi tekemisen näkökulmasta Tohmajärvi on ”Veralle” sopiva paikka: Tohmajärvi tarjoaa rajakuntana työllistymismahdollisuuksia venäjänkieliselle työntekijälle ja rajan läheisyys helpottaa ylirajaista elämää. Tohmajärveltä on helppo matkustaa Venäjälle: lomalle, teatteriin, ostoksille tai hoivaamaan siellä asuvia läheisiä. ”Veralla” on konkreettista hoivavastuuta Venäjän puolella asuvista sukulaisista, ja sen vuoksi hänelle on tärkeää asua paikassa, josta rajan ylittäminen ja matkustaminen Venäjälle on mahdollisimman vaivatonta. Myös suomenkieliset tohmajärveläiset näkevät hänet voimavarana alueelle ja osana paikallista yhteisöä.

Kevään 2020 aikana globaali koronapandemia sulki rajoja ympäri maailmaa, ja se on eittämättä vaikuttanut myös ”Veran” arkeen. Tässä vaiheessa ”Veran” arjesta voi tehdä analyysia lähinnä aikaisempien aineistojen kautta. Sen perusteella tiedetään, että rajan ja jopa sen mahdollisen sulkeutumisen vaikutus ”Veran” elämään on suuri ja epävarmuutta lisäävä. Neuvostoliiton hajoaminen ja siitä aiheutunut väliaikainen Suomen ja Venäjän välinen rajan sulkeutuminen sekä Georgian ja Ukrainan sodat ovat saaneet ”Veran” ymmärtämään ja pelkäämäänkin rajan sulkeutumisen mahdollisuutta. Rajan sulkeutuminen vaikeuttaa ”Veran” ylirajaisten hoiva- ja sosiaalisten suhteiden ylläpitoa.

Lopuksi voidaan vielä kysyä, olisiko ”Husseinin” mahdollista kiinnittyä ja juurtua alueeseen, Pohjois-Karjalaan, jopa maaseudulle? Mitä tarvittaisiin, että ”Hussein” voisi kokea Pohjois-Karjalan maaseudun yhtä elettävänä arjen kannalta kuin ”Vera”? Riittäisikö se, että maaseudulla olisi tarjolla enemmän palveluita ja paremmat kulkuyhteydet? Olisiko ”Husseinin” helpompi löytää maaseudun tarjoamia arjen toimintamahdollisuuksia, jos hän pääsisi mukaan työelämään – olisiko alueessa kiinnipitävien sosiaalisten suhteiden luominen tuolloin mahdollista? Vuosikymmenten aikanahan näin on käynyt ”Veralle”, enää hän ei varsinaisesti haikaile suurten kaupunkien tarjoamien mahdollisuuksien perään, vaan pitää arkeaan Tohmajärvellä mielekkäänä.

Lähteet

- Armila, Päivi 2016. Johdatus. Teoksessa Armila, Päivi, Terhi Halonen & Mari Käyhkö (toim.). Reunamerkitöjä Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla. Nuorisotutkimusverkosto/ NuorisotutkimusseuraVerkkojulkaisuja 117, Helsinki, 9-22. (Luettu 15.5.2020.)
- Atkinson, Paul & Martyn Hammersley 1994. Ethnography and Participant Observation. Teoksessa Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln (toim.) Handbook of Qualitative Research. SAGE Publications, Thousand Oaks. 248–261.
- Battisti, Michele, Gabriel Felbermayr, Giovanni Peri & Panu Poutvaara, Panu 2018. Immigration, Search and Redistribution: A Quantitative Assessment of Native Welfare. Journal of the European Economic Association, Volume 16, Issue 4, August 2018. Pages 1137–1188. <https://doi.org/10.1093/jeea/jvx035>
- Bryceson, Deborah & Ulla Vuorela 2002. Transnational Families in the Twenty-first Century. Teoksessa Bryceson, Deborah & Ulla Vuorela (toim.) The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks. Berg, Oxford & New York. 3–30.
- Creswell, John W. 2007. Qualitative Inquiry & Research Design. Choosing Among Five Approaches. (Second Edition.). SAGE Publications, Thousand Oaks.
- D'Amuri, Francesco & Giovanni Peri 2010. Immigration and productive tasks: Can immigrant workers benefit native workers? Saatavilla <http://www.voxeu.org/article/how-immigration-can-benefit-native-workers> (Luettu 1.6.2020.)
- Davydova, Olga 2009. Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena. Etnisyysdiskursseja transnationaalissa tilassa. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 2009 n:o 57.
- Davydova, Olga 2012. Venäjän lännestä Suomen itään. Sukupuolittunut maahanmuutto ja haurastuneet työmarkkinat. Teoksessa Keskinen, Suvi, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere University Press, Tampere. 72–100.
- Davydova, Olga & Pirjo Pöllänen 2010. Gender on the Finnish-Russian Border: National, Ethnosexual and Bodily Perspective. Teoksessa Virkkunen, Joni, Pirjo Uimonen & Olga Davydova (toim.) Ethnosexual Processes. Realities, Stereotypes and Narratives. Kikumora Publications, Helsinki. 18–35.
- Davydova, Olga & Pirjo Pöllänen 2011. Border Crossing from the Ethnosexual Perspective: a Case Study of the Finnish-Russian Border. Eurasia Border Review 2(1) 2011. 73–87.
- Davydova-Minguet, Olga & Pirjo Pöllänen 2018. Hyvinvointi rajaseudulla asuvien venäläisten maahanmuuttajanaisten arjessa. Teoksessa Hiitola, Johanna, Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä. Vastapaino, Tampere. 169–188.
- Davydova-Minguet, Olga & Pirjo Pöllänen 2020. Everyday transnational Russian-Finnish family relations in a Finnish rural border area. Teoksessa Hiitola, Johanna, Kati Turtiainen, Sabine Gruber & Marja Tiilikainen (toim.) Family Life in Transition. Borders, Transnational Mobility, and Welfare Society in Nordic Countries. Routledge, London & New York. 107–117.
- Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln 1994. Introduction: Entering the Field of Qualitative Research. Teoksessa Denzin, Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.) Handbook of Qualitative Research. SAGE Publications, Thousand Oaks. 1–17.

- Felski, Rita. *Doing Time: Feminist Theory and Postmodern Culture*, NYU Press, 2000. Saatavilla <http://ebookcentral.proquest.com/lib/warw/detail.action?docID=8654> (Luettu 1.9.2020)
- Forsander, Annika 2002. Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002. Väestöliitto, Helsinki.
- Flynn, Moya & Rebecca Kay 2017. Migrants' experiences of material and emotional security in rural Scotland: Implications for longer-term settlement. *Journal of Rural Studies* 52: 2017. 56-65. Saatavilla <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.03.010>
- Gergen, Mary M. & Kenneth J. Gergen 2002. Ethnographic representation as relationship. Teoksessa Bochner, Arthur P. & Carolyn Ellis (toim.) *Ethnographically Speaking: Autoethnography, literature, and aesthetics*. Altamira Press, Lanham. 11–33.
- Haverinen, Ville-Samuli 2018. Pakotetusta toimeettomuudesta – turvapaikanhakijoiden kotoutuminen vastaanotto toiminnan osana. *Janus* 26 (4) 2018. 309–325.
- Heikkilä, Elli & Taru Järvinen 2003. Migration and Employment of Immigrants in the Finnish Local Labor Markets. Teoksessa *Yearbook of Population Research in Finland XXXIX 2003*. The Population Research Institute, The Family Federation of Finland, Helsinki. 103–118.
- Hiitola, Johanna, Merja Anis & Kati Turtiainen 2018. Johdanto. Teoksessa Hiitola, Johanna, Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Vastapaino, Tampere. 6–29.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Olli Karisto, Lena Näre, Antero Olakivi, Liina Sointu, Tiina Vaittinen & Minna Zechner 2016. *Hoivan arvoiset – vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Gaudeamus, Tallina.
- Jaakkola, Timo 2000. *Maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt työhönnotossa ja työelämässä*. Työpoliittinen tutkimus nro 218. Työministeriö, Helsinki.
- Joensuun kaupungin selvitys 2020. *Maahanmuutto ilmiönä*. Henkilöstö- ja työllisyysjaosto 7.4.2020. Joensuun kaupungin teettämä selvitys. Saatavilla <http://webdynasty.jns.fi/djulkaisu/kokous/20201958-8-1.PDF> (Luettu 20.5.2020.)
- Jokinen, Eeva & Mikko Jakonen 2011. *Rajaton Hoiva*. Teoksessa Jokinen, Eeva, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.) *Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Tutkijaliitto, Helsinki. 118–138.
- Jokinen, Eeva 2005. *Aikuisten arki*. Gaudeamus, Helsinki.
- Junnilainen, Lotta 2019. *Lähiökylä*. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta. Vastapaino, Tampere.
- Juopperi, Jukka 2019. *Maahanmuuttajat suuntaavat kaupunkeihin – Euroopasta tulleita asettunut maaseudullekin*. Saatavilla <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/maahanmuuttajat-suuntaavat-kaupunkeihin-euroopasta-tulleita-asettunut-maaseudullekin/?listing=simple> (Luettu 1.6.2020.)
- Karhu, Jani, Jenni Merovuo, Ismo Björn, Alina Kuusisto & Helena Hirvonen 2019. Hilma Ojanen. ”Kuinka minä olisin voinut totuuden kirjoittaa?” Menneisyyden tavoittaminen historiantutkimuksen keinoin. Teoksessa Merovuo, Jenni (toim.) *Moniääninen sisällissota Pohjois-Karjalassa*. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu. 258–269.

- Karjalainen, Pauli Tapani 2006. Topobiografinen paikan tulkinta. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Suomalaisuuden kirjallisuuden seura. Kalevalaseuran vuosikirja 1985. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. 83–92.
- Karjalainen, Pauli Tapani 2015. On topobiography; or, how to write one's place. Nordia Geographical Publications 44:4. 101–107.
- KUNTASTRATEGIA ja toimenpidesuunnitelma. Saatavilla <https://www.tohmajarvi.fi/documents/1739083/0/Kuntastrategia.PDF/6b470749-577b-ad4c-508c-ab189bbc0da0> (Luettu 1.6.2020.)
- Kuula, Laura 2011. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino, Tampere.
- Könönen, Jukka 2011. Valttikorttina Venäjä. Teoksessa Jokinen, Eeva, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.) Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa. Tutkijaliitto, Helsinki. 97–117.
- Könönen, Jukka 2015. Tilapäinen elämä, joustava työ: rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta / Yhteiskuntatieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1661-7> (Luettu 12.5.2020.)
- Laki (1386/2010). Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.
- Laki (746/2011). Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011.
- Lehto, Iiris 2020. Hoivaa työllistämiprojektissa. Projektinhoivan arki, tahti ja sommittuma. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 208. University of Eastern Finland, Joensuu.
- Lehto, Iiris, Lilli Aini Rokkonen & Pirjo Pöllänen 2019. Hoiva paikallaan. Teoksessa Hirvonen, Helena, Antero Puhakka & Pirjo Pöllänen (toim.). Arjen rihmastot – Eeva Jokisen juhlakirja. Saatavilla https://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-3206-8/urn_isbn_978-952-61-3206-8.pdf (Luettu 1.1.2020.)
- Liebkind, Karmela, Simo Mannila, Inga Jasinskaja-Lahti, Magdalena Jaakkola, Eve Kyntäjä & Anni Reuter 2004. Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen. Gaudeamus, Helsinki.
- Makkonen, Teemu & Petri Kahila 2020. Vitality policy as a tool for rural development in peripheral Finland. Growth and Change. 2020;00:1–21. <https://doi.org/10.1111/grow.12364>
- Martikainen, Tuomas, Teppo Sintonen & Pirkko Pitkänen 2006. Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa Martikainen Tuomas (toim.) Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Tietolipas 212. SKS, Helsinki. 9–41.
- Martikainen, Tuomas & Marja Tiilikainen (toim.) 2007. Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007. Väestöliitto, Helsinki.
- Martin, Anna, Miia Mäntylä & Merja Pakkanen 2013. Maahanmuuttajien kotouttaminen maaseudulle kolmen sektorin yhteistyönä. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti, Vaasa. Saatavilla https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-460-5.pdf (Luettu 1.6.2020.)
- Merovuo, Jenni 2019 Johdanto. Teoksessa Merovuo, Jenni (toim.) Moniääninen sisällissota Pohjois-Karjalassa. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu. 6–15.

- Oivo, Teemu, Olga Davydova-Minguet & Pirjo Pöllänen (tulossa). Puun ja kuoren välissä: Suomen venäjänkielisten arjen turvallisuus transnationaalissa tilassa.
- Poutvaara, Panu 2019. Demokraattinen päätöksenteko ja talouden kehitys. Teoksessa Honkapohja, Seppo & Vihriälä, Vesa (toim.) Suomen kasvu – mikä määrää tahdin muuttuvassa maailmassa? Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etla, Paulon Säätiö. ETLA B 278. Taloustieto Oy, Helsinki, 219–236. Saatavilla <https://www.etla.fi/julkaisut/suomen-kasvu-mika-maaraa-tahdin-muuttuvassa-maailmassa/> (Luettu 1.6.2020.)
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2017. POKAT 2021. Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma 2018–2021. Saatavilla <https://www.pohjois-karjala.fi/documents/33565/34607/POKAT+2021+%23x2013+Pohjois-Karjalan+maakuntaohjelma+2018%23x20132021.pdf/4deb7916-0995-3e38-da76-4dae18bc84b6?version=1.1> (Luettu 7.5.2020.)
- Precarias a la deriva 2009. Hoivaajien kapina. Like, Helsinki.
- Pöllänen, Pirjo 2007. Työllistymisen mahdollisuudet ja työn merkitys venäjänkielisille maahanmuuttajanaishille Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007. Väestöliitto, Helsinki. 359–378.
- Pöllänen, Pirjo 2013. Hoivan rajat – venäläiset maahanmuuttajanaiset ja ylijäräinen perhehoiva. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D57/2013, Helsinki.
- Pöysä, Jyrki 2010. Kaksin tekstin kanssa. Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa Pöysä, Jyrki, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.). Vaeltavat metodit. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu. 331–360.
- Rannikko, Pertti 2020. Monipaikkainen syrjäkylä. Teoksessa Tedre, Silva (toim.) Maalla! Koetut paikat. Kirjokansi, Joensuu. 143–162.
- Reini, Kaarina 2012. Maahanmuuton taloudelliset vaikutukset – vieraskielisen työvoiman aluetaloudelliset vaikutukset Pohjanmaalle. Terveyden ja Hyvinvoinnin laitoksen raportti 12/2012. Juvenes Print, Tampere.
- Saari, Matti 2013. Maahanmuuttajakeskittymiä on muuallakin kuin pääkaupunkiseudulla. Tilastokeskus, Hyvinvointikatsaus 3/2013. Saatavilla https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_008.html (Luettu 30.4.2020.)
- Saarinen, Aino 2007. Venäläiset maahanmuuttajanaiset ”naisystävällisessä” Pohjolassa: Kansalaisuus ja stigmatisoitunut identiteetti. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe, työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007. Väestöliitto, Helsinki. 125–146.
- Saartenoja, Antti, Maarit Träsk, Sami Tantarimäki & Markku Mattila 2009. Maaseudun maahanmuuttajat. Kokemuksia työperäisestä maahanmuutosta Etelä-Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen maaseudulla. Raportteja 41. Ruralia instituutti. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24745/Raportteja41.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Luettu 8.9.2020.)
- Saartenoja, Antti 2010. Maahanmuuttajan ja maaseudun välisestä suhteesta. Teoksessa Koti Maalla. Maaseudun sivistysliitto, Maahenki. Saatavilla <http://www.msl.fi/msl/muuttiedostot/Koti%20maalla%20web.pdf>. (Luettu 15.5.2020.)
- Sarvimäki, Matti 2010. Maahanmuuton taloustiede: lyhyt johdatus. Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/2010, 253–269. Saatavilla <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak32010/kak32010sarvimaki.pdf> (Luettu 1.6.2020.)

- Saukkonen, Pasi 2013. Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Gaudeamus, Helsinki.
- Saukkonen, Pasi 2016. Mitä on kotoutuminen. Kvartti-verkkolehti 4/2016. Saatavilla <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/mita-kotoutuminen> (Luettu 1.9.2020.)
- Sjöblom-Immala, Heli (2016a): Pääkaupunkiseutu vetää pakolaistaustaisia muualta Suomesta. Kvartti 4/2016. Saatavilla <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/paakaupunkiseutu-vetaa-pakolaistaustaisia-muualta-suomesta> (Luettu 15.3.2020.)
- Sjöblom-Immala, Heli 2016b. Katsaus somalialaisten, irakilaisien ja afganistanilaisten maan sisäiseen muuttoliikkeeseen Suomessa 2000-luvulla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, TEM raportteja 27/2016. Työ- ja elinkeinoministeriö. Saatavilla http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75055/TEMrap_27_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 15.3.2020.)
- Sotkasiira, Tiina. 2017. Rural racism – from a discourse into a multifaceted experience of settling asylum seekers in Finnish countryside. Teoksessa Svelds, Kristina (toim.), XXVII European Society for Rural Sociology Congress: Uneven Processes of Rural Change: On Diversity, Knowledge and Justice: On-line Proceedings. The Institute of Sociology, Jagiellonian University.
- Sotkasiira, Tiina. 2018a. Kotoutumista vai hyvinvointia? Metafora-analyysi syrjäseutujen kotopalveluista. Teoksessa Hiitola, Johanna, Merja Anis, Kati Turtiainen (toim.) Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä. Vastapaino, Tampere. 30–52.
- Sotkasiira, Tiina 2018b. Tietävä, tulkitseva ja taisteleva asiantuntijuus turvapaikanhakijoiden sekä ammattilaisten ja vapaaehtoisten välisissä kohtaamisissa. Janus 26 (4) 2018. 292–308.
- Tedre, Silva 1999. Hoivan sanattomat sopimukset. Tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 40.
- Tedre, Silva & Pöllänen, Pirjo 2016. Metodologinen urbanismi ja maaseutututkimus. Teoksessa Armila, Päivi, Terhi Halonen ja Mari Käyhkö (toim.) Reunamerkitöjä Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla. Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja. 125–134.
- TENK 2019: TENKin ohjeistot. <https://www.tenk.fi/fi/tenkin-ohjeistot>. (Luettu 1.5.2020).
- Tiilikainen, Marja 2003. Arjen islam: Somalialaisten elämää Suomessa. Vastapaino, Tampere.
- Tiilikainen, Marja 2012. It's Just Like the Internet: Transnational Healing Practices between Somaliland and the Somali Diaspora. Teoksessa Dilger, Hansjörg, Abdoulaye Kane & Stacey A. Langwick (toim.) Medicine, Mobility and Power in Global Africa: Transnational Health and Healing. Indiana University Press, Bloomington. 271–294.
- Tilastokeskus: Käsitteet. Saatavilla http://www.stat.fi/meta/kas/kaupunki_maaseu.html (Luettu 25.9.2020.)
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Uusitalo, Eeva 2020. Etnografian reittejä kylien ajallisuuteen ja aineellisuuteen. Helsingin yliopisto, Ruralia Instituutti. Julkaisuja 37.
- Varis, Sirpa 2005. Pitkäaikaistyöttömänä maaseudulla. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitos, Joensuu.

- Varjonen, Sirkku, Zamiatin, Aleksandr ja Rinas, Marina 2017. Suomen venäjänkieliset: tässä ja nyt. Tilastot, tutkimukset, järjestökentän kartoitus. Cultura-säätiö, Painosalama, Helsinki.
- Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla (toim.) 2010. Vieraita työssä: työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Palmenia, Helsinki University Press, Helsinki. www.tohmajarvi.fi: <https://www.tohmajarvi.fi/tietoa-kunnasta> & <https://www.tohmajarvi.fi/niiralan-rajanylityspaikka> (Luettu 4.9.2020.)
- Yijälä, Anu & Tiina Luoma 2018. "En halua istua veronmaksajan harteilla, haluan olla veronmaksaja itse": Haastattelututkimus maahanmuuttajien työmarkkinapoluista ja työnteon merkityksestä heidän hyvinvoinnilleen. Tutkimuksia 2/2018. Helsingin kaupunki. Saatavilla https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_06_20_Tutkimuksia_2_Yijala_Luoma.pdf (Luettu 14.9.2020.)
- Yijälä, Anu & Maria Nyman 2017. Living in limbo. Qualitative case study of skilled Iraqi asylum seekers in Finland. Tutkimuksia 1/2017. Helsingin kaupunki. Saatavilla https://www.hel.fi/hel2/Tietokeskus/julkaisut/pdf/17_01_27_Tutkimuksia_1_Yijala_Nyman.pdf (Luettu 20.9.2020.)

MARJUT TURTIAINEN

MMT, tutkija

*Itä-Suomen yliopisto,
metsätieteiden osasto*

PEKKA RANTANEN

YTM, jatko-opiskelija

*Tampereen yliopisto,
Yhteiskuntatutkimuksen yksikkö*

Onko mustikoiden ja puolukoiden poiminta Suomessa tehostunut thaimaalaisten poimijoiden myötä?

Tässä työssä selvitettiin ensimmäistä kertaa empiirisen tutkimuksen keinoin suomalaisten ja suurimman ulkomaalaisen poimijaryhmän – thaimaalaisten – keräämät mustikka- ja puolukkamäärät koko maassa ja suuralueittain. Vuodelle 2011 lasketuja tuloksia verrattiin 1990-luvun lopun tilanteeseen – siis aikaan, jolloin ulkomaalaisten poimijoiden merkitys oli Suomessa vielä marginaalinen.

Vuonna 2011 suomalaiset ja thaimaalaiset keräsivät yhteensä 17,1 miljoonaa kiloa mustikoita ja 20,9 miljoonaa kiloa puolukoita. Näyttää siltä, että mustikoiden kaupallinen poiminta – kuten myös kokonaistalteenotto – on kasvanut huomattavasti 1990-luvun loppuun verrattuna. Myös puolukoiden kaupallinen poiminta on lisääntynyt 1990-luvun lopulta lähtien thaimaalaisten poimijoiden myötä, mutta vuoden 2011 kokonaispuolukkasaalis jäi vertailuajankohtaa alhaisemmaksi. Tutkimuksessa tuotettu tieto on tärkeää luonnontuotealan kehittämisen kannalta. Jatkossa tulisi selvittää myös muiden poimijaryhmien keräämät marjamäärät valtakunnallisesti ja alueellisesti satotasoltaan erilaisina vuosina, jotta kokonaiskuva tärkeimpien luonnonmarjalajiemme talteenotosta saataisiin entistä kattavammaksi.

Avainsanat: mustikka, puolukka, thaimaalaiset poimijat, myyntipoiminta, kokonaistalteenotto

Luonnonmarjojen poiminta on tärkeä metsänkäyttömuoto Suomessa. Marjastus on säilyttänyt suosionsa varsin hyvin vuosikymmenten saatossa, ja nykyisin sitä harrastaa yli puolet suomalaisista (Pouta & Sievänen 2001; Sievänen & Neuvonen 2011). Marjojen poiminta on monille suomalaisille merkittävä virkistäytymisen muoto, toisille tärkeää kotitarvepoimintaa ja joillekin lisätulojen hankkimista. Verovapaiden lisäansioiden merkitys on perinteisesti ollut suurin Itä- ja Pohjois-Suomen harvaan asutuilla seuduilla (esim. Kangas 2001; Richards & Saastamoinen 2010).

Suomalaisten innostus luonnonmarjojen myyntipoimintaan on kuitenkin hiipunut. Erityisesti myynti marjayrityksille on vähentynyt (esim. Vaara & Turtiainen 2014; Valkonen & Rantanen 2015; YLE 2018). Aiempina vuosikymmeninä marja-alan yritysten raaka-ainetarpeet kyettiin tyydyttämään paikallisten marjanpoimijoiden voimin. Sittemmin tilanne on muuttunut: suomalaisten myyntipoimijoiden määrä on vähentynyt muun muassa ikääntymisen ja kaupungistumisen myötä, eikä luonnonmarjoista maksettava alhainen hinta ole juurikaan houkutellut uusia myyntipoimijoita. Poimijapula onkin satovaihteluiden ohella yksi keskeisimmistä haasteista luonnonmarja-alalla ja yleisemminkin luonnontuotealalla (esim. Paassilta ym. 2009; Rämö ym. 2014; Rutanen 2018).

Poimijapulaa helpottaakseen marja-alalla toimivat yritykset ovat alkaneet kutsua Suomeen ulkomaalaisia poimijoita (esim. Paassilta ym. 2009; Valkonen & Rantanen 2015). Ensimmäiset thaimaalaiset metsämarjapoimijat kutsuttiin vuonna 2005, ja tämän jälkeen heidän määränsä on kasvanut voimakkaasti (Lacuna-Richman 2011; Rantanen & Valkonen 2013). Ennen thaimaalaisia metsissämme oli jo joitakin vuosia ahkeroinut poimijoita Itä-Euroopasta, erityisesti Venäjältä ja Ukrainasta. Nykyisin thaimaalaiset poimijat ovat selvästi suurin ulkomaalainen poimijaryhmä, kun taas muiden ulkomaalaisryhmien poimijamäärät ovat huomattavasti pienempiä. Viime vuosina ulkomaalaisia poimijoita on ollut marjankeruussa useita tuhansia. He poimivat pääasiassa kahta yleisintä ja taloudellisesti merkittävintä luonnonmarjalajiamme, mustikkaa ja puolukkaa.

On oletettavaa ja myös hyvin todennäköistä, että ulkomaalaisten poimijoiden myötä luonnonmarjojen talteenotto – erityisesti kaupallinen poiminta – on tehostunut. Oletus talteenoton tehostumisesta perustuu tietoon ulkomaalaisten (etenkin thaimaalaisten) poimijoiden ahkeruudesta (esim. Lacuna-Richman 2014; Valkonen & Rantanen 2015). Thaimaalaisia poimijoita motivoi enemmän kuin muita ryhmiä se tosiasia, että he

ovat sijoittaneet poimintamatkaan enemmän rahaa kuin muut ulkomaalaisryhmät. Siksi thaimaalaiset poimijat eivät ole juurikaan halukkaita lähtemään takaisin kotimaahansa edes silloin, kun satokausi osoittautuu huonoksi. Tämän lisäksi ulkomaalaisia poimijoita rekrytoivien yritysten ylläpitämät leiri- ja poimintaorganisaatiot ovat kehittyneet systemaattisesti, mikä yhdistettynä saatavilla olevaan satotietoon muodostaa tehokkaan toiminnallisen kokonaisuuden (Valkonen & Rantanen 2015). Alkuvuosina ulkomaalaiset poimijat keräsivät marjoja pääasiassa Lapin, Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun alueilla, mutta sittemmin yritykset ovat ohjanneet poimijoita muuallekin Suomeen ja myös aktiivisesti vaihtaneet poimintaleirien paikkoja vallitsevien satotilanteiden mukaisesti.

Marsi-tilastoihin on koottu luonnonmarjakauppaa harjoittavien yritysten vuosittain ostamat laji- ja aluekohtaiset marjamäärät 1970-luvulta lähtien. Katsaus niihin osoittaa, että marjojen ostomäärät ovat kasvaneet tällä vuosituhannella, joskin tilastoissa on nähtävissä myös suurta vuosien välistä vaihtelua ostomäärissä vuotuisista satovaihteluista johtuen (Maaseutuvirasto 2017). Huomioitavaa on, että Marsi-tilastoissa on mukana vain ns. järjestäytynyt kauppa, ja näin ollen suuri osa torikaupasta sekä suoramyyni esimerkiksi ravintoloihin, suurkeittiöihin ja yksityisille henkilöille jäävät niiden ulkopuolelle. Vuodesta 2011 alkaen yrityksiä on pyydetty arvioimaan, kuinka suuri osuus niiden ostamasta marjamäärästä on poimittu kotimaisin voimin ja kuinka suuri osuus ulkomaisiin voimin. Nämä osuudet arvioidaan kokonaismarjamäärästä – marjalajikohtaisesti ei tätä tietoa raportoida. Vuonna 2011 ulkomaalaisten poimimaksi osuudeksi arvioitiin 78 % (n. 9,2 milj. kg), ja tämän jälkeen se on pysynyt 80 prosentin tuntumassa (Maaseutuvirasto 2012; 2017) nousten kuitenkin toissa vuonna yli 90 prosenttiin (Ruokavirasto 2019). Marsi-tilastoista löytyy arviot ulkomaalaisten poimintaosuuksista myös alueittain (neljä suuraluetta), mutta ne ovat varsin karkeita, koska yritysten lukumäärä eri alueilla jää melko pieneksi, eivätkä kaikki yritykset anna tietojaa.

Toistaiseksi ei ole tehty kattavaa tutkimusta siitä, pitääkö olettamus kaupallisen poiminnan tehostumisesta paikkansa. Tahvanaisen ym. (2019) vastikään julkaistussa tutkimuksessa tarkasteltiin ilmastollisten ja taloudellisten tekijöiden vaikutusta järjestäytyneen kaupan ostamiin luonnonmarjamääriin vuosina 1978–2016 ja havaittiin, että thaimaalaisille marjanpoimijoille myönnettyjen viisumien lukumäärä korreloi positiivisesti ja tilastollisesti merkitsevästi mustikan ja puolukan kauppantulomäärien

kanssa. Kuitenkin on selvää, että jos halutaan tarkastella kaupallista poimintaa kokonaisuudessaan, olennaista on huomioida suomalaisten ja ulkomaalaisten myyntipointa kaikkien myyntikanavien kautta (ts. huomioiden sekä järjestäytynyt että järjestäytymätön kauppa). Empiiristä tutkimustietoa ei löydy myöskään siitä, miltä näyttää luonnonmarjojen talteenoton kokonaistilanne (sisältäen poiminnan omaan käyttöön ja myyntiin) valtakunnallisella ja alueellisella tasolla. Tällaista tietopohjaa tarvitaan, sillä se auttaisi hahmottamaan, kuinka paljon poimintaa on periaatteessa mahdollista tehostaa. Se on tärkeää tietoa marjoja jalostavalle teollisuudelle ja muulle yritystoiminnalle sekä esimerkiksi alueellisille kehittäjäorganisaatioille. Tällainen tieto voi tukea maaseudun luonnontuotealan yrittäjyyttä ja edistää tuotekehitystä ja jatkojalostamista.

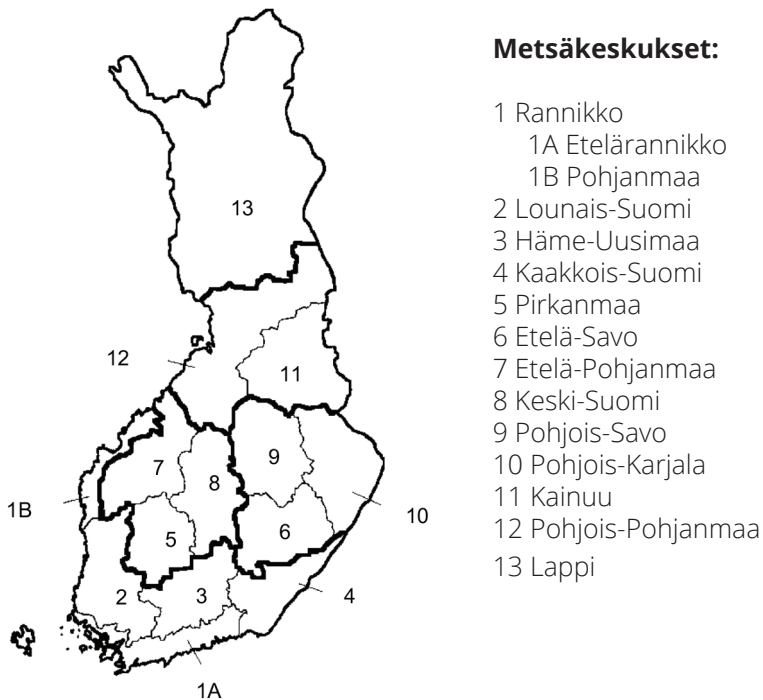
Aiemmat tiedot luonnonmarjojen talteenoton tilasta ovat viime vuosittain lopulta (v. 1997–1999). Tuolloin Itä-Suomen yliopistossa selvitettiin suomalaisten kotitalouksien luonnonmarjojen poimintaa kolmivuotisella postikyselytutkimuksella. Esimerkiksi runsaana satovuotena 1997 luonnonmarjoja poimittiin yhteensä 56,5 miljoonaa kiloa (mustikkaa 18,1 milj. kg ja puolukkaa 26,6 milj. kg) (Saastamoinen ym. 2000). Suurin osa marjoista kerättiin kotitalouksien omaan käyttöön ja myyntiin noin neljännes. Vuoden 1997 osalta on arvioitu myös mustikan ja puolukan poimintamäärät viidellä eri suuralueella (Turtiainen ym. 2011), mutta vuosien 1998 ja 1999 tulokset on raportoitu vain valtakunnallisesti (Saastamoinen ym. 2000; Vaara ym. 2013). 1990-luvun lopulla ulkomaalaisten marjanpoimijoiden merkitys oli Suomessa vielä marginaalinen ja siksi voidaan olettaa, että em. tutkimukset suomalaisten kotitalouksien luonnonmarjojen poiminnasta kuvaavat melko hyvin myös talteenoton kokonaistilannetta kyseisenä ajankohtana.

Itä-Suomen yliopiston kyselytutkimus toistettiin 2011–2013. Vuonna 2011 suomalaiset kotitaloudet poimivat luonnonmarjoja yhteensä 34,9 miljoonaa kiloa (mustikkaa 14,3 milj. kg ja puolukkaa 16,1 milj. kg) (Vaara ym. 2013). Vuosi 2011 oli valtakunnallisesti keskinkertaista parempi mustikkavuosi ja hieman keskinkertaista heikompi puolukkavuosi (Salo 2015), mutta alueellisesti sadoissa esiintyi suurta vaihtelua. Vuoden 2011 osalta on selvitetty myös thaimaalaisten poimijoiden keräämä kokonaismarjamäärä (7,5 milj. kg) kysymällä tietoja thaimaalaisia poimijoita rekrytoivilta yrityksiltä (Rantanen & Valkonen 2011). Vuodelta 2011 on siten olemassa varsin kattavasti empiiristä poiminta-aineistoa, jonka perusteella voi lähteä hahmottamaan kokonaiskuvaa luonnonmarjojen talteenotosta

maan eri osissa kyseisenä vuotena – siis aikana, jolloin ulkomaalaiset metsämarjapojimijat olivat jo vakiintunut osa suomalaista poimintakulttuuria.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää suomalaisten ja thaimaalaisten poimijoiden keräämät mustikka- ja puolukkamäärät koko maassa ja viidellä eri suuralueella vuonna 2011 (ks. Kuva 1). Suomalaisten osalta selvitetään erikseen kotitarve- ja myyntipojimintamäärät. Valtakunnallisia tuloksia verrataan vuosien 1997–1999 poimintamääriin. Koska tämän tutkimuksen aluejako on sama kuin Turtiaisen ym. (2011) työssä, vuosien 1997 ja 2011 aluekohtaisten tulosten vertailu on niin ikään mahdollista. Vertailuissa pyritään huomioimaan tutkimusajankohtien erilaisten satotasojen sekä muiden mahdollisten tekijöiden vaikutus talteenotettuihin marjamääriin. Lopuksi päätellään, pitääkö olettamus tärkeimpien luonnonmarjalajiemme talteenoton tehostumisesta paikkansa.

Kuva 1. Tutkimuksessa käytetty suuraluejako (Suomen metsäkeskusten aiempaan aluejakoon perustuen): I) Etelä-Suomi (metsäkeskukset 1–4), II) Länsi-Suomi (5, 7 ja 8), III) Itä-Suomi (6, 9 ja 10), IV) Oulu-Kainuu (11 ja 12) ja V) Lappi (13).

Tutkimuksen sijoittuminen laajempaan kontekstiin

Tämä tutkimus kuuluu Suomen vahvaan luonnonmarjojen tutkimusperinteeseen (ks. esim. Turtiainen & Vaara 2019 ja siinä olevat viitteet), mutta eroaa edellisistä talteenottotutkimuksista siten, että nyt käytetyt tutkimusaineistot ovat monipuolisemmat, koska aineisto koostuu useasta erilaisesta aineistokokonaisuudesta. Erityisesti thaimaalaisten metsämarjapoinnin etnografinen tutkimusmenetelmä poikkeaa aiemmista talteenoton tutkimuksista ja tuottaa uutta tietoa, jonka avulla pystytään arvioimaan talteenoton alueellista sijoittumista. Ilman thaimaalaisten metsämarjanpoinnintaan kohdistunutta etnografista tutkimusta, kenttätöitä ja sen tuottamia aineistoja (Rantanen & Valkonen 2008; Rantanen & Valkonen 2011) tällainen arviointi olisi ollut vaikeaa ja todennäköisesti varsin epäluotettavaa.

Luonnonmarjojen poiminta on Suomessa muuttunut tällä vuosituhanella erityisesti siksi, että vuodesta 2005 alkaen ulkomaalaisten kausipojimijoiden määrä on kasvanut huomattavasti. Tässä työssä tuotamme tähän muutokseen liittyvää empiiristä tutkimustietoa. Tämän lisäksi esitämme luonnonmarjojen talteenottotutkimukselle jatkotutkimuksen tarpeita, koska luonnontuotteiden talteenotto on yhteiskunnallisesti tärkeä tutkimuksen aihe myös luonnontuotealan kehittämisen ja ulkomaalaisten poimijoiden toiminnan tulevaisuuden kannalta.

Luonnontuoteala on taloudellisesti merkittävä ja kasvava biotalouden ala (Ristioja 2018), joten siihen liittyvän perustiedon tuottaminen ja toiminnan edellytysten empiirinen tutkiminen on tärkeää useille eri tahoille, kuten esimerkiksi luonnontuotealan asiantuntijoille sekä virkamiehille, jotka ovat päättämässä ulkomailta Suomeen saapuvien metsämarjapojimijoiden vuotuisia määriä. Metsätalouden kokonaisuudessa luonnonmarjat ovat toiseksi merkittävin taloudellinen osa-alue metsästä saatavan puun jälkeen. Esimerkiksi vuonna 2011 luonnonmarjojen poiminnan taloudellinen arvo oli lähes 100 miljoonaa euroa, kun tarkastelussa huomioidaan kaupallisen poiminnan ohella myös kotitarvepoiminta (Vaara ym. 2013). Samana vuotena metsästä saadun puun arvo oli hieman yli 2000 miljoonaa euroa (Metsäntutkimuslaitos 2012). Tässä luvussa on huomioitu teollisuuden ainespuu, kotitarvepuu, pientalojen polttopuu, lämpö- ja voimalaitosten metsähake sekä joulukuuset (myynti ja oma käyttö). Vaikka luonnonmarjojen talteenoton arvo jää merkittävästi metsiemme tärkeimmän tuotteen, puun, taloudellisesta arvosta, huomionarvoista kuitenkin on, että se on vertailussa suurempi

kuin esimerkiksi riistasaaliin lihan arvo (vuonna 2011 noin 80 milj. €) (emt.).

Aineistot ja menetelmät

Suomalaisten poiminta

Tämä tutkimus perustuu suomalaisten poiminnan osalta Itä-Suomen yliopistossa vuonna 2011 kerättyyn luonnonmarjojen talteenoton kyselytutkimusaineistoon. Kyselyä varten Suomi jaettiin viiteen alueeseen (osite), joista jokaisesta valittiin satunnaisesti 740 kotitaloutta (yhteensä 3700 kotitaloutta). Jako ositteisiin noudatteli Suomessa vuosina 1998–2009 voimassa ollutta läänijakoa (ks. Vaara ym. 2013, Kuva 1). Kyselylomake lähetettiin ensin kaikille kotitalouksille ja sen jälkeen uudelleen talouksille, jotka eivät olleet vastanneet määräajassa. Kaiken kaikkiaan 51 % kotitalouksista palautti täytetyn lomakkeen. Vastauskadon vaikutusten korjaamista varten osa kyselystä kieltäytyneistä haastateltiin vielä puhe-imitse. Kyselytutkimusaineiston keruu on kuvattu yksityiskohtaisemmin Vaaran ym. (2013) tutkimuksessa.

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin kotitalouksien osallistumista luonnonmarjojen poimintaan sekä omaan käyttöön ja myyntiin poimittuja marjamääriä ja -lajeja. Lisäksi kotitalouksia pyydettiin kertomaan marjalajeittain, minkä verran he olivat keränneet marjoja eri kunnista. Tämä kysymys oli olennainen tämän tutkimuksen kannalta, koska tarkoituksena oli selvittää mustikan ja puolukan talteenottomäärät viidellä eri alueella (Kuva 1). On ilmeistä, että kullakin alueella marjoja olivat keränneet paitsi paikalliset asukkaat myös muualta tulleet poimijat.

Kun Turtiainen ym. (2011) laskivat mustikan ja puolukan aluekohtaiset poimintamäärät vuonna 1997, heillä oli lähtökohtana valtakunnalliset poimintatulokset (Saastamoinen ym. 2000). Tämän tutkimuksen menetelmä poikkeaa Turtiaisen ym. (2011) menetelmästä, sillä nyt on mahdollista käyttää tarkempia tuloksia laskennan lähtökohtana. Tiedossa on, paljonko eri ositteiden kotitaloudet poimivat eri luonnonmarjalajeja vuosina 2011–2013 (Turtiainen & Vaara 2019). Näitä ositekohtaisia tuloksia hyödynnettiin suurelta osin, kun arvioitiin mustikan ja puolukan poimintamäärät eri alueilla vuonna 2011.

Kyselytutkimuksen ositejako oli osin samanlainen ja osin erilainen kuin tämän tutkimuksen aluejako (vrt. Kuva 1 ja Vaara ym. 2013, Kuva 1). Ositteet I, II ja IV olivat samanlaisia tämän tutkimuksen alueiden 5 (Lappi), 4 (Oulu-Kainuu) ja 3 (Itä-Suomi) kanssa, mutta ositteet III ja V poikkesivat alueista 2 (Länsi-Suomi) ja 1 (Etelä-Suomi). Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa piti ensin selvittää, paljonko alueiden 1 ja 2 kotitaloudet poimivat mustikoita (puolukoita) vuonna 2011 ($\hat{Y}_h$, kun $h = 1, 2$). Tätä varten arvioitiin alueen h ($h = 1, 2$) kotitalouksien keskimääräinen poimintamäärä (mustikka ja puolukka erikseen) vuonna 2011 seuraavalla kaavalla:

$$\hat{Y}_h = (n_{1h} \bar{y}_{1h} + n_{0h} \bar{y}_{01h}) / n_h \quad (1)$$

missä n_{1h} osoittaa kyselyyn vastanneiden ja n_{0h} ei-vastanneiden kotitalouksien lukumäärän alueella h ; $n_h = n_{1h} + n_{0h}$; $\bar{y}_{1h}$ on keskimääräinen mustikan (puolukan) määrä, jonka n_{1h} vastannutta kotitaloutta keräsi; ja $\bar{y}_{01h}$ on keskimääräinen marjamäärä, jonka alueen h puhelinhaastattelun osallistuneet kotitaloudet (n_{01h}) keräsivät kerrottuna mustikan (puolukan) osuudella. Marjalajin osuus määriteltiin kyselytutkimusaineiston perusteella siten, että kyselyyn vastanneiden kotitalouksien (n_{1h}) kokonaispoimintamäärä jaettiin eri marjalajien kesken.

Tämän jälkeen laskettiin $\hat{Y}_h$ ($h = 1, 2$) seuraavasti:

$$\hat{Y}_h = \hat{Y}_h \times N_h \quad (2)$$

missä N_h on kotitalouksien lukumäärä alueella h ($h = 1, 2$).

Seuraavaksi voitiin laskea mustikan (puolukan) poimintamäärä alueella k ($k = 1, \dots, K$; $K = 5$) vuonna 2011 (ts. $\hat{t}_k$). Aluksi otoksen kokonaispoimintamäärä (mustikka ja puolukka erikseen) jaettiin osiin x_{hk} . x_{hk} ilmaisee alueen h ($h = 1, \dots, L$; $L = 5$) kotitalouksien poimintamäärän alueella k (otoksessa). Tässä välissä mainittakoon, että itse asiassa $h = k$, mutta selvyuden vuoksi alueesta käytetään kahta eri merkintää siten, että h viittaa alueeseen, jossa asutaan ja k alueeseen, josta poimitaan marjoja. Matriisi A, joka koostuu elementeistä x_{hk} , voidaan kirjoittaa seuraavasti:

$$A = \begin{bmatrix} x_{11} & \cdots & x_{1K} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{L1} & \cdots & x_{LK} \end{bmatrix} \quad (3)$$

Esimerkiksi ensimmäinen rivi matriisissa A osoittaa, miten alueen 1 kotitalouksien keräämä mustikkamäärä (puolukkamäärä) jakautui otoksessa alueille k . Tässä tutkimuksessa oletettiin, että $\hat{Y}_h$ jakautui eri alueisiin k samoin kuin x_h . (ks. pistemerkintä, esim. Searle 1982, 11). Näin ollen voidaan kirjoittaa matriisi B:

$$B = \begin{bmatrix} y_{11} & \cdots & y_{1K} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ y_{L1} & \cdots & y_{LK} \end{bmatrix} \quad (4)$$

missä $\overline{y_{hk}} = (\overline{x_{hk}} / \overline{x_{h\cdot}}) \times \hat{Y}_h$. $\hat{t}_k$ on yhtä kuin $\overline{y_{\cdot k}}$ matriisissa B.

Seuraavaksi arvioitiin mustikan (puolukan) myyntipointimäärä alueella k v. 2011 (ts. $\hat{C}_k$). Kuten edellä, myös nyt lähtökohtana oli Turtiaisen ja Vaaran (2019) tutkimus, josta saatiin suoraan alueiden 3, 4 ja 5 kotitalouksien myyntiin keräämät mustikka- ja puolukkamäärät vuonna 2011. Kyselytutkimusaineistosta huomattiin, että kaupallista poimintaa harjoittaneita kotitalouksia oli vähän: esimerkiksi mustikoita myyntiin poimineita kotitalouksia oli ositteissa III ja V vain 9 kpl. Tutkimusaineiston perusteella voitiin helposti selvittää, mihin alueeseen nämä kotitaloudet kuuluivat (alueeseen 1 vai 2) ja minkä verran ne olivat keränneet mustikoita myyntiin. Tämän jälkeen kunkin kotitalouden osuus ositteen yhteenlasketusta myyntimustikoiden määrästä (otoksessa) kerrottiin Turtiaisen ja Vaaran (2019) laskemalla ositekohtaisella mustikan myyntipointimäärällä. Kun näin lasketut luvut summattiin yhteen erikseen alueiden 1 ja 2 osalta, saatiin selville, paljonko alueiden 1 ja 2 kotitaloudet poimivat mustikoita myyntiin vuonna 2011. Vastaavat laskelmat tehtiin myös puolukalle. $\hat{C}_k$ laskettiin samaan tapaan kuin $\hat{t}_k$ mutta matriiseissa A ja B kokonaispoimintamäärän tilalla oli pelkästään myyntipointimäärä.

Thaimaalaisten poiminta

Rantasen ja Valkosen (2011) tutkimuksessa selvitettiin thaimaalaisten poimijoiden vuonna 2011 keräämä luonnonmarjamäärä kysymällä tietoja thaimaalaisia poimijoita rekrytoineilta yrityksiltä, joita oli yhteensä 9 kpl. Tietoja kysyttiin yrityksiltä poimintakauden lopussa monin eri tavoin (puhelimitse, haastattelemalla ja sähköpostitse). Vuonna 2011 Suomeen oli kutsuttu 2398 thaimaalaista poimijaa ja heidän keräämänsä

kokonaismarjamäärä oli 7 527 054 kiloa (emt.). Se oli lähes kokonaan mustikkaa ja puolukkaa; lakan osuus jäi alle prosenttiin.

Tässä tutkimuksessa thaimaalaisten poimijoiden eri alueilla keräämiä mustikka- ja puolukkamääriä selvitettiin yhtäältä aiemman tutkimuksen (Rantanen & Valkonen 2011) kenttäpäiväkirjojen ja haastattelujen avulla ja toisaalta em. yrityksille suunnatun kyselyn perusteella. Yrityksille lähetettiin toukokuussa 2016 kyselylomake, jossa niitä pyydettiin kohdentamaan thaimaalaisten poimijoiden vuonna 2011 keräämät mustikka- ja puolukkamäärät eri alueille. Lomakkeen mukana lähetettiin kartta, jossa näkyi jako suuralueisiin (ks. Kuva 1). Kyselylomakkeeseen merkittiin myös yritysten vuonna 2011 ilmoittamat poimintamäärät, jotka pyydettiin samalla tarkistamaan.

Eri yrityksillä oli vuonna 2011 vaihteleva määrä poimintaleirejä riippuen mm. thaimaalaisten poimijoiden määrästä ja majoituspaikkojen koosta. Yhdellä yrityksellä saattoi olla jopa lähemmäs kymmenen leiriä. Tällaisessa tapauksessa oletettiin, että marjasaaliin kohdentaminen eri alueisiin saattaisi olla yritykselle haasteellista erityisesti silloin, jos poimintaleiri sijaitsi aluerajojen läheisyydessä. Tämän vuoksi kyselylomakkeessa yrityksiä ohjeistettiin sijoittamaan leirikohtaisia marjamääriä eri alueille (käytännössä kahdelle tai kolmelle alueelle) siten, että leiripaikan ympäri pyydettiin piirtämään ympyrä, jonka säde oli 100 km. Tämän jälkeen kulkutakin leiriltä poimittu marjamäärä (mustikka ja puolukka erikseen) kehoitettiin jakamaan useammalle alueelle ympyrän sisällä olevien pinta-alojen mukaan.

Sadan kilometrin säde arvioitiin keskimääräisen ajomatkan perusteella, jonka thaimaalainen poiminta-autokunta tekee päivän aikana. Laskelma perustui vuoden 2011 tutkimuksessa kerättyihin, useista lähteistä yhdistettyihin tietoihin.

Kyselyyn vastasi kaksi yritystä. Syksyllä 2016 tutkija soitti niiden yritysten toimijoille, jotka eivät olleet vielä vastanneet kyselyyn, ja puheluiden aikana poimitut marjamäärät saatiin kohdennettua eri alueille (yhtä yritystä lukuun ottamatta). Tämä menettelytapa toimi hyvin siksi, että tutkijalla oli varsin tarkkoja tietoja poimintaleirien sijainneista ja leireillä poimituista marjamääristä ja -lajeista vuonna 2011 tehtyjen kenttätömuistiinpanojen pohjalta. Lisäksi kenttämüstiinpanoista löytyi alueellista satotietoa, jonka avulla pystyttiin paikkaamaan unohtamisen aiheuttamia aukkoja ja palauttamaan mieleen vuoden 2011 satotietoja ja leirien

sijaintitietoja. Tämä oli tärkeää, sillä vuonna 2011 mustikan ja puolukan sadot vaihtelevat alueellisesti paljon ja poimintaleirien paikkoja vaihdettiin enemmän kuin aiempina vuosina.

Viimeistä yritystä ei onnistuttu tavoittamaan. Tämän yrityksen vuonna 2011 ilmoittama kokonaismarjamäärä jaettiin mustikan ja puolukan kesken samassa suhteessa kuin muiden yritysten kokonaismarjasaalis jakautui näiden marjalajien välillä. Näin arvioitu puolukkamäärä voitiin kohdentaa kokonaisuudessaan yhdelle suuralueelle, koska yrityksen poimintaleiri sijaitsi lähes keskellä tätä aluetta ja oli joka suunnassa yli 100 kilometrin päässä aluerajasta. Mustikkamäärän kohdentamisessa eri alueisiin käytettiin apuna aikaisemmin tehdyn yrityshaastattelun tietoja ja kenttämuistiinpanoja. Kun näihin tietoihin yhdistettiin vielä mustikan ja puolukan poimimisen aloitus- ja lopetusajat, yrityksen mustikkamäärä saatiin kohdennettua kahdelle alueelle varsin luotettavasti.

Tulokset

Poimintamäärät vuonna 2011

Vuonna 2011 suomalaiset ja thaimaalaiset keräsivät yhteensä 17,1 miljoonaa kiloa mustikoita (Taulukko 1). Tästä suomalaisten kotitarvepoiminnan osuus oli lähes kolme neljäsosaa (73 %). Myyntiin kerätyistä mustikoista 2,8 miljoonaa kiloa (59 %) oli thaimaalaisten poimimaa.

Kolmasosa mustikoista poimittiin Etelä-Suomen alueelta (Taulukko 1). Tällä alueella mustikat kerättiin pääasiassa kotitarvekäyttöön. Mustikoiden kaupallinen poiminta oli aktiivisinta Itä-Suomessa: sieltä kerättiin lähes puolet myyntiin tarkoitetuista mustikoista. Oulu-Kainuun alueen osuus kaupallisesta poiminnasta oli vajaa kolmannes.

Thaimaalaisten poimima osuus myyntimustikoiden määrästä vaihteli eri alueilla suuresti: Itä-Suomessa se oli kaksi kolmasosaa ja Oulu-Kainuun alueella vajaa puolet (Taulukko 1). Etelä-Suomessa, jossa mustikoiden myyntipoiminta oli vähäistä, thaimaalaiset eivät juurikaan marjastaneet. Toisen ääripään muodosti Lappi, jossa mustikoiden kaupallinen poiminta tapahtui lähes kokonaan thaimaalaisvoimin.

Taulukko 1. Suomalaisen ja thaimaalaisen poimimat mustikkamäärät (milj. kg) eri alueilla ja koko maassa vuonna 2011. Suomalaisen poimintamäärät on jaettu kotitarve- ja myyntipointaan. Thaimaalaisen osuus (%) ilmaisee, kuinka suuren osuuden thaimalaiset keräsivät suomalaisten ja thaimaalaisen yhteenlasketusta mustikan myyntipointamäärästä.

Alue	Suomalaisen poiminta			Thaimaalaisen poiminta (myynti)	Myyntipointa yht. (thaimaalaisen osuus, %)	Kokonaispoiminta
	oma käyttö	myynti	yht.			
Etelä-Suomi	5,28	0,34	5,62	0,07	0,41 (17)	5,69
Länsi-Suomi	2,16	0,04	2,20	0,12	0,15 (77)	2,32
Itä-Suomi	2,68	0,75	3,43	1,37	2,13 (65)	4,81
Oulu-Kainuu	1,85	0,73	2,57	0,62	1,35 (46)	3,20
Lappi	0,48	0,05	0,52	0,57	0,61 (92)	1,09
Koko maa	12,44	1,91	14,35	2,75	4,66 (59)	17,10

Suomalaisen ja thaimaalaisen talteenottama puolukkasato oli yhteensä 20,9 miljoonaa kiloa (Taulukko 2). Tästä kotitarvepoiminnan ja myyntipointaan osuudet olivat lähes samansuuruisia. Kauppaan kerätyistä puolukoista vajaa puolet (4,7 milj. kg) oli thaimaalaisen poimimaa. Suomalaiset keräsivät siten yli miljoonaa kiloa enemmän puolukoita myyntiin vuonna 2011.

Puolukoita poimittiin eniten Oulu-Kainuun alueella ja Länsi-Suomessa (molemmilta alueilta 6,7 milj. kg) (Taulukko 2). Näillä alueilla talteenotetusta puolukkamäärästä noin kolmannes päättyi kotitarvekäyttöön. Myyntiin näiltä alueilta kertyi yhteensä 8,7 miljoonaa kiloa puolukoita, mikä oli yli 80 % myyntipuolukoiden kokonaismäärästä. Länsi-Suomen ja Oulu-Kainuun alueiden ohella myös Etelä- ja Itä-Suomessa kerättiin paljon puolukoita kotitarvekäyttöön, mutta kaupallinen poiminta jäi näillä alueilla vähäiseksi.

Kuten mustikan, myös puolukan tapauksessa thaimaalaisen poimimaa osuus kaupallisen poiminnan määrästä vaihteli alueittain: Länsi-Suomessa ja Oulu-Kainuun alueella se oli noin 40 % ja Itä-Suomessa 30 %.

Etelä-Suomessa thaimaalaiset keräsivät puolukoita vain vähän, mutta Lapissa myyntipuolukat otettiin talteen pääasiassa thaimaalaisvoimin.

Taulukko 2. Suomalaisen ja thaimaalaisen poimimat puolukkamäärät (milj. kg) eri alueilla ja koko maassa vuonna 2011. Suomalaisen poimintamäärät on jaettu kotitarve- ja myyntipointaan. Thaimaalaisen osuus (%) ilmaisee, kuinka suuren osuuden thaimaalaiset keräsivät suomalaisten ja thaimaalaisen yhteenlasketusta puolukan myyntipointamäärästä.

Alue	Suomalaisen poiminta			Thaimaalaisen poiminta (myynti)	Myyntipointa yht. (thaimaalaisen osuus, %)	Kokonaispoiminta
	oma käyttö	myynti	yht.			
Etelä-Suomi	2,79	0,17	2,96	0,02	0,20 (12)	2,99
Länsi-Suomi	2,34	2,59	4,93	1,73	4,32 (40)	6,66
Itä-Suomi	2,09	0,38	2,46	0,16	0,54 (30)	2,63
Oulu-Kainuu	2,30	2,55	4,85	1,86	4,41 (42)	6,71
Lappi	0,76	0,19	0,95	0,97	1,17 (83)	1,92
Koko maa	10,27	5,88	16,16	4,74	10,63 (45)	20,90

Vuoden 2011 vertailu 1990-luvun lopun tilanteeseen

Vuonna 2011 suomalaisten ja thaimaalaisen mustikkasaalis oli vain miljoona kiloa vähemmän kuin mustikoiden kokonaispoimintamäärä runsaana satovuotena 1997 (Taulukko 3). Vuoden 2011 vertailu vuosien 1997–1999 keskiarvoon (11,0 milj. kg) osoittaa, että mustikan kokonaistalteenotto on kasvanut huomattavasti 1990-luvun loppuun verrattuna. Sama havainto voidaan tehdä, kun tarkastellaan kaupallista poimintaa (vuosina 1997–1999 keskiarvo 2,6 milj. kg vs. 4,7 milj. kg vuonna 2011). Vuoden 1998 mustikkasato oli valtakunnallisesti keskinkertainen ja vuoden 1999 heikko (Salo 2015), joten vuosien 1997–1999 keskiarvot kuvannevat varsin hyvin keskimääräistä talteenoton tasoa aikana ennen thaimaalaisia poimijoita.

Myös puolukoiden kaupallinen poiminta on lisääntynyt 1990-luvun lopulta lähtien thaimaalaisen poimijoiden myötä (Taulukko 3). Suomalaisen ja thaimaalaisen keräämä kokonaispuolukkasaalis vuonna 2011 (20,9 milj. kg) sitä vastoin jää lähes kuusi miljoonaa kiloa runsaan

satovuoden 1997 saaliista, ja itse asiassa se on jopa pienempi kuin heikkokkon puolukkavuoden 1999 talteenotettu sato.

Taulukko 3. Suomalaisten ja thaimaalaisten keräämät mustikka- ja puolukkamäärät (milj. kg) Suomessa vuosina 1997–1999 ja 2011–2013.

	1997	1998	1999	2011	2012	2013
Mustikka						
kotitarvepoiminta	13,6 ^a	8,8 ^a	3,0 ^c	12,4 ^c	13,8 ^e	12,7 ^e
myyntipoiminta						
suomal.	4,5 ^a	2,4 ^a	0,8 ^c	1,9 ^c	2,0 ^e	3,1 ^e
suomal. ja thaim.	– ^b	– ^b	– ^b	4,7 ^d	– ^f	– ^f
kokonaispoiminta	18,1 ^a	11,2 ^a	3,8 ^c	17,1 ^d	15,8 ^{e,g}	15,8 ^{e,g}
Puolukka						
kotitarvepoiminta	16,8 ^a	16,9 ^a	15,2 ^c	10,3 ^c	13,3 ^e	11,2 ^e
myyntipoiminta						
suomal.	9,8 ^a	8,9 ^a	6,7 ^c	5,9 ^c	7,3 ^e	6,7 ^e
suomal. ja thaim.	– ^b	– ^b	– ^b	10,6 ^h	– ^f	– ^f
kokonaispoiminta	26,6 ^a	25,8 ^a	21,9 ^c	20,9 ^h	20,6 ^{e,g}	17,9 ^{e,g}

^a Lähde: Saastamoinen ym. (2000)

^b ei ollut vielä thaimaalaisia poimijoita Suomessa

^c Lähde: Vaara ym. (2013)

^d Taulukko 1

^e Lähde: Turtiainen ja Vaara (2019)

^f ei ole tutkittu

^g vain suomalaisten poiminta huomioitu

^h Taulukko 2

Kun tarkastellaan eri alueiden osuuksia kokonaispoimintamääristä, voidaan havaita, että mustikan tapauksessa Etelä-Suomen, Länsi-Suomen ja Lapin osuudet olivat lähestulkoon samoja vuosina 1997 ja 2011 (Taulukko 4). Mustikan talteenottomäärästä noin kolmasosa kerättiin kumpanakin vuotena Etelä-Suomesta ja Lapista vain 6–7 %. Taulukko 4 osoittaa myös, että vuonna 1997 Itä-Suomesta ja Oulu-Kainuun alueelta kerättiin mustikoita lähes yhtä suuret osuudet, mutta vuonna 2011 Itä-Suomen osuus oli

lähes 10 prosenttiyksikköä suurempi Oulu-Kainuun seutuun verrattuna. Hajanaiset havainnot vuoden 2011 alueellisista satotasoista antavat viitteitä, että keskinkertaista parempana mustikkavuotena 2011 heikkoja satoja löytyi muun muassa Kainuun pohjoisosista (Salo 2011) kun taas esimerkiksi Pohjois-Karjalassa saatiin erinomainen mustikkasato (Puustinen 2011). Vuonna 1997 näiden kahden alueen mustikkasadot eivät poikenneet niin paljon toisistaan: ne vaihtelivat runsaasta erittäin runsaaseen (Salo 1999).

Taulukko 4. Mustikan ja puolukan poimintamäärät (milj. kg) eri alueilla vuonna 1997 (Turtiainen ym. 2011)¹. Suluissa on esitetty eri alueiden osuudet marjalajien kokonaispoimintamääristä.

Alue	1997		2011	
	Mustikka, milj. kg (osuus, %)	Puolukka, milj. kg (osuus, %)	Mustikka, %	Puolukka, %
Etelä-Suomi	5,8 (32)	6,2 (23)	33	14
Länsi-Suomi	2,7 (15)	4,2 (16)	14	32
Itä-Suomi	4,1 (22)	6,1 (23)	28	13
Oulu-Kainuu	4,2 (23)	7,9 (30)	19	32
Lappi	1,3 (7)	2,2 (8)	6	9
Koko maa	18,1	26,6		

¹ Alueelliset poimintamäärät on johdettu Turtiaisen ym. (2011) tutkimuksesta, jossa on esitetty talteenottoasteet ja biologiset kokonaissadot vuonna 1997 (ks. myös Turtiainen ym. 2015).

Puolukan tapauksessa Oulu-Kainuun alueen ja Lapin osuudet vuotuisista kokonaispoimintamääristä pysyivät lähes samoina kumpanakin vuotena (Taulukko 4). Oulu-Kainuun seutu on alue, jossa on perinteisesti harjoitettu eniten sekä puolukoiden että mustikoiden kaupallista poimintaa (esim. Turtiainen & Vaara 2019), mikä selittää yhdessä hyvän satotason kanssa suuria poimintaosuuksia molempina vuosina. Muiden alueiden osuudet sen sijaan vaihtelivat huomattavasti vuosien 1997 ja 2011 välillä. Merkittävin muutos voidaan nähdä, kun tarkastellaan Länsi-Suomea: vuonna 2011 tältä alueelta poimittiin puolukoita yhtä suuri osuus kuin Oulu-Kainuun alueelta (32 %), mutta vuonna 1997 tämä osuus oli puolet pienempi. Vuonna 1997 puolukkasato oli lähes koko maassa runsas tai erittäin runsas, niin myös Länsi-Suomessa (Salo 1999). Vuonna 2011

puolukkasato jäi valtakunnallisesti hieman keskinkertaista heikommaksi (Salo 2015), mutta vaihteli alueellisesti paljon. Runsaimmat sadot löytyivät Keski-Suomesta ja Oulu-Kainuun alueelta (Maaseutuvirasto 2012), joihin siten kohdistui muita alueita enemmän poimintapainetta (ks. myös Taulukko 2). Etelä-Suomen heikko puolukkasato vuonna 2011 (Maaseutuvirasto 2012) on selityksenä sille, että kyseisen alueen osuus puolukan kokonaispoimintamäärästä jäi vertailuvuotta alhaisemmaksi. Itä-Suomen osuuden pienenemiseen sen sijaan on vaikea löytää selitystä, sillä lehtitie-tojen mukaan vuoden 2011 puolukkasato oli ainakin Pohjois-Karjalan seudulla hyvä (Puustinen 2011). Tähän on tosin voinut vaikuttaa se, että alueella sijaisi vain yksi suhteellisen pieni thaimaalaisten poimijoiden leiri kyseisenä vuotena.

Tulosten tarkastelu

Tässä työssä selvitettiin empiirisen tutkimuksen keinoin suomalaisten ja suurimman ulkomaalaisen poimijaryhmän – thaimaalaisten – keräämät mustikka- ja puolukkamäärät Suomessa ja viidellä eri suuralueella vuonna 2011. Tuloksia verrattiin 1990-luvun lopun talteenottomääriin. Tulokset osoittavat, että mustikoiden kaupallinen poiminta – kuten myös kokonaistalteenotto – on kasvanut huomattavasti 1990-luvun loppuun verrattuna. Erityisen mielenkiintoista on havaita, että mustikoiden kokonaistalteenoton tehostuminen ei johdu ainoastaan kaupallisen poiminnan tehostumisesta – myös suomalaisten innostus poimia mustikoita omaan käyttöön on vaikuttanut myönteisesti tähän kehitykseen (Taulukko 3; ks. myös Vaara 2015). Myös puolukoiden kaupallinen poiminta on lisääntynyt 1990-luvun lopulta lähtien thaimaalaisten poimijoiden myötä, mutta vuoden 2011 kokonaispuolukkasaalis jäi vertailuajankohtaa alhaisemmaksi. Yhtenä syynä tähän on suomalaisten hiipunut innostus kaupalliseen poimintaan (Taulukko 3). Toisena merkittävänä syynä on puolukan kotitarvepoiminnan selvä väheneminen (Taulukko 3; ks. myös Vaara 2015).

On syytä muistaa, että tässä tutkimuksessa huomioitiin ulkomaalaisista metsämarjapojimijoista vain thaimaalaiset poimijat. Vuonna 2011 Suomeen oli kutsuttu 2398 thaimaalaisen lisäksi 590 poimijaa Ukrainasta ja 419 poimijaa Venäjältä (Rantanen & Valkonen 2011). Kutsuttujen poimijoiden ohella Suomen metsissä ahertaa vuosittain runsaasti omatoimisesti maahan saapuneita poimijoita (mm. Venäjältä). Myös puutarha-alalla

työskentelevät ulkomaalaiset kausityöläiset keräävät huomattavia määriä metsämarjoja vapaa-aikanaan. Suomalaisten ja ulkomaalaisten kokonaispoimintamäärästä on esitetty vaihtelevia arvioita. Esimerkiksi Vaara (2015) arvioi, että Suomen metsistä kerättiin jaksolla 2011–2013 vuosittain keskimäärin 55 miljoonaa kiloa luonnonmarjoja. Toisen arvion mukaan taloudellisesti tärkeimpiä metsä- ja suomarjoja otettiin hyvänä satovuotena 2015 talteen jopa 65 miljoonaa kiloa (Kurki 2015). On siis hyvinkin mahdollista, että myös puolukan kokonaistalteenottomäärä on kasvanut 1990-luvun lopulta lähtien, jos oletetaan, että myös muut kausityöläisryhmät poimivat puolukoita myyntiin. Tähän arvioon täytyy kuitenkin suhtautua varauksellisesti, sillä puutarha-alan kausityöläisistä valtaosa lähtee kotimaahansa ennen puolukkasadon poiminta-aikaa. Tämän asian varmentamiseksi tarvitaan empiiristä tutkimustietoa, jossa huomioidaan suomalaisten ja thaimaalaisten kutsuttujen poimijoiden ohella myös muiden poimijaryhmien keräämät marjamäärät.

Vuosien 1997 ja 2011 aluekohtaisten tulosten vertailuista voi havaita muutoksen, joka on tapahtunut tärkeimpien luonnonmarjalajiemme talteenotossa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Perinteisesti mustikoiden ja puolukoiden kaupallinen poiminta on keskittynyt Oulu-Kainuun seudulle (esim. Turtiainen & Vaara 2019). Tämä on nähtävissä mm. aiempien vuosikymmenten Marsi-tilastoissa (Malin 1995; Maa- ja metsätalousministeriö 2007). Myös ulkomaalaiset poimijat marjastivat ensimmäisinä vuosina lähinnä Oulu-Kainuun alueella ja Lapissa, mutta sittemmin heitä on sijoitettu muuallekin Suomeen vallitsevien satotilanteiden mukaan (esim. Maaseutuvirasto 2014). Vuoden 2011 uutena ilmiönä oli thaimaalaisten poimijoiden aiempia vuosia aktiivisempi liikuminen hyvien satojen perässä. Esimerkiksi Länsi-Suomen suuri osuus puolukan kokonaispoimintamäärästä vuonna 2011 selittyy pitkälti tällä ilmiöllä (ks. Taulukot 2 ja 4). Uudemmat Marsi-tilastot osoittavat niin ikään, että nykyisin mustikka- ja puolukkasatojen kaupallinen hyödyntäminen on jakautunut aiempaa tasaisemmin maan eri osiin (esim. Ruokavirasto 2019). Sinänsä tämä on hyvin suotava kehityssuunta, sillä Suomessa mustikoita ja puolukoita riittää poimittavaksi maan kaikissa osissa (Turtiainen ym. 2005).

Marsi-raportin mukaan lähes 80 % marjayritysten vuonna 2011 ostamasta luonnonmarjamäärästä oli kerätty ulkomaalaisvoimin (Maaseutuvirasto 2012). Eri alueilla ulkomaalaisten poimima osuus vaihteli 70 prosentista 90 prosenttiin. Tässä tutkimuksessa thaimaalaisten talteenottama osuus

mustikan ja puolukan yhteenlasketusta myyntipöimintämäärästä oli hieman vajaa puolet (49 %), mutta alueellisesti vaihtelu oli erittäin suurta. Marsi-raportin ja tämän tutkimuksen tulokset poikkeavat siis huomattavasti toisistaan, mutta tähän on löydettävissä useita selityksiä. Ensimmäinen ja merkittävin lienee se, että Marsi-tilastoissa on mukana vain ns. järjestäytynyt kauppa, kun taas tässä työssä huomioitiin koko myyntipöiminta. Suomeen kutsuttujen ulkomaalaisten metsämarjapöimijöiden marjasaaliit menevät kokonaisuudessaan myyntiin järjestäytyneen kaupan kautta. Suomalaisten myyntiin keräämistä marjoista sen sijaan huomattava osuus, jopa 40 %, päätyy muualle kuin organisoituun kauppaan (Vaara 2015). Toisena selityksenä on se, että Marsi-tilastoissa on huomioitu myös muut ulkomaalaisryhmät kuin thaimaalaiset pöimijät. Lisäksi Marsi-tilastoissa ulkomaalaisten pöimimä osuus arvioidaan kokonaismarjamäärästä, kun taas tässä työssä tarkasteltiin kahta yleisintä ja taloudellisesti tärkeintä marjalajia. Tällä tosin ei ole kovin suurta vaikutusta tulosten poikkeavuuteen, sillä vuonna 2011 mustikan ja puolukan osuus kaikkien luonnonmarjalajien kauppaantulomäärästä oli lähes 99 % (Maaseutuvirasto 2012). Alueellisten tulosten vertailua vaikeuttaa erilaiset aluejaot: Marsi-raportissa Suomi jaetaan neljään suuralueeseen, kun taas tässä työssä Suomi jaettiin Turtiaisen ym. (2011) tutkimuksen tapaan viiteen alueeseen.

Edellä mainituista syistä johtuen tämän tutkimuksen ja vuoden 2011 Marsi-raportin tulosten tarkempi vertailu on vaikeaa ja oikeastaan melko turhaakin. Edellä esitetty vertailu antaa kuitenkin viitteitä siitä, että luonnonmarjojen kaupallinen pöiminta ei ole aivan niin vahvasti ulkomaalaisten pöimijöiden varassa kuin Marsi-tilastojen ja yleisen keskustelun perusteella voisi päätellä. Tästä on hyvänä osoituksena myös se, että vuonna 2011 suomalaiset keräsivät puolukoita myyntiin miljoona kiloa enemmän kuin thaimaalaiset siitäkin tosiasiaa huolimatta, että suomalaisten myyntipöiminta on vuosien saatossa hiipunut.

On arvioitu, että vuosittaisesta luonnonmarjasadosta voitaisiin pöimia 100 miljoonaa kiloa talteen kohtuullisella vaivannäöllä ja kohtuullisin kustannuksin (mm. Moisio 2009a; 2009b; Paassilta ym. 2009). Talteenoton tehostamiseen on siis huomattavasti varaa, mutta tämän tutkimuksen perusteella ei voida arvioida, missä määrin talteenottoa on vielä mahdollista lisätä. Talteenoton lisääminen liittyy luonnonmarjateollisuuden kasvuedellytyksiin. Kasvu on puolestaan vahvasti kytköksissä marjamarkkinoihin ja luonnontuotteiden kuluttamiseen. Luonnonmarjayritysten

mukaan marjoja ostavat ja jalostavat yritykset ostavat vuosittain vain tietyn määrän metsämarjoja, mikä tarkoittaa sitä, että metsämarjojen poiminnan tehostaminen ei ole järkevää, jos niille ei ole olemassa markkinoita. Luonnontuotealan markkinat ovat kuitenkin kehittyneet suotuisasti, sillä alan liikevaihto on kasvanut tasaisesti koko viime vuosikymmenen ajan (Ristioja 2018).

Marjaraaka-aineen lisäsaanti mahdollistaisi yrityksille uusien tuotteiden kehittämisen ja tuotteiden jalostusasteen nostamisen. Esimerkiksi terveystuotteena käytettävällä mustikkauutteella on nyt kysyntää. Kilosta mustikoita saa vain 20 grammaa mustikkauutetta, mutta toisaalta sen kilohinta on monisatakertainen roskaisen mustikan kilohintaan verrattuna (Ristioja 2018). Erityisesti viennissä ongelmana on ollut, että se on kohdistunut lähinnä alhaisen jalostusasteen tuotteisiin, kuten pakastetuihin ja puhdistettuihin marjoihin, ja vientimaassa niistä on valmistettu muun muassa terveys- ja premium-luokan tuotteita (Ristioja 2018). Tavoitteena tulisi olla, että jatkojalostusta tehtäisiin nykyistä enemmän kotimaassa ja jalostuksen tuottama lisäarvo saataisiin jäämään Suomeen. Tällä tavoin saataisiin harvaanasutuille alueille lisää työtä, yrityksiä ja toimeentuloa.

Tehostamismahdollisuuksien selvittämiseksi suomalaisten ja kaikkien potentiaalisten ulkomaalaisryhmien luonnonmarjojen poiminnasta tarvittaisiin laaja, mielellään useampivuotinen tutkimus, jossa luonnonmarjojen markkinat ja niiden kehittyminen otettaisiin myös huomioon. Kun lisäksi arvioitaisiin eri vuosien biologiset kokonaissadot eri alueilla, saataisiin laskettua talteenottoasteet kokonaistalteenottomäärien ja biologisten satojen suhteena. Talteenottoasteet antaisivat luotettavan pohjan sen arvioimiseksi, kuinka paljon poimintaa on mahdollista tehostaa valtakunnallisesti ja eri alueilla. On selvää, että tällainen tutkimus olisi käytännössä hankala toteuttaa ja vaatisi paljon resursseja, mutta toisaalta se olisi erittäin hyödyllinen luonnonmarjatalouden ja koko luonnontuotealan kehittämisen kannalta. Luonnontuotealalla on hyvät kasvun edellytykset (Ristioja 2018), ja siksi olisi tärkeää panostaa myös tutkimukseen, jotta voitaisiin varmistua siitä, että luonnonmarjojen – kuten myös muiden luonnontuotteiden – hyödyntäminen olisi tulevaisuudessakin kestäväällä pohjalla.

Lähteet

- Kangas, Kari 2001. Commercial wild berry picking as a source of income in northern and eastern Finland. *Journal of Forest Economics* 7(1), 53–68.
- Kurki, Esa 2015. ”Marjoja talteen ennätysosuus”. Karjalainen 27.11.2015. (lehtijutussa haastateltu Luonnonvarakeskuksen vanhempaa tutkijaa Kauko Saloa)
- Lacuna-Richman, Celeste 2011. The Finnish wildberry sector: problems and possibilities related to foreign pickers. Teoksessa Lavola, Anu, Riitta Julkunen-Tiitto & Olli Saastamoinen (toim.). Luonnontuotealan valtakunnallinen tutkimusseminaari 5.10.2010, Joensuu, Itä-Suomen yliopisto. Publications of the University of Eastern Finland, Reports and Studies in Forestry and Natural Sciences. Number 7. 20–22.
- Lacuna-Richman, Celeste 2014. The seasonal migration of Thai berry pickers in Finland: non-wood forest products for poverty alleviation or source of imminent conflict? Teoksessa Singh, Ranjay K., Nancy J. Turner, Victoria Reyes-García & Jules Pretty (toim.). *Social-ecological diversity & traditional food systems. Opportunities from the biocultural world*. New India Publishing Agency, India. 91–105.
- Maa- ja metsätalousministeriö 2007. Marsi 2006. Marjojen ja sienten kauppantulomäärät vuonna 2006. MMM / Suomen Gallup Elintarviketieto Oy. Saatavissa: <http://docplayer.fi/6456190-Marsi-2006-marjojen-ja-sienten-kauppantulomaarat-vuonna-2006-maaliskuu-2007.html>. [Viitattu 11.3.2020.]
- Maaseutuvirasto 2012. Marsi 2011. Luonnonmarjojen ja -sienten kauppantulomäärät vuonna 2011. Saatavissa: http://mmm.fi/documents/1410837/1801192/Korjattu2_MARSI_2011_MMM_rap_final.pdf/df86781c-3857-4463-bc17-671351417134. [Viitattu 3.10.2016.]
- Maaseutuvirasto 2014. Marsi 2013. Luonnonmarjojen ja -sienten kauppantulomäärät vuonna 2013. Maaseutuviraston julkaisusarja: Raportteja ja selvityksiä 3/2014. Saatavissa: <https://docplayer.fi/938239-Raportti-marsi-2013-luonnonmarjojen-ja-sienten-kauppantulomaarat-vuonna-2013.html>. [Viitattu 11.3.2020.]
- Maaseutuvirasto 2017. Marsi 2017. Luonnonmarjojen ja -sienten kauppantulomäärät vuonna 2017. Maaseutuviraston julkaisusarja: Raportteja ja selvityksiä 4/2017. Saatavissa: <https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/marsi-2017-raportti.pdf>. [Viitattu 21.5.2019.]
- Malin, Aila 1995. Marjojen ja sienten kauppantulomäärät vuosina 1977–1994. Marsi 94. Elintarviketieto.
- Metsäntutkimuslaitos 2012. Metsätalastollinen vuosikirja 2012. Saatavissa: <https://jukuri.luke.fi/handle/10024/542404>. [Viitattu 23.10.2019.]
- Moisio, Simo 2009a. Luonnontuotteiden hyödyntämisen mahdollisuudet ja kaupallisen keruun näkymät. Esitelmä valtakunnallisilla luonnontuotepäivillä Helsingissä 2009. Saatavissa: http://www.aitoluonto.fi/tiedostopankki/244/LTpv09_moisio.pdf. [Viitattu 18.3.2019.]
- Moisio, Simo 2009b. ”Pohjoinen luonto on yritystoiminnalle mahdollisuus”. Maaseudun Tulevaisuus 6.2.2009.
- Paassilta, Mika, Simo Moisio, Laura Jaakola & Hely Häggman 2009. Pohjoismainen luonnonmarja-ala: kyselytutkimus yritystenvälisestä yhteistyöstä. Oulun yliopistopaino, Oulu.

- Pouta, Eija & Tuija Sievänen 2001. Luonnon virkistyskäytön kysyntätutkimuksen tulokset – Kuinka suomalaiset ulkoilevat? Teoksessa Sievänen, Tuija (toim.). Luonnon virkistyskäyttö 2000. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 802. 32–76.
- Puustinen, Pekka 2011. ”Marjat ja sienet: Jopa 400 euron päivänsiot”. Karjalainen 7.10.2011.
- Rantanen, Pekka & Jarno Valkonen 2008. Pieni genealoginen tapahtuma : tapaustutkimus ulkomaalaisten luonnonmarjapöiminnasta Suomessa. Sosiologia 45:1, 21–36. Saatavissa: <https://finna.fi/Record/arto.015348502>. [Viitattu 19.10.2020.]
- Rantanen, Pekka & Jarno Valkonen 2011. Ulkomaalaiset metsämarjapöimijät Suomessa. Ulkorajarahasto, Helsinki.
- Rantanen, Pekka & Jarno Valkonen 2013. Ulkomaalaisten marjanpöimijöiden ja suomalaisen maaseudun kohtaaminen. Maaseudun uusi aika 2–3, 85–90.
- Richards, Rebecca T. & Olli Saastamoinen 2010. NTFP policy, access to markets and labour issues in Finland: impacts of regionalization and globalization on the wild berry industry. Teoksessa Laird, Sarah A., Rebecca J. McLain & Rachel P. Wynberg (toim.). Wild product governance: finding policies that work for non-timber forest products. People and Plants International Conservation Series. Earthscan, London – Washington, DC. 287–307.
- Ristioja, Anne 2018. Liiketoimintaa luonnontuotteista – toimialaraportti luonnontuotealasta. TEM:n ja ELY-keskusten julkaisu. Toimialaraportit 2/2018. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160687/Luonnontuoteala_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [Viitattu 18.3.2019.]
- Ruokavirasto 2019. Marsi 2018. Luonnonmarjojen ja -sienten kauppantulomäärät vuonna 2018. Saatavissa: <https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/marsi-2018-raportti.pdf>. [Viitattu 16.5.2019.]
- Rutanen, Juha 2018. Luonnontuotealan raaka-aineiden saatavuuden parantaminen yhteistyöverkostoja hyödyntäen. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 178. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/234319/Raportteja178.pdf?sequence=1>. [Viitattu 21.5.2019.]
- Rämö, Anna-Kaisa, Leena Kerkelä & Paula Horne 2014. Marjojen, sienten ja yrttien kaupallinen hyödyntäminen Pohjois-Karjalassa ja Kainuussa. Yrityshaastattelujen tulokset. PTT työpapereita 163.
- Saastamoinen, Olli, Kari Kangas & Hanna Aho 2000. The picking of wild berries in Finland in 1997 and 1998. Scandinavian Journal of Forest Research 15, 645–650.
- Salo, Kauko 1999. Principles and design of a prognosis system for an annual forecast of non-wood forest products. Teoksessa Niskanen, Anssi & Natalia Demidova (toim.). Research approaches to support non-wood forest products sector development: case of Arkhangelsk region, Russia. EFI Proceedings No. 29. 35–44.
- Salo, Kauko 2011. Puolukka kypsyy näinä päivinä ja sienien kirjo on suurimmillaan. Valtakunnallinen marja- ja sienitiedote. Metsäntutkimuslaitos (nyk. Luonnonvarakeskus). Saatavissa: <http://www.metsantutkimuslaitos.fi/tiedotteet/2011/2011-08-29-marja-sienisato.htm>. [Viitattu 4.3.2019.]
- Salo, Kauko 2015. Valtakunnalliset marja- ja sienisatoennusteet. Teoksessa Salo, Kauko (toim.). Metsä. Monikäyttö ja ekosysteemipalvelut. Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki. 128–130.
- Searle, Shayle R. 1982. Matrix algebra useful for statistics. Wiley Series in Probability and Mathematical Statistics. John Wiley & Sons, Inc.

- Sievänen, Tuija & Marjo Neuvonen 2011. Luonnon virkistyskäytön kysyntä 2010 ja kysynnän muutos. Teoksessa Sievänen, Tuija & Marjo Neuvonen (toim.). Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metlan työraportteja 212. 37–79. Saatavissa: <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2011/mwp212.pdf>. [Viitattu 21.5.2019.]
- Tahvanainen, Veera, Jari Miina & Mikko Kurttila 2019. Climatic and economic factors affecting the annual supply of wild edible mushrooms and berries in Finland. *Forests* 10(5), 385. Saatavissa: <https://doi.org/10.3390/f10050385>. [Viitattu 17.5.2019.]
- Turtiainen, Marjut & Matti Vaara 2019. Suomalaisten kotitalouksien luonnonmarjojen poiminta alueittain v. 2011–2013. Publications of the University of Eastern Finland, Reports and Studies in Forestry and Natural Sciences. No 35. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-3171-9/. [Viitattu 13.9.2019.]
- Turtiainen, Marjut, Kauko Salo & Olli Saastamoinen 2005. Satomalleilla lasketut Suomen kangasmetsien alueelliset ja valtakunnalliset mustikka- ja puolukkasadot. Joensuun yliopisto, metsätieteellinen tiedekunta. Tiedonantoja 167. Saatavissa: https://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_952-458-764-5/urn_isbn_952-458-764-5.pdf. [Viitattu 11.3.2020.]
- Turtiainen, Marjut, Kauko Salo & Olli Saastamoinen 2011. Variations of yield and utilisation of bilberries (*Vaccinium myrtillus* L.) and cowberries (*V. vitis-idaea* L.) in Finland. *Silva Fennica* 45(2), 237–251.
- Turtiainen, Marjut, Kauko Salo & Olli Saastamoinen 2015. Mustikka- ja puolukkasatojen talteenotto. Teoksessa Salo, Kauko (toim.). Metsä. Monikäyttö ja ekosysteemipalvelut. Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki. 125–127.
- Vaara, Matti & Marjut Turtiainen 2014. Luonnonmarjat kiinnostavat yhä suomalaisia. Luonnosta Sinulle – Arktiset Aromit ry:n luonnontuotealan julkaisu 1/2014, 12–14. Saatavissa: <https://www.arktisetaromit.fi/binary/file/-/id/201/fid/2408/>. [Viitattu 21.5.2019.]
- Vaara, Matti, Olli Saastamoinen & Marjut Turtiainen 2013. Changes in wild berry picking in Finland between 1997 and 2011. *Scandinavian Journal of Forest Research* 28(6), 586–595.
- Vaara, Matti 2015. Luonnonmarjojen käyttö kotitalouksissa ja teollisuudessa. Teoksessa Salo, Kauko (toim.). Metsä. Monikäyttö ja ekosysteemipalvelut. Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki. 139–142.
- Valkonen, Jarno & Pekka Rantanen 2015. Kaupalliset metsämarjanpoimijat: metsämarja-alan muutos ja merkitys. Teoksessa Salo, Kauko (toim.). Metsä. Monikäyttö ja ekosysteemipalvelut. Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki. 146–150.
- YLE 2018. Marjayritykset pohtivat jo ulkomaisen marjan käyttöä – Suomalaiset poimijat myyvät saaliinsa mieluummin hyvin maksaville sukulaisille. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10364027>. [Viitattu 31.10.2018.]

Kiitokset

Suomen Kulttuurirahaston vuosina 2016 ja 2017 myöntämät apurahat luonnonmarjojen poimintaa ja satovaihteluita käsittelevään tutkimukseen mahdollistivat tämän työn tekemisen. Haluamme kiittää Suomen Kulttuurirahastoa saamastamme tuesta.

ILJA LEHTINEN

FM, TeM, dramaturgi, Helsinki

GALINA KALLIO

*KTT, tutkijatohtori**Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti*

Maatalouden kehityksen suunnanmuutos

Energiaintensiivisestä tehotuotannosta työntensiiviseen lähituotantoon

Modernia yhteiskuntaa hallitsee tarina ruuasta ja kehityksestä. Tarina kertoo, että ruuan alkutuotannosta pois siirtyminen on mahdollistanut ihmisten keskittymisen muuhun, tuottavampaan työhön. Tämä on tarinan mukaan edesauttanut yhteiskunnallista kehitystä, nostanut elintasoja ja kasvattanut hyvinvointia.

Tarina peittää kuitenkin alleen ongelman: nykyisenlainen kehitys on perustunut, Antti Salmisen ja Tere Vadénin (2018) ilmausta lainaten, fossiilikapitalismiin. Maataloudessa tämä on merkinnyt sitä, että ihmistyövoimaa on korvattu öljykäyttöisillä koneilla ja muilla tuottavuutta lisäävillä tuotantopanoksilla, kuten (fossiilipohjaisilla) lannoitteilla ja maanparannusaineilla, torjunta-aineilla ja jalostetuilla siemenlajikkeilla. Samalla kun tämä ennennäkemätön energia- ja resurssilisäys on kasvatanut absoluuttisia satomääriä, kehityssuunta on kuormittanut luonnonympäristöä, maaperää, vesistöjä ja ilmastoa huomattavasti niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa (FAO 2018; Helenius 2019).

Kehityksen seuraukset ovat nähtävissä kaikkialla. Toimittaja-tutkija Nafeez Ahmedin (Ahmed 2020) analyysin mukaan olemme nyt, vuonna 2020, historiallisen ruokakriisin partaalla. Paitsi, että ilmastomuutoksen vaikutukset tulevat lähitulevaisuudessa koettelemaan maatalouden perusedellytyksiä ennennäkemättömillä tavoilla, myös muut tehomaatalouden tuottamat kriisivaikutukset – kuten hedelmällisen

viljelysmaan väheneminen ja pohjavesivarantojen hupeneminen – kohdistavat järjestelmän kestävyYTEEN yhä suurempia paineita.

Tehostettu maatalous on ajautumassa umpikujaan, sillä se on lyhyessä ajassa (käytännössä vajaan vuosisadan kuluessa) hävittänyt oman säilymisensä edellytykset. Nyt kehityssuuntaa olisi muutettava, mutta miten? Yleinen oletus on, että harva haluaa palata takaisin kuokkimaan kaali- maata. Esitetyt ratkaisut edessä häilyvään kriisiin tuntuvatkin noudattavan samaa kaavaa: parempaa teknologiaa, tehokkaampaa resurssien käyttöä, maaperästä irrotettua vertikaaliviljelyä, huipputuottavaksi jalostettuja GM-lajikkeita.

Mutta, kuten Einsteinin väitetään aikoinaan todenneen: ongelmia ei voi ratkaista samalla ajattelulla, joka on alunperin nämä ongelmat luonut (Calaprice 2005).

Modernin (ruoka)talouden kehityskulku

Kokemuksemme mukaan harva ihminen pysähtyy miettimään, mistä heidän syömänsä ruoka tulee. Vielä harvempi ajattelee, mitä kaikkea heidän kuluttamansa ruuan tuottaminen vaatii. Juuri kukaan ei pohdi, miten ihmisten terveyttä edistävä ja ekologisesti kestävä ruuantuotanto olisi mahdollista nykyuotoisessa, kehittyneessä hyvinvointiyhteiskunnassamme – tai voiko se edes olla sitä.

Pohjoismainen hyvinvointivaltio on esimerkillinen malli kehitysyhteiskunnasta, jossa enemmistö on ”päässyt pois” maatalouden parista kaupunkiin ja taajamiin, palkkatyön äärelle. Hyvinvointivaltiotamme pitää yllä talousjärjestelmä, joka on riippuvainen jatkuvasta bruttokansantuotteen kasvusta. Sen moottoreina toimivat tuotanto, palkkatyö ja kulutus. Jatkovaa talouskasvua tarvitaan pitämään rattaat pyörimässä. Useat kansainväliset tutkimukset ja tiedeyhteisöt ovat kuitenkin esittäneet, että äärettömiin jatkuva talouskasvu on rajallisten luonnonvarojen planeetalla mahdottomuus (Meadows ym. 1972; Raworth 2017).

Asia on (jossakin määrin) ollut yhteiskuntiemme tiedossa jo vuosikymmenten ajan. Merkittäviä korjausliikkeitä ei kuitenkaan ole tapahtunut. Pohjimmiltaan vaikuttaa siltä, että tahdomme keskenään ristiriitaisia asioita: yhtäältä ekologisesti kestävämpää yhteiskuntaa, toisaalta tehokkaasti toimivaa ”kehitysyhteiskuntaa”, joka pitää meidät poissa agraarisen elämänmuodon piiristä. Edessä on kuitenkin paradoksi: kipeästi

tarvittava vahvan kestävyuden mukainen (Ekins ym. 2003) eli tiukasti ekologisten rajojen puitteissa tapahtuva maatalous ja kasvutalouteen pyrkiminen eivät ole yhteensopivia tavoitteita. Lisäksi on kyseenalaista, kuinka pitkään kasvutalous voi ylimalkaan jatkua yhteiskuntien törmätyksessä yhä voimakkaammin, kun käytettävissä olevat resurssit ja halvat energialähteet ehtyvät (ks. Heinberg 2011).

Tässä katsauksessa väitämme, että paradoksi on ratkaistavissa vain askeleella taaksepäin: jotta ruuan kasvattaminen olisi ekologisesti ja energian kulutuksen näkökulmasta kestävä, siihen täytyy tulevaisuudessa käyttää aikaisempaa enemmän aikaa ja työtä. Tämä tarkoittaa aikaisempaa suuremman väestöosan siirtymistä alkutuotannon piiriin.

On selvää, että tällainen ajatus iskee modernia kehitys yhteiskuntaa vasten kasvoja. Alkutuotannosta ”vapautuminen” ja kaupunkiin siirtyminen on nähty laajalti modernisaation prosessin ja ”kehityksen” keskeisenä kulmakivenä (ks. Bradford 2019, 5-7). Niin kapitalistisissa (avoimen markkinatalouden) kuin sosialistisissakin (suljetun suunnitelmatalouden) muodoissaan moderni yhteiskunta on ottanut tavoitteekseen alkutuotantoon osallistuvien ihmisten suhteellisen osuuden jatkuvan vähentämisen (esim. Lewis 1968). Ruuantuotannossa tämä on tarkoittanut tehokkuuden lisäämistä koneellistamisen ja uusiutumattomista lähteistä riippuvien tuotantopanosten hyödyntämisen avulla. Näin on pystytty mahdollistamaan jatkuvasti korkeampi tuottavuuden aste jatkuvasti pienemmällä ihmistyövoimalla.

Myös ruuan suhteellisesti halpeneva hinta – se osuus, jonka kotitaloudet käyttävät tuloistaan ravinnon hankkimiseen – on kytkeytynyt tiiviisti modernisaatiokehitykseen. Mitä nykyaikaisempi, teollistuneempi maa, sitä pienempi osa tuloista käytetään elintarvikkeiden hankkimiseen (Matsuyama 1992). Vastaavasti yhä pienempi osuus käytetystä työajasta omistetaan kehittyneissä talouksissa ruuan kasvattamiseen. Tämä on nähty paitsi väistämättömänä kehityskulkuna, myös tavoiteltavana tilana: kehityksen ja edistyksen on nähty tarkoittavan kulutuskapasiteetin irtautumista välttämättömyyksien hankinnasta ja työnteon irtaantumista maataloustyöstä.

Tämä historiallinen alkutuotannosta irtautuminen voidaan nähdä osana kapitalistisen yhteiskunnan kehitystä. Marxilaisen, kapitalismikriittisen analyysin mukaan markkinatalouksissa on tehostettava, yksityistettävä ja keskitettävä alkutuotantoa siksi, että pääoman kerryttämiseen

orientoituva järjestelmä saisi mahdollisimman paljon työvoimaa irrotettua omavaraisesta alkutuotannosta palkkatyön piiriin. Marx kutsuu historiallista prosessia, jossa maa yksityistetään ja maasta elantonsa saanut väestönosa irrotetaan oman elantonsa lähteistä, ”alkuperäiseksi kasautumiseksi” (engl. *primitive accumulation*; ks. Marx 1974). Alkuperäinen kasautuminen – maaseudulla omavaraisesti elävän viljelijöiden luokan hävittäminen – puolestaan tuottaa ”vapaan palkkatyöläisen”, jonka irtaimeksi muuttunut työvoima voidaan ottaa kasvavan kapitalistisen teollisuuden käyttöön.

Pyrkimys alkutuotannon äärimmäiseen tehostamiseen ei kuitenkaan ole ollut leimallista yksinomaan kapitalismille. Myös sosialistiset taloudet ovat historiallisesti pyrkineet maatyön tehostamiseen ja väestön irrottamiseen ruuantuotannon piiristä: tällöin päämääränä on ollut teollistuminen, ”elintason korotus” sekä sosialistiseksi mielletty kehityskulku kohti modernisaatiota. Esimerkiksi Neuvostoliiton alkuaikoina kommunistipuolueen (NKP) harjoittaman politiikan keskeiseksi taloudelliseksi haasteeksi muodostui se, kuinka maataloussektorilta voitaisiin saada suurempia ylijäämiä, jotka mahdollistaisivat teollisuuden kehittämisen ja tätä kautta kilpailun kapitalististen maiden kanssa.

Stalin ratkaisi tämän ns. ”alkuperäisen sosialistisen kasautumisen” ongelman 30-luvulla maatalouden kollektivisoinnilla, tilojen koneellistamisella ja maatalouden tuottamien ”ylijäämien” (jotka olivat usein ainoat viljelijöiden aikaansaamat sadot) myynnistä saatujen tuottojen ohjaamisella teollisuuden rakentamiseen (Millar 1978). Talonpojat siirtyivät (tai pikemmin siirrettiin) omaehtoisen alkutuotannon parista kolhooseihin ja kaupunkeihin; tuloksena oli valtava määrä inhimillistä kärsimystä, mutta samalla Neuvostoliitto sai teollistumisen ja kaupungistumisen prosessit käyntiin. Samaa ”kiihdytetyn kasautumisen” kehityssuuntaa tavoiteltiin myös Maon johtamassa Kiinassa.

Kummankin talousjärjestelmän piirissä – niin sosialismissa kuin kapitalismissakin – päämäärä on ollut selvä: ruokaa on tuotettava vähemmällä työpanoksella, tehokkaammin ja yhä suuremmille maatyöstä irrotetuille joukoille. Tämä on nähty (taloudellisena) edistysprosessina, jonka peruspiirteet ovat koko lailla olleet kaikkialla samat: teollistuminen, kaupungistuminen, energiankäytön lisääntyminen ja muuhun kuin elintarvikkeisiin kohdistuvan kulutuksen suhteellinen kasvu.

Tehokkuuden myytti

Modernin yhteiskunnan kehitystä on siis historiallisesti ajanut eteenpäin maatyön osuuden suhteellisen vähentämisen ja tehostamisen prosessi.

Mutta mitä tehokkuus tässä kontekstissa oikein tarkoittaa? Maataloudessa tehokkuudesta puhutaan usein tuottavuutena (ja toisinpäin). Tehokkuuden ja tuottavuuden välillä nähdään korrelaatio: mitä tehokkaampaa tuotanto on, sitä enemmän syntyy tuotosta suhteessa käytettyihin resursseihin. Näin maatalouden tehostaminen nostaa osaltaan talouden kokonaistuottavuutta (*total factor productivity*), jonka kasvu puolestaan nähdään yleisesti talouskasvun tärkeimpänä edellytyksenä. Tehokkuutta haetaan talousoppien mukaisesti mittakaavaeduilla (Stigler 1958) – tavoitteena yhtäältä halvan ruuan tarjoaminen kuluttajille ja toisaalta kannattavuuden lisääminen tuottajalle.

Tuottavuuden jatkuva parantuminen on siis nykyisen kasvuun orientoituneen talousjärjestelmän keskeisimpiä moottoreita. Uskomus, jonka mukaan tehokkuus ja tuottavuus kasvavat tai pystyvät kasvamaan moderneissa (maa)talouksissa loputtomiin, on kuitenkin harhaa. Kun katsotaan niitä mittareita, joilla tehokkuutta maataloudessa mitataan, on mahdollista huomata, että moderni teknologia mahdollistaa tehokkaamman tuotannon siksi, että tehokkuus määritellään hyvin kapeasti ”tuottavuus per hehtaari” (Keating ym. 2010). Tällaisiin laskelmiin ei kuitenkaan ole hinnoiteltu mukaan luonnonvarojen liikakäytöstä ja huonoista viljelymenetelmistä aiheutuvia negatiivisia ulkoisvaikutuksia – kuten, muiden muassa, maaperän köyhtymistä, monimuotoisuuden hupenemista, eläinten ja muiden eliöiden elinolosuhteiden huonontumista, vesistöjen pilaantumista tai elinympäristöjen tuhoutumista.

Lyhyen aikavälin tuottavuutta siis ikään kuin ostetaan heikentämällä ruuantuotannon pitkän aikavälin selviytymisedellytyksiä. Lisäksi, kun tuotanto ja kulutus irrotetaan lähtökohtaisesti toisistaan, arvoketjuista (Porter 2001) tulee monimutkaisia ja todellisen tehokkuuden ja tuottavuuden mittaamisesta sangen vaikeaa – mikäli halutaan laskea muutakin kuin tuotettuja elintarviketonneja.

Taloudellista tuottavuutta kuvaavat tuotos/panos-laskelmat tehdään taloustieteessä useimmiten käyttäen laskentaperusteena rahallista arvoa. Mikäli mittapuuna käytetään kuitenkin esimerkiksi *energiaa*, näyttävät laskelmat hyvin toisenlaisilta. Kun mietitään esimerkiksi

”vihreän vallankumouksen” myötä käyttöönotettuja teknologioita (kuten lannoitteita, torjunta-aineita, polttomoottorilla toimivia koneita), ne ovat energiankäytön näkökulmasta katsottuna itse asiassa *äärimmäisen tehottomia* (Partanen ym. 2013). Esimerkiksi Pollanin (2008) mukaan yhden ravintokalorin tuottamiseen tehomaaatalouden keinoin tarvitaan 10 kalorin ulkoinen, pääosin fossiilisista polttoaineista tuleva energia-panos.

Biologi ja ekologi Jason Bradford (2018) toteaaakin maatalouden ja maaseudun tulevaisuutta pohtivassa kirjassaan *The Future is Rural*:

Tarina, jonka kerromme itsellemme modernista maataloudesta ja ruokajärjestelmästä – että se on äärettömän tehokas – voi olla totta vain katsottuna ihmistyövoiman näkökulmasta. Jos katsomme asiaa luonnonresurssien käytön ja saasteiden näkökulmasta, voimme nähdä uskomattoman suuren tehottomuuden ja törkeän tuhlauksen vallitsevan. (Bradford 2019, 38. Kirjoittajien käännös.)

Toisin sanoen: kysymys maatalouden tehokkuudesta on pohjimmiltaan näkökulmakysymys. Tehokkuuden määritelmä on aina poliittisesti ja ideologisesti määritetty. Tehokkuudesta puhuttaessa – etenkin ruuantuotannon kohdalla – olisi aina kyettävä määrittelemään, *minkälaisesta tehokkuudesta on kyse*.

Mikäli teorian piirissä haluttaisiin edelleen pitäytyä tehokkuuden nykyisenlaisessa, tulosityksiköihin ja numeroarvoihin pelkistetyssä määritelmässä, olisi silti syytä pohtia, miksi tehokkuutta pitäisi ylipäänsä tavoitella? Miksi edes haluamme tavoitella tehokkuutta *sinänsä* – eikö se ilmastonmuutoskamppailun, monimuotoisuuskadon ja moninaisten ekologisten kriisien valossa näyttäytyä jokseenkin absurdina tavoitteena?

Työ ja energia

Modernisaatiokehitykseen kytketty kertomus alkutuotannon jatkuvasta tehostumisesta on lähtökohtaisesti kyseenalainen ja siihen on suhtauduttava kriittisesti. Itse asiassa empiirinen aineisto kertoo täysin toisenlaista tarinaa: tutkimuksissa, joissa monimuotoisten pientilojen tuottavuutta on tarkasteltu, on havaittu näiden *kokonaistuottavuuden* olevan parempi kuin modernin yhteiskunnan suosimassa monokulttuurisessa tehomaaataloudessa – etenkin suhteutettuna luonnonresurssien kestäväan käyttöön. Esimerkiksi ruokatalouden tutkija Peter Rossett (1999, 1) kirjoittaa:

Siinä missä satomäärien (*yield*) tarkastelu yleensä aina vinouttaa tuloksia suurempia maatiloja suosiviksi, kokonaistuotoksen (*total output*) tarkastelu tekee mahdolliseksi nähdä, kuinka paljon tuottavampia pientilat oikeastaan ovatkaan. (Kirjoittajien käännös.)

Kadapattin ja Bagalkotin (2014) myöhemmissä tutkimuksissa osoittautui, että suhteellisesti pienemmät maatilat olivat 2–10 kertaa tuottavampia maapinta-alayksikköä kohden kuin suurikokoiset maatilat – kaikissa tarkastelluissa otoksissa. Tuottavuuserot voivat tosin osaltaan johtua suurten ja pienten tilojen erilaisista tuotantosuuntauksista (pientilat harjoittavat yleisemmin monimuotoisempaa viljelyä), joten yksiselitteinen hehtaari-tuottojen vertailu on haastavaa eikä välttämättä kovin mielekäästä.

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että ruuan kokonaistuotannon näkökulmasta tehmaatalous ei ole kovinkaan tehokasta. Mutta miksi vallitsevina toimintatapoina sitten ovat edelleen teolliset, laajamittaiset monokulttuurit maataloudessa (lannoiteavusteinen, alueellisesti ja tuotantosuunnittain keskittynyt, suurtiloihin pohjautuva tuotanto), vaikka ne ovat itse asiassa vähemmän tuottavia ja pitkällä aikavälillä maaperälle ja kasvuympäristöille verrattoman paljon tuhoisampia kuin monimuotoiset tuotantomenetelmät?

Yksinkertainen vastaus on se, että työ maksaa. Työvoimakustannukset ovat teollistuneissa yhteiskunnissa eräs suurimmista yritysten kulueroista. Rahataloudellinen toiminta pyrkii minimoimaan palkkakustannuksia aina kun se on mahdollista.

Lisäksi koneiden, eläinten, kasvien tai muiden ei-inhimillisten resurssien tekemästä työstä ei tarvitse maksaa palkkaa – ei ainakaan niin kauan, kuin näitä kohdellaan talousprosessille ulkoisina, ilmaiseksi käyttöön otettavina resursseina.

Vaikuttaisi siltä, että modernit (maa)taloudet eivät pyri varsinaisesti tehostamaan ruuan tuotantoa, vaan painamaan työvoimakustannuksia alas. Teollisilla monokulttuureilla minimoidaan ensisijaisesti ihmistyövoiman käyttöä ja siitä koituvia kustannuksia, ei niinkään maksimoida ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää tuotantoa.

Emme ole ainoita, jotka rohkenevat väittää, että maatalouden moderniisaatiossa ja ”vihreässä vallankumouksessa” ei ollut niinkään kyse ”maailman ruokkimisesta” vaan tuotantomäärien kasvattamisesta ja maatyön tehostamisesta, jotta työvoimaa saadaan vapautettua teollisuuden ja pal-

velusektorin eli kasvutalouden tarpeisiin (ks. esim. Shiva 2016). Yksi tämän kehityskulun juurisyistä on löydettävissä fossiilista polttoaineista. Koko 1900-luvun ajan jatkunut massiivinen halvan energian syöttö on pitänyt yllä illuusiota siitä, ettei kokonaisvaltaisella energiatehokkuudella ole maataloudessa juurikaan merkitystä: äärimmäisen konsentroitua, EROEI (*energy returned on energy invested*) -suhteeltaan edullista energiaa on ollut öljypohjaisten polttoaineiden muodossa saatavilla yllin kyllin. Keskeisin tuottavuutta mittaava tekijä on ollut sadoista saadun kalorimäärän suhde käytettyihin (ihmis)työpanoksiin. Energiatehokkuus on voitu näin sulkea pois yhtälöstä.

Vuoden 1972 energiakriisin aikoina taloustieteilijä Michael Perelman (1972) arvioi, että perinteiset kiinalaiset riisinviljelymenetelmät tuottivat n. 53,5 yksikköä ravintoon sitoutunutta energiaa jokaista viljelyyn kulutettua yksikköä kohden, kun taas fossiilisilla menetelmillä suhde oli päinvastainen: yksi fossiilienergiayksikkö tuotti noin 0,2 yksikköä ravintoenergiaa.

Toisin sanoen: yhteiskuntamme on kärsinyt, ja kärsii edelleen, analyttikko Nate Hagensin (Hagens 2020) lanseeraaman termin mukaisesti ”energiasokeudesta”. Koska yhteiskunnillamme on ollut koko modernisaation ajan käytettävissään ennennäkemätön määrä halpaa fossiilista energiaa, on syntynyt harha, että talouskasvu on ymmärrettävissä ainoastaan pääoman ja työn välisiä suhteita tarkastelemalla, ilman käsitystä energian keskeisestä roolista tuotannossa (kuten makrotaloustieteessä standardiksi muodostuneessa Cobb-Douglas-mallissa; ks. Keen, Ayres & Standish 2019).

Vastaavasti tuottavuuden kasvulla ei ole nähty oikeastaan muita rajoja kuin teknologian kehittyminen. Kokonaisenergiankäyttö ei yksinkertaisesti ole sisältynyt arvioihin siitä, mikä talouskasvua ajaa ja mikä varsinaisesti ottaen on tehokasta ja tarkoituksenmukaista. Tuottavuuden kasvu maataloudessa onkin historiallisesti koostunut pitkälti ihmistyön korvaamisesta ”ilmaiselta” (tai ainakin erittäin halvalta) vaikuttavalla fossiilienergian tekemällä työllä.

Tämä energiasokeuden historia painaa ajatteluamme edelleen. Tuottavuuden optimoinnin laskemisen haaste onkin nykyisissä maatalouskeskusteluissa ennen kaikkea siinä, ettei tehomaatalouden ja monimuotoisen uudistavan maatalouden periaatteisiin nojaavan viljelyn vertailu ole

kovinkaan yksinkertaista tai edes mielekästä; nämä maatalouden muodot eivät ole helposti yhteismitallistettavissa.

Energia, maallemuutto ja Suuri Yksinkertaistuminen

On selvää, että nykymuotoisen tehomaatalouden toiminnan edellytyksenä on edullisesti saatavilla oleva, halpa ja hyötysuhteeltaan (EROEI) edullinen (fossiili)energia. Ilman öljypohjaisia polttoaineita traktorit lakkaavat kulkemasta, puimurit pyörimästä ja elintarvikkeita kuljettavat rekat, laivat ja lentokoneet kulkemasta; ilman maakaasusta Haber-Bosch-prosessin avulla tuotettavia typpilannoitteita nykymuotoisten tilojen sadot romahtavat. Tehomaatalous onkin koko historiansa ajan ratsastanut edullisen fossiilienergian aallonharjalla.

Tulevaisuudessa tilanne tulee kuitenkin radikaalisti muuttumaan (ks. esim. Heinberg 2011). Yhteiskuntien käytettävissä olevan fossiilienergian energiataloudellinen hyötysuhde (EROEI) on jo nyt laskemassa nopeasti tuotannon siirtyessä yhä enenevässä määrin vaikeasti saatavissa olevien öljypohjaisten lähteiden käyttöön. Myöskään mikään fossiilienergioita tulevaisuudessa mahdollisesti korvaava energialähde (ts. uusiutuvat energiat) ei kykene saavuttamaan samanlaisia hyötysuhteita kuin fossiiliset polttoaineet parhaimmillaan. Onkin argumentoitavissa, että edessä olevaa fossiilienergiälähteiden jälkeiseen yhteiskuntaan siirtymistä luonnehtii yhteiskuntien käytettävissä olevan *kokonaisnettoenergian* väheneminen (*energy descent*; ks. Floyd ym. 2020).

Ekologisesti orientoitunut yhdysvaltalainen tutkimusinstituutti Post Carbon Institute kutsuu tätä uutta historiallista vaihetta nimellä ”Suuri Yksinkertaistuminen” (*The Great Simplification*). Lyhyesti kuvattuna: kun talous- ja yhteiskuntajärjestelmien käytössä olevan energian laatu ja määrä laskee (energiatuotannon rajahyödyn laskiessa), niiden on pakko ohjata yhä suurempia tuotantopanoksia takaisin itse energiantuotantoon. Tällöin muun yhteiskunnan käytettävissä oleva nettoenergia alkaa vähetä, jolloin korkeaan energiansyöttöön perustuvat monimutkaiset yhteiskuntarakenteet ja tuotantojärjestelmät alkavat purkautua yksinkertaisempaan tilaan. Kasvatavat energian tuotantokustannukset (ja hinnat) pakottavat yhteiskuntajärjestelmät lakkaamaan ylläpitämästä suurta osaa ”ylimääräisistä” energia- ja teknologiaintensiivisistä rakenteista ja toiminnan muodoista. Toisin sanoen: kun kasvun rajat alkavat tulla vastaan, yhteis-

kuntien monimutkaistuneet, keskittyneet ja pitkälle viedylle työnjaolle perustuvat rakenteet alkavat hajota.

Muutoksella on ilmeisiä seurauksia myös maatalouden toimintaan. Bradford (2019, 38) toteaaakin, että energian hinnan ennen pitkää noustessa niin, että se alkaa vaikuttaa merkittävästi finanssitalouden toimintaan, työn hinta tulee hyvin todennäköisesti laskemaan. Ylimääräisen nettoenergian vähetessä monimutkaiset talousrakenteet joutuvat skaalaamaan toimintaansa alaspäin, minkä seurauksena pitkälle kehittyneeseen työnjakoon ja teknologisoitumiseen perustuvan kaupungistuneen elämänmuodon tarjoamat työpaikat ja toimeentulon lähteet katoavat. Asuminen ja työnsaanti kaupungeissa vaikeutuu, jolloin muuttovirrat suuntautuvat maaseudulle. Ihmisten on asetettava asumaan paikallisempiin yhteyksiin, lähemmäs alkutuottajia. Tämä puolestaan edesauttaa vaihtoehtoisten vaihdantajärjestelmien syntyä. Etenevä nettoenergian lasku tekee työstä maatalouden keskeisen kilpailutekijän, ja suurempi osa maalais-tuvaa väestöä alkaa jollain tavoin työskennellä alkutuotannon parissa. (ks. Krebs & Cobb 2020, 618–619.)

Siirtymä kohti työntensiivisempää ja energiankäytön suhteen vaatimat-tomampaa ruokajärjestelmää on tästä näkökulmasta siis joka tapauksessa tapahtumassa. Yhteiskunnat voivat ennakoida tätä tilannetta ja sopeutua siihen siirtymällä hallitusti kohti vähemmän fossiiliriippuvaisia, paikalli- sempia tuotantotapoja ja -rakenteita, ennen kuin tulevat muutokset pakottavat yhteiskunnat siihen.

Suuren Yksinkertaistumisen oloissa maataloudesta tulee jälleen yhteis- kuntien toimivuuden kannalta keskeinen alue. Tällöin ei kyse ole pelkäs- tään siitä, miten halutaan elää, vaan myös siitä, miten on mahdollista tai mielekäästä elää ylittämättä planeetan ekologista kantokykyä.

Tämän ajattelun myötä pitäisi tarkastella kriittisesti myös oletusta ihmisten halusta asua kaupungeissa – etäällä alkutuotannon lähteistä – joka on kenties pikemminkin tietynlaisen yhteiskuntamuodon ja eritoten modernisaation tuottama historiallinen tilanne kuin vääjäämätön trendi. Olosuhteissa, joissa ruuantuotannosta irrottautunut, kaupunkilaistunut elämäntapa ei enää vaikutakaan lupaavan samoja elintasoetuja ja toi- meentulon tasoa kuin ennen, trendi voi hyvinkin kääntyä vastakkaiseksi.

Maaseutubarometrin tutkimusraportin mukaan (Pyysiäinen & Vihinen 2020) kuudennes suomalaisista harkitsee vakavasti maallemuuttoa ja 20

prosenttia pitää muuttoa maalle mahdollisena. Jos alkaa vaikuttaa siltä, että alkutuotannon pariin siirtyminen tarjoaa työtä, toimeentuloa ja mielekästä elämää paremmin kuin muut vaihtoehdot, voidaan hyvinkin olla uuden rakennemuutoksen kynnyksellä.

Vaikka tällä hetkellä maalle muutosta puhutaan ennen kaikkea houkuttelevuuden näkökulmasta, me esitämme, että kyseessä on paitsi mahdollinen, myös kestävyuden ja yhteiskunnallisen toiminnan jatkuvuuden kannalta tavoiteltava ja ennen pitkää vääjämätön kehityssuunta.

Paikallinen tietointensiivisyys kestävyuden perustana

Olemme hahmotelleet kehityskulkua, jossa sekä ekologisen kestävyuden että (energia)talusrakenteen muutoksen näkökulmasta olisi syytä siirtyä kohti maalaistuvaa yhteiskuntaa.

Lisäksi ekologisesti kestäviin ja tilan ulkopuolisia (etenkin fossiilisia) tuotantopanoksia minimoiviin menetelmiin siirtyminen alkutuotannossa tarkoittaa maatalouden osalta sitä, että ruuan kasvatukseen ja korjuuseen pitäisi kohdistaa yhä enemmän työtä, nähdä enemmän vaivaa ja käyttää enemmän aikaa. Tämä tarkoittaa, että ekologisesti (ja energiataloudellisesti) kestävä maatalous on väistämättä monimuotoisempaa, paikallisempaa ja ennen kaikkea paikallistiedon ja työvoiman suhteen intensiivisempää kuin nykyinen tehomaatalous.

Kyse ei ole ainoastaan työvoiman lisäämisestä. Samalla kun yhteiskuntien on skaalattava toimintaansa alaspäin kohti hajautetumpia ja työvoimaintensiivisempiä alkutuotannon rakenteita, niiden on kyettävä huolehtimaan näiden uusien rakenteiden sekä ruuantuotannon tapojen ekologisesta kestävydestä. Tämä edellyttää selkeää *laadullista* käsitystä siitä, miten maata voidaan viljellä tavoilla, jotka pitävät huolen sekä elintarvikkeiden saatavuudesta että maaperän ja ekosysteemien kantokyvystä.

Tällaisia keinoja on onneksi tutkittu paljon ja tulokset ovat rohkaisevia. Tutkimukset agroekologisista lähestymistavoista ja uudistavan maatalouden malleista, joissa otetaan huomioon niin maaperän kunnon, ravintekiertojen, kokonaisvaltaisten energiavirtojen kuin paikallisten viljelykäytäntöidenkin kaltaiset tekijät, ovat osoittaneet näiden olevan niin pitkällä kuin lyhyelläkin tähtäimellä tuottavampia ja kestävämpiä kuin polttoaine- ja lannoiteintensiivinen viljely (Timmermann & Felix 2015,

Schreefel ym. 2020). Ne kuitenkin edellyttävät intensiivistä, sitoutunutta ja autonomista tapaa työskennellä alkutuotannossa.

Ruokatutkijat Christian Timmermann ja Georges Félix (2015) toteavatkin, että kestävät (ja kokonaisvaltaisesti korkeatuottoisemmat) agroekologiset menetelmät ovat paitsi työvoima- myös *tietointensiivisiä*. Kestävä maatalous edellyttää yhä suurempia ihmistyöpanoksia ja fossiilisista tuotanto- ja toimitusketjuista irtautumista. Näin ollen sen on nojaututtava paikalliseen ja käytännölliseen tietoon kulloisistakin kasvatusta ja ilmasto-olosuhteista sekä siitä, miten satomääriä voi pitää monimuotoisesti yllä vuoroviljelyn, kumppanuuskasvatuksen ja ekologisen monimuotoisuuden keinoin. Kestävät ruuantuotannon menetelmät edellyttävät siis pitkäjänteistä perehtymistä paikallisiin olosuhteisiin ja monimutkaisiin ekosysteemiin vuorovaikutussuhteisiin. Taitojen sekä paikallisen ja ylisukupolvisen tiedon merkitys on tullut esiin myös viime vuonna aloitetussa uudistavan maatalouden hankkeessa (Kallio 2020).

Edessä oleva muutos edellyttää paikallistuneen tiedon ja ekologisen ymmärryksen kasvua. Tulevaisuudessa kestävä ruokatalous ei millään akselilla voi olla skaalautuvien pakettiratkaisujen ja teknologiaintensiivisten monokulttuurien varassa. Pikemminkin se vaatii paikallistiedon ja -taitojen, tapauskohtaisen ymmärryksen ja olosuhteisiin sitoutuneen työnteon lisäämistä. Tätä tarkoitamme, kun puhumme ruuan tuottamiseen nähdyn vaivan lisäämisestä. Emme peräänkuuluta niinkään pellolla raatamisen lisäämistä kuin kasvavaa taidokkuutta, sitoutuneisuutta ja huolenpitoa suhteessa paikallistuvaan ruuantuotantoon. Lisäksi tulevaisuudessa on pidettävä huolta ruuantuotannon kriisinkestävydestä eli resilienssistä.

Mitä kriisinkestävyys tarkoittaa?

Nykyisin ”resilienssistä” on tullut ilmastodiskurssin muotisana, jota käytetään mitä erilaisimmissa yhteyksissä. Harvoin kuitenkaan tullaan käyneeiksi perusteellisesti läpi sitä, mitä resilienssi todellisuudessa systeemi-teorian näkökulmasta tarkoittaa.

Futuristi John Michael Greer (2011) huomauttaa, että resilienssi tarkoittaa käytännössä *tehokkuuden vastakohtaa*. Huippuunsa viritettyjen *just-in-time*-hankintaketjujen ja äärimmilleen tehostettujen tuotantoprosessien näkökulmasta pienimuotoisten ja paikallisten työnteon

tapojen – ja sitä kautta resilienssin – lisääminen näyttää järjettömältä tuhlaukselta. Äärimmillen viritetty ja tehostettu järjestelmä on kuitenkin hauras ja kykenemätön palautumaan siihen kohdistuvista vähäisistäkin shokeista. Tehokkuuden kasvattaminen tarkoittaa kriisialttiutta ja lisääntyvää epävakautta olosuhteiden muuttuessa – kuten olemme koronaviiruskriisin kohdalla joutuneet toteamaan.

Kestävien ja resiliienttien järjestelmien kehittäminen onkin, hyvin yksinkertaisesti ottaen, tarpeettomien varantojen ja tehottomuuden lisäämistä (ks. Eronen 2020). Se tarkoittaa joustovarojen laajentamista, yliviritettyjen toimitusketjujen purkamista, ekosysteemien ja resurssien ”alikäyttöä”. Näin ollen resilientti tuotantojärjestelmä ei voi maksimoida työn tehokkuutta. Kestävyys tarkoittaa työn tuottavuudesta tinkimistä, ja siinä mielessä tehottomampaa työntekoa: tämä mahdollistaa kriisinkeskevän joustavuuden ja palautumiskyvyn kehittymisen.

Ekologisen kriisin kontekstissa ruuantuotannon tehostaminen huippuunsa – siis työn tuottavuuden näkökulmasta – näyttääkin järjettömältä toimenpiteeltä. Systemiteoreettisesti ajateltuna tehokkuus ei ole rajusti vaihtelevissa olosuhteissa mikään hyve (Eronen 2020). Resilienssi eli järjestelmän palautumiskyky ulkoisista shokeista vaatii itse asiassa päinvastaista suuntaa, eli yksioikoisen tehokkuuden alentamista.

Ekologi David Fleming (2011) käyttää käsitteparia *slack* ja *taut* kuvaamaan erilaatuisia talouksia. Termit ovat suomennettavissa *löysäksi* ja *kireäksi*. Kireät taloudet pyrkivät maksimoimaan tuottavuuden ja tehokkuuden; löysät taloudet puolestaan hajauttavat kaikkialle tuotantoketjuihin ylimääräisiä aika- ja resurssivarantoja, eivätkä tavoittele maksimaalista työnteon tehokkuutta. Resilientti, löysä ruuantuotanto nojaa tehostamisen sijaan taidokkaaseen luonnon prosessien hyödyntämiseen eli monimuotoisuuden, maaperän kunnon ja ylisukupolvisten paikkaan sidottujen viljelytaitojen vaalimiseen.

Tämä kehityssuunta on sovitettavissa yhteen yllä hahmottelemiemme yhteiskunnallisten ja energiantuotantoon liittyvien trendien mukaiseen kehitykseen. Tulevaisuuden ruokajärjestelmän on sopeuduttava paikallisiin, ekologisiin ja saatavilla olevien energiavarantojen määrittelemiin puitteisiin sekä kiinnitettävä enemmän huomiota joustovaroihin – eli keskityttävä ”löysyyteen” pikemmin kuin jatkuvaan tehostamiseen.

Teknologinen hurmos ja näkymätön työ

Entä mikä on teknologian rooli ehdottamassamme rakenteellisessa muutoksessa?

Menemättä syvemmin teknologian määrittelyyn, tiedostamme, että teknologiaa on monenlaista ja -laatuista. Ei pidä ajatella, että hahmottelemamme kehityssuunta olisi jotenkin olemuksellisesti teknologiavastainen tai ”primitivistinen”. Kyse onkin ennemmin siitä, miten, mihin, miksi ja millaista teknologiaa alkutuotannossa käytetään. Esimerkiksi viljanviljely ilman koneellista kalustoa voi olla haastavaa työtaakan noustessa suhteellisen (tai suhteettoman) korkeaksi, kun taas puutarhaviljely onnistuu hyvin myös ihmisen kokoisella, ns. ”sopivalla” (engl. *appropriate*) teknologialla (Schumacher 1973). Kysymys siitä, minkälaisia koneita tai muuta aputyövoimaa (kuten eläimiä) viljelyssä käytetään ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, vaan yhteydessä siihen, miten viljely on organisoitu osana laajempaa ruokajärjestelmää. Erilaatuiset järjestelmät voivat täydentää toisiaan – samalla kun kokonaiskuvassa painoa siirretään pois energiaintensiivisistä ja monokulttuureihin perustuvista tuotantotavoista.

Yhtenä esimerkkinä ravinteiden kiertoon perustuvasta järjestelmästä voidaan nostaa esiin Palopuron agroekologinen symbioosi (Helenius & Kopplemäki 2020), jossa osaa nurmista käytetään biokaasulaitoksessa ja näin saadaan paikallisesti tuotettua energiaa esimerkiksi liikkumiseen ja työkoneisiin. Palopuron kaltainen maatilakokonaisuus vaatii korkeaa teknologista osaamista; työkoneita käytetään paljon ja myös pääomaa vaaditaan paljon. Samaan aikaan systeemi on paikallisempi, omavaraisempi ja enemmän työllistävä kuin tavanomainen maatalous. Kääntöpuolena ovat vieraan pääoman tarve ja teknologiariippuvuus.

Intensiivisestä teknologiasta ja suurista pääomista vähemmän riippuvainen vaihtoehto bioenergialla toimivalle maatilakokonaisuudelle olisi puolestaan palaaminen työkulttuuriin, jossa työt tehdään hevosilla – tai pienemmillä ”käsityökoneilla” (*appropriate technology*). Tämä voisi hyvinkin olla ekologisesti kestävä vaihtoehto, mutta sitoo ihmisiä käsillä tehtävän maatyön pariin. Sopivalla teknologialla voi vähentää viljelijän taakkaa ja välttää ”turhaa” työtä. Tässä näkökulman olisi joka tapauksessa oltava yllä hahmotellulla tavalla kestävyuden, resilienssin ja paikallisen autonomisuuden kehittämisessä, ei tuottavuuden maksimoinnissa – saati uusimpien teknologioiden itsetarkoituksellisessa käyttöönotossa.

Teknologian käyttö ei välttämättä vähennä ”turhaa työtä”, vaan siirtää sitä paikasta toiseen.

Lisäksi se, mikä katsotaan turhaksi työksi, ei ole yksiselitteistä. Jo nyt uudistavan maatalouden piirissä tehdään paljon ”näkymätöntä työtä” (NÄKYMÄ 2020), eli ekologisesti, eettisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti arvokasta työtä, josta viljelijä ei saa välitöntä rahallista korvausta. Onko tämä turhaa työtä? Samaa voitaisiin pohtia palkkatyön ulkopuolisesta kotitalouksissa ja yhteisöissä tehdystä työstä, jolla on valtava yhteiskunnallinen merkitys mutta joka on rahatalouden näkökulmasta näkymätöntä. Ehkä kyse on David Flemingiä soveltaen, ”löysästä” työstä, joka luo paikallisille järjestelmille niiden tarvitsemää kestävyyttä ja joustavuutta.

Kapitalistinen markkinatalousjärjestelmä taipuukin hyvin huonosti antamaan arvoa muulle kuin rahatalouden piirissä olevalle työlle. Kun katsoo palkkatilastoja, voi helposti huomata, kuinka rahatalouden piirissä oleva palkkatyö arvottuu sen mukaan, miten se palvelee kasvutalouden etuja. Miten muuten pystymme perustelemaan sen, että yhteiskunnallisesti keskeisten töiden tekijät, kuten esimerkiksi sairaanhoitajat, siivoojat tai viljelijät ansaitsevat kymmenkertaisesti vähemmän kuin monikansallisen yrityksen strategiakonsultti, sijoitusyhtiön sijoituspäällikkö tai kaivosyhtiön PR-johtaja?

Moderni kehitysusko on onnistunut luomaan vision työstä itsestään vapautumisesta tuottavuuden kasvaessa. Nykykeskusteluissa ei-toivotusta työstä vapautuminen huipentuu visioihin teknologian kehityksen ja erityisesti automaation tuottamasta ”työn jälkeisestä” yhteiskunnasta, jota ruokitaan maaperästä irrotetulla ”tekno-ruualla”. Työstä vapautumisen ytimessä on myytti maatyön taantumuksellisuudesta ja takapajuisuudesta, joka elää paitsi markkina-ajattelun kovimmassa ytimessä myös ”uuteen työhön” ja teknologiseen utopismiin nojautuvassa uusvasemmistolaisuudessa. Onkin kuvaavaa, että maaseutua ja ruokataloutta ei vihervasemmistolaisissa visioissa useinkaan edes mainita. Poliittiseksi tavoitteeksi katsotaan tällöinkin ”primitiivisestä” työnteosta vapautuminen, jonka välineenä automaatio toimii.

Ruuantuotannon kohdalla ongelmaksi osoittautuu kuitenkin, että täysi automaatio ei voi koskea sitä – ainakaan, mikäli halutaan edistää uudistavaa maataloutta. Kestävä ja maaperää säilyttävä viljely ei onnistu ilman ihmistyötä.

Mikäli fossiilisten polttoaineiden käytöstä aiotaan luopua ja vielä sellaisella aikataululla, jota tilanteen kiireellisyys edellyttää, on hyväksyttävä, että maataloilla tarvitaan vastaisuudessa yhä enemmän luonnon prosesseja maksimoivia ja uudistavuutta lisääviä käsiä ja vähemmän luonnon prosesseja tappavia ja ekosysteemejä rappeuttavia työkoneita ja teknologioita.

Tämä kehityssuunta näyttää yhä väistämättömämmältä: ei takapajuiselta paluulta entiseen, vaan kenties ainoalta mielekkäältä suunnalta eteenpäin.

Lähteet

- Ahmed, Nafeez 2020. West's Dust Bowl Future Now Locked in as World Risks Imminent Food Crisis. Insurge Intelligence. Saatavissa <https://medium.com/insurge-intelligence/wests-dust-bowl-future-now-locked-in-as-world-risks-imminent-food-crisis-947f50eca712>
- Bradford, Jason 2019. The Future is Rural: Food System Adaptations to the Great Simplification. Post Carbon Institute. Saatavissa <https://www.postcarbon.org/publications/the-future-is-rural/>
- Calaprice, Alice 2005. The New Quotable Einstein. Princeton University Press.
- De Cock, Christian, Daniel Nyberg & Christoffer Wright 2019. Disrupting climate change futures: Conceptual tools for lost histories. Organization. <https://doi.org/10.1177/1350508419883377>.
- Eronen, Jussi 2020. Tehokkuudesta resilienssiin. Wise-projekti. Saatavissa: <https://wiseproject.fi/tehokkuudesta-resilienssiin/>
- FAO 2018. Transforming food and agriculture to achieve the SDGs. 20 interconnected actions to guide decisionmakers. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Greer, Michael 2018 Resilience vs. Efficiency, P2P Foundation. Saatavissa: <https://blog.p2pfoundation.net/john-michael-greer-on-resilience-vs-efficiency/2011/08/18>
- Fleming, David 2011. Lean Logic. A Dictionary for the Future and How to Survive It. Chelsea Green Publishing, Lontoo.
- Floyd, Joshua, Samuel Alexander, Manfred Lenzen, Patrick Moriarty, Graham Palmer, Sangeetha Chandra-Shekeran, Barney Foran & Lorenz Keyßer 2020. Energy descent as a post-carbon transition scenario: How 'knowledge humility' reshapes energy futures for post-normal times. Futures 122. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2020.102565>.
- Hagens, Nate 2020. An Overview of the Systemic Implications of the Coronavirus. Saatavissa: <https://peakoil.com/generalideas/nate-hagens-an-overview-of-the-systemic-implications-of-the-coronavirus>
- Heinberg, Richard 2011. The End of Growth. Adapting to Our New Economic Reality. Post Carbon Institute.

- Helenius, Juha & Kari Koppelmäki 2020. Agroekologinen symbioosi. Teoksessa Hiiliopas: katsaus maaperän hiileen ja hiiliviljelyn perusteisiin, Carbon Action & Baltic Sea Action Group. 38-41.
- Kadapatti, R. G., & Bagalkoti, S. T. 2014. Small farms and agricultural productivity – A macro analysis. *Int'l J. Soc. Sci. Stud.*, 2, 123.
- Kallio, Galina 2020 Uudistava maatalous: millaisia ratkaisuja kumppanuusmaatalous tarjoaa ruokaturvan haasteisiin. Biotalousseminaari, 3.3.2020. Saatavissa <https://researchportal.helsinki.fi/en/activities/uudistava-maatalous-millaisia-ratkaisuja-kumppanuusmaatalous-tarj>
- Keen, Steve, Robert Ayres & Russell Standish 2019. A Note on the Role of Energy in Production, *Ecological Economics*, 2019, vol. 157, issue C, 40-46
- Kreps, Bart & Cobb, Clifford 2020. Editors' Introduction: Transition to a Low Energy Future. *American Journal of Economics and Sociology*, vol. 79, 617-649.
- Marx, Karl 1974. Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua. Osa 1: Pääoman tuotantoprosessi. (Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie: Erster Band: Der Produktionsprozeß des Kapitals, 1867.) Valmistanut painoon Friedrich Engels. Suom. O. V. Louhivuori, T. Lehén, M. Ryömä. Moskova: Edistys.
- Meadows, Donella H., Dennis L. Meadows, Jørgen Randers & William W. Behrens III. 1972. The limits to growth. New York: Universe Books.
- Millar, James 1978. A note on primitive accumulation in Marx and Preobrazhensky. *Soviet Studies*, 30(3), 384-393.
- NÄKYMÄ 2020. Näkymätön työ uudistavassa maataloudessa. Saatavilla: <https://nakymatontyo.fi/tietoa-tutkimuksesta/>
- Partanen, Rauli, Harri Paloheimo & Heikki Waris 2013. Suomi öljyn jälkeen. Into.
- Perelman, Michael 1972. Farming with Petroleum. *Environment* 14(8), 8-13.
- Pollan, Michael 2008. How to Feed the World. *Newsweek*. Saatavilla: <https://michaelpollan.com/articles-archive/how-to-feed-the-world/>
- Porter, Michael 2001. The value chain and competitive advantage. *Understanding Business Processes*, 50-66.
- Pyysiäinen, Jarkko & Hilikka Vihinen 2020. Maaseutubarometri, Tutkimusraportti osa 1, Luonnonvarakeskus.
- Rosset, Peter 2000. The Multiple Functions and Benefits of Small Farm Agriculture in the Context of Global Trade Negotiations. *Development*. 43. 77-82. DOI: <https://doi.org/10.1057/palgrave.development.1110149>.
- Schumacher, Ernest 1973. Small is Beautiful: Economics as if people mattered. Blond & Briggs, Lontoo.
- Shiva, Vandana 2016. Who really feeds the world? The failures of agribusiness and the promise of agroecology. North Atlantic Books.
- Stigler, George 1958. The economies of scale. *The Journal of Law and Economics*, 1, 54-71.
- Timmermann, Cristian & Georges Félix 2015. Agroecology as a vehicle for contributive justice. *Agriculture and Human Values*, 32. 523-538. <https://doi.org/10.1007/s10460-014-9581-8>.

TUOMAS KUHMONEN

KTT, MMM, dosentti, tutkimusjohtaja

Turun yliopisto

Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Maaseudun uusi kultakausi vaatii aktivismia

Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2021–2027 strategia valmistui

Järjestysnumeroltaan seitsemäs maaseutupoliittinen kokonaisohjelma vuosille 2021–2027 on saanut strategian. Perinteisesti kokonaisohjelmalla on haastettu erityisesti sektoroitunutta keskushallintoa maaseudun elinvoimatyöhön ja kurkistamaan maaseutumaisemaan oman siilon reunan yli. Kehittämistyöhön on haastettu mukaan paitsi julkinen sektori myös yritykset ja kansalaisyhteiskunnan toimijat.

Maaseutupoliittista kokonaisohjelmaa toteuttaa ja seuraa Maaseutupoliitiikan neuvosto MANE. Ohjelmatyötä on tehty nyt kolmen vuosikymmenen ajan. Strategia viitoittaa ohjelman varsinaisten toimenpiteiden valintaa ja muotoilua. Strategia määrittää kokonaisohjelman yleistavoitteet ja kulloisenkin tulkinnan maailmasta ja maaseudun paikasta sen kehityksessä.

Aiempia maaseutupoliittisiä kokonaisohjelmia strategioineen ovat määrittäneet muutamat peruseriaatteet. Niitä ei ole aina lausuttu ääneen eikä kenties aina ymmärrettykään.

Ensinnäkin maaseutu on nähty moninaisena: monimuotoisena, monipaikkaisena, monitoimisena ja monitasoisena. Tällaisen olion elinvoiman kannattelun on katsottu vaativan monia toimia. Toimenpidelistat ovat olleet pitkiä. Toiseksi ohjelmat on koettu ankkureiksi, joilla rakennemuutosten runtelema maaseutu pidetään kiinni kaupunkien määrittelemässä kasvussa, kehityksessä ja elintasossa. Maaseutua on yritetty pitää mukana

kehityksen kelkassa korostamalla muun muassa erityisongelmia, paikallisuuden näkökulmaa, verkostoitumista, yhteisvastuuta tai hyvinvointia. Kolmanneksi ohjelmissa on osoitettu tahtoa ja vaadittu huomiota. Maaseudun on koettu olevan marginaalissa ja sille on vaadittu paikkaa yhteisessä junassa. Aina ei ole ollut kysymys rahasta, mutta usein siitäkin.

Marginaalista keskiöön

Uusi maaseutustrategia lähtee siitä, että maaseutu ei ole marginaalissa vaan keskiössä. Maaseutu on kehityksen kärjessä, tuulenhalkojana. Strategian johtolankana on, että vuosisadan jatkunut polkuriippuvainen kehityskulku murtuu ja muuttuu. Fossiilitalouden regiimi vaihtuu bio- ja kiertotalouden regiimiksi.

Fossiilitalous on ollut keskittyneen yhteiskunnan edullinen, rajattoman kasvun ajatuksen mahdollistava ehtymätön sampo. On otettu mitä on tarvittu. Haitallisia ulkoisvaikutuksia ei ole huomioitu eikä ainakaan hinnoiteltu. Esimerkiksi ilmastonmuutos on väestönkasvun, kulutuksen kasvun ja fossiilitalouden yhteistuotos, kasvun lapsi.

Kun fossiilitaloudesta joudutaan luopumaan, päättyy samalla moni polkuriippuvaisen keskittymiskehityksen kannustin. Biolähteet ovat hajallaan, kaikkialla. Kierrätettävää on kaikkialla ja kierrättäminen vaatii osallistamista. Uusi maailmanmalli onkin perusolemukseltaan hajautunut.

Parhaillaan käydään erilaisia diskurssi-, määrittely- ja valtakamppailuja siitä, mistä on kysymys ja mitä pitäisi tehdä. Vaihtoehtoisia tulevaisuuksia on useita. Kysymys on pohjimmiltaan siitä, voidaanko kestävään yhteiskuntaan siirtyä fossiilitalouden rakenteiden varassa – laittamalla ”putkeen” vain bio- ja kiertotavaraa ja jatkamalla muuten entiseen malliin. Tämä vaikuttaa epätodennäköiseltä: myös rakenteiden on muututtava. Tämä on uuden maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman strategian ydinajatus.

Kaupungit ovat fossiilitalouden lippulaivatuotteita, fossiilirakenteiden temppeleitä. Ne tulevat olemaan suuren muutoksen edessä silloin, kun fossiilitaloudesta oikeasti luovutaan. Tällä hetkellä ollaan vielä sertifikaatinleimausvaiheessa, jossa jopa lentokentät pystyvät julistautumaan hiilineutraaleiksi hankkimalla sopivalta taholta sopivasti laaditun julistuksen. Olen etsinyt Helsinki-Vantaan asfalttia, betonia, terästä, kumia ja kerosiinia huokuvalta lentoasemalta valtavaa, salaista, kätkeytä hiilinielua –

toistaiseksi tuloksetta. Fossiilitalouden toimijat kipuilevat ja kiemurtelevat.

Kun bio- ja kiertotalouteen viimein todella siirrytään, maaseutu on kehityksen keskiössä. Kaikki luonnonvarat sijaitsevat maaseudulla. Maaseudulla osataan toimia hajautuneesti. Kun autot liikkuvat biokaasulla ja talot lämpiävät bio- tai aurinkoenergialla, hajautunut yhdyskuntarakenne ei ole enää ympäristörasite vaan huoltovarmuuden, turvallisuuden, hyvinvoinnin sekä luonnonvarojen kestävä ja monipuolisen hyödyntämismahdollisuuden takaava yhteiskunnan kilpailuetu. Siksi vision kestävässä tulevaisuudessa halutaan korvata paitsi fossiilitalouden sisällöt myös osa fossiilitalouden rakenteista hajautuneen maailmanmallin mukaisiksi.

Visio: radikaali maaseutu

Uuden maaseutupoliittisen strategian vision nimi on ”radikaali maaseutu”. Maaseudun asemoituminen kestävä yhteiskunnan syntymisen keulaan edellyttää radikaalia asennetta ja toimintaa. Fossiilitalouden regiimin murtuminen ei ole tasainen ja siisti prosessi, vaan täynnä ristiriitoja ja politikointia. Maaseudun täytyy ottaa paikkansa, jos se aikoo sen saada. Maaseudun täytyy olla radikaali.

Fossiilitalous on kyennyt lainaamaan luonnolta ilman korkoa, koska suhteellista etua on tarkasteltu vain rahamääräisillä tuotantokustannuksilla. Suhteellinen etu on ollut halpuus. Jotta luonnolta lainaamisella olisi myös hinta – toimitusmaksu ja korko – tulisi ottaa käyttöön kestävyysedun ajatus.

Millainen toiminta on kunkin aikakauden osaamisen, teknologian ja paikkasidoksen puitteissa yhtä aikaa taloudellisesti kannattavaa (jotta toiminnalla on jatkuvuus), mahdollisimman vähän ympäristöä kuormittavaa ja luonnonvarojen uusiutumisen varmistavaa (jotta planeetalla on tulevaisuus) sekä sosiaalisesti oikeudenmukaista ja hyväksyttävää (jotta ihmiset ovat valmiita ponnistelemaan toiminnan ylläpitämiseksi)? Tästä määräytyy toiminnan kestävyys. Toistaiseksi olemme tottuneet vastaamaan vain yhteen tai kahteen edellä mainituista kysymyksistä – ja niihinkin usein erikseen. Matka tulevaisuuden kestävä yhteiskunnan sisältöjen, toimintatapojen, rakenteiden ja mittareiden ymmärtämiseen on vasta alussa. Visio ulottuukin pidemmälle kuin seuraava ohjelmakausi.

Maaseudun toimijoiden suurin ongelma visioon peilattuna on tällä hetkellä tulevaisuudenuskon puute. Maaseutua on vuosikymmenet määriteltä suhteessa kaupunkeihin ja kaupungeista käsin. Nyt pitäisi ajatella itse, määritellä koko tulevaisuus tarkentavine visioineen ja kestävyysedun mittareineen omista lähtökohdista. Fossiilitalouden hyötyjät ja ydintoimijat eivät sitä tee. Visio haastaa maaseudun asukkaat, yrittäjät, yhteisöt ja edunvalvojat asennemuutokseen. Kaupunkeihin ripustautumisesta täytyy luopua. Maaseudun ”meidän pelille” täytyy luoda uudenlaisia joukkueita ja opetella pelaamaan peliä uusilla säännöillä.

Maaseudulla on olemassa monia uuden maailmanmallin rakenteita ja aihioita. Nyt täytyy määrittää ja rakentaa kehys, jossa ne kykenevät elämään ja kasvamaan ja auttamaan koko yhteiskuntaa siirtymään kestäväälle kehityspolulle. Runsas sata vuotta sitten uudenlaisen toiminnan kehys rakentui osuustoiminnasta, joka oli vuosikymmenet maaseudun elinvoimaa – toimeentuloa, hyvinvointia, osaamista ja osallisuutta – ylläpitävä verenkierroelimitys. Uuden maailmanmallin pohjaksi on luotava jokin vastaavan mittaluokan rakenne, jossa se voi toteutua. Radikaaleille ajatuksille ja toimijoille on nyt tilaus. Yhteiskunta tarvitsee uuden käyttöjärjestelmän.

Jäsennyskehys 1: keskinäisriippuvuus

Visiota on tuettu kolmella jäsennyskehyksellä, jotka avaavat nykytilannetta ja muutoksen periaatteita, osin haasteitakin. Nämä ovat keskinäisriippuvuus, tietointensiivinen talous ja ympäristöoikeudenmukaisuus.

Aineellisen hyvinvoinnin kasvu on perustunut osaamisen lisääntymiseen, teknologian kehittymiseen ja erikoistumiseen. Näistä on samalla syntynyt verkostomainen rakenne, jossa olemme ihmisinä ja yhteisinä vahvasti riippuvaisia toisistamme. Työnjaon hyötyjen vastapainona ovat keskinäisriippuvuuden riskit. Hyvin toimivassa maailmassa hyödyt ovat merkittäviä, huonosti toimivassa maailmassa haitat voivat olla katastrofaalisia. Ymmärrämme riippuvuutemme toisistamme ja myös luonnosta vajavaisesti, koska monimutkaisuus lisääntyy jatkuvasti.

Kestävään yhteiskuntaan siirtyminen edellyttää hyvää ymmärrystä eri toimintoihin, paikkoihin ja resurssilähteisiin liittyvistä keskinäisriippuvuuksista. Vain tätä kautta voidaan välineellistää suhteellinen kestävyys ja hallita riskejä. Monet tulevaisuutta koskevat muutosoireet vihjaavat

siihen, että erilaiset huonosti toimivan maailman ilmentymät yleistyvät ja vahvistuvat. Keskinäisriippuvuuksien näkyväksi tekeminen tekee samalla monet kestävyteen liittyvät haasteet näkyviksi: mistä hyvinvoinnin panokset tulevat ja minne ne päätyvät.

Fossiilitalouden keskittyneen maailmanmallin keskinäisriippuvuuksien paljastaminen tekee näkyviksi niihin liittyvät kestävyysongelmat ja riskit. Tulevaisuuden hajautuneen bio- ja kiertotalouteen perustuvan maailmanmallin keskinäisriippuvuuksien hahmottaminen tekee näkyviksi sen hyödyt ja toimintamahdollisuudet.

Jäsennyskehys 2: tietointensiivinen talous

Talous on muuttunut koko ajan tietointensiivisemmäksi. Yhteiskuntapolitiikka on kanavoinut tietointensiivisen yhteiskunnan kehityspanokset kaupunkeihin: tutkimus- ja kehitystoimintaan, koulutustoimintaan ja tietointensiivisen yhteiskunnan sisältöjä tai puitteita tuottavien yritysten kehittämistoimintaan. Tietointensiivisen yhteiskunnan on ajateltu syntyvän ja elävän kaupungeissa.

Tulevaisuuden kestävä yhteiskunta haastaa tämän ajattelu- ja toimintamallin. Kestävän yhteiskunnan rakentamisessa tarvitaan runsaasti kokonaan uudenlaista tietoa. Uusi tietointensiivinen työ ei katso aikaa eikä paikkaa ja sallii paikanvalintavapauden. Bio- ja kiertotalous on olemukseltaan monimuotoisempi ja paikkasidokseltaan vahvempi kuin fossiilitalous, jossa suositaan yhden mittakaavan ja yhden määrittelytavan ratkaisuja. Myös tulevaisuuden tietointensiivinen yhteiskunta muuttuu sen myötä hajautuneemmaksi. Paremmin ympäristön kanssa sopusointuinen elämä vaatii paljon erilaisiin paikkoihin liittyvää tietoa ja osaamista sen hyödyntämiseen.

Koska kilpailuetuja on mitattu puutteellisesti fossiilitalouden aikakaudella, politiikalla on luotu samalla kilpailuetuja, jotka eivät vastaa tulevaisuuden tarpeita ja mahdollisuuksia. Kilpailuetuja täytyy tasata ja tietointensiivisen talouden kehittämismalli täytyy uudistaa.

Jäsennyskehys 3: ympäristöoikeudenmukaisuus

Kolmas näkökulma on ympäristöoikeudenmukaisuus. Ympäristöoikeudenmukaisuus liittyy yhteiskunnan toimintojen vaikutusten kohdentumiseen,

hyötyjen ja haittojen ”reiluuteen”. Reiluus liittää toisiinsa eri toimijat, eri sukupolvet ja eri paikat. Ympäristöoikeudenmukaisuus on tavallaan myös keskinäisriippuvuuden normatiivinen mittari: se on areena, jolla määritetään kestävä yhteiskunnan toiminnan säännöt ja rajat ympäristön käytön osalta.

Kun luontoa käytetään tai jätetään käyttämättä, syntyy hyötyjä ja haittoja. Fossiilitalouden korvaaminen bio- ja kiertotaloudella luo monia uusia hyötyjen ja haittojen kohtaamispaikkoja. Ennen kaikkea se luo lisäkysyntää fossiilitalouden korvaavalle energialle ja materiaalille, luonnonvaroille. Miten jyvitetään hyödyt ja haitat reilusti ja oikeudenmukaisesti, kun vaikkapa metsien käytöllä korvataan fossiilipanoksia tai kun alueita jätetään kokonaan käyttämättä ihmisen kulutustarpeiden tyydyttämiseen?

Ilmastomuutoksen aikakaudella muutos ilmakehään hiiltä pelkästään pumppaavan fossiilitalouden ja kiertävään hiileen perustuvan bio- ja kiertotalouden välillä on niin suuri, että uusia kompromissinmäärittelyareenoita ja -työkaluja tarvitaan lisää. Erilaisten mittaamis- ja todentamiskysymysten ohella ympäristöoikeudenmukaisuuteen liittyy monia aika-, paikka- ja kulttuurisidonnaisia arvoarvostelmia ja käsityksiä, jotka tulisi kyetä liittämään tulevaisuuden kestävä yhteiskunnan lainsäädännön, normien ja toimintatapojen pohjaksi.

Lopuksi

Maaseudun tulevaisuusikkunasta näkyy enemmän mahdollisuuksia kuin aikoihin. Mahdollisuuksiin tarttuminen edellyttää ajattelun ja toimintatapojen muutoksia erityisesti maalaisilta itseltään. Vuosien 2021–2027 maaseutupoliittisen kokonaisohjelman toimenpiteiden toivotaan tarttuvan tomerasti tähän haasteeseen. Millä paketilla maaseudulle polkkaistetaan pystyyn 2020-luvulla uusi osuustoimintaliikkeen syntyä ja kehitystä mittakaavaltaan vastaava uudelleenorganisointiprosessi?

Strategian ovat laatineet Kaisu Kumpulainen, Olli Lehtonen, Ilkka Luoto, Jari Lyytimäki, Aila-Leena Matthies, Sami Moisio, Heidi Sinevaara-Niskanen, Jukka Teräs, Hilikka Vihinen ja Tuomas Kuhmonen. Se on luettavissa osoitteessa <https://www.maaseutupoliitikka.fi/uploads/MANE-raportit/Maaseutupoliitikan-strategia-vuosille-2021-2027-FINAL.pdf>.

ISMO BJÖRN

FT, Erikoistutkija

Itä-Suomen yliopisto,

Karjalan tutkimuslaitos

PIRJO PÖLLÄNEN

YTT, Tutkija

Itä-Suomen yliopisto,

Karjalan tutkimuslaitos

Koronteeni ja maaseutu

Korona ja koronteeni koskettavat koko Suomea ja muokkaavat yhteiskuntaa. Koronakevät 2020 suorastaan pakottaa pohtimaan maaseutualueiden ja kaupunkiseutujen välistä suhdetta uusista (tai ainakin vähemmän keskustelluista) näkökulmista. Mediassa on jo pohdittu koronapandemiaa aluepolitiikan ja maaseudun näkökulmasta. Muuttoliiketutkijat povaavat koronakriisin seurauksena aluepolitiikkaan 2020-luvun Nurmijärvi-ilmiötä. Maaseudun näkökulmasta maailmaa tarkkaileva tutkija innostuu: avaako koronakriisi uusia potentiaalisia selviytymisen ja hyvän elämän paikkoja myös laajemmin suomalaiselle maaseudulle? Kaupunki- ja kasvukeskukset suuntautuneet tutkijat näyttävät kuitenkin muutaman pohdinnan kautta päätyvän siihen, että aluepolitiikka, ja sen vanavedessä asuntopolitiikka, jatkaa Suomessa lopulta edelleen nykyistä kehityskulkua. Tämä kehityskulku voimistaa kaupungistumista ja kasvattaa erityisesti pääkaupunkiseutua. Median suosimat ja siteeratuimmat muuttoliiketutkijat eivät koronasta huolimatta luo uskoa suomalaiseen maaseutuun ja sen edustamaan elämäntapaan.

Maaseutua on monenlaista – eikä kaikki maaseutu ole samanlaista

Nurmijärvi ei edusta maaseutua kaikille 5 miljoonalle suomalaiselle. Kaikille se ei kelpaa edes kakkosasunnon tai kesämökin tonttimaaksi. Juuret,

mökki ja sen myötä elämä on jossain muualla. Pertille se on piilopirtti pohjoiskarjalaisen järven saarella, Liisalle ja Erkille sitä edustaa kainuulaisen vaaran laella sijaitseva sukutalo ja Takalan perheen ”koti” on aina Peräpohjolan jokilaakson avara maisema. Maaseutua on Suomessa monenlaista, ja siitä kertovat omalla tavallaan nämä tiedotusvälineiden esittelemät henkilökuvat. Nykyajattelussa pääkaupunkiseudun läheinen maaseutumainen alue tai muu kasvukeskusten läheisyydessä sijaitseva maaseutu edustaa vaurautta, hyviä palveluita, sijoittamisen näkökulmasta järkevää asumiskohdetta, toisin sanoen aluetta, jossa asuntojen (kiinteistöjen) arvo säilyy tai peräti kohoaa. Sen ääripäänä esitettävä Pohjois-Karjala ja sen eri osat puolestaan edustavat arjen turvallisuutta, eläkeikäisen uusmaalaisen ”kakkosasuntoa” tai kesämökkiseutua. Pohjois-Karjalassa ja yleensä suurimmassa osassa Suomea kiinteistöt eivät ole sijoituskohteita, ne ovat ihmisten asuinsijoja, arkielämän turvallisia paikkoja, joissa asutaan ympäri vuoden, osa-aikaisesti, jatkuvasti tai kenties vain kesäisin, ja niitä ylläpidetään ja kunnostetaan hyvää elämää varten – ei sijoitusmielessä.

Korontenikeväänä 2020 tämä toisenlainen suomalainen maaseutu (maaseutuluokituksen mukaan myös syrjäinen maaseutu) nosti yllättäen arvoaan, sillä sen nähtiin antavan suojan, arkista turvaa. Siitä muodostui turvallisen arjen kotipesä, jonne moni Uudellamaalla asuja halasi etenkin rajan ollessa kiinni.

Arjen turvallisuutta hajautetusta palveluverkostosta ja maaseudun elämänrytmistä

Tunne ja kokemus maaseudusta arjen turvallisuutta tuottavana paikkana johtuu monesta tekijästä. Jotkut palaavat vanhoille kotiseuduilleen, juurille, toisilla on tarve päästä katsastamaan kesämökkinsä tilanne talven jäljeltä, monelle maalla sijaitseva kakkosasunto tai kesämökki tarjoaa arkista tekemistä. Siellä on tilaa halkoholistille ja hortoilijalle. Syrjäinen maaseutu on monipuolinen elämänpiiri, jossa arjen askareet ja vapaa-ajan vietto kietoutuvat toisiinsa luonnollisesti ja pakosta: jos kotitalon pääasiallinen lämmitysmuoto on puulämmitys, niin on takuvarmaa, että polttopuiden tekeminen on keskeinen osa arkea. Mitä tahansa Suomen kolkkaa havainnoimalla voisi melkein väittää, että koronteeni on vaikuttanut maalla-asujan arjen rytmiin lopulta vain vähän – paljon vähemmän kuin kaupungissa asujaan, joka on tottunut kaupallisiin palveluihin arjes-

saan niin harrastusten kuin arjen askareita helpottavien palveluiden kautta. Kaupungin arkea rytmittävät työ, kauppa ja kulutus.

Maaseutumaiset alueet, myös niin sanottu syrjäinen maaseutu saattavat tuntua turvallisilta myös siksi, että vaikka tässä vaiheessa on mahdotonta antaa täsmällistä tietoa koronapandemian vaikutuksista, näyttää siltä, että tauti on pysynyt paremmin kurissa harvaanasutuilla ja maaseutumaisilla paikkakunnilla kuin tiiviisti rakennetuissa kaupungeissa. Vaikka tässä vaiheessa voidaan vain arvioida koronan vaikutuksia ja pohtia mahdollisia vaihtoehtoja, niin terveydenhuollon, taudin leviämisen ja kurissa pitämisen näkökulmasta maantieteellinen etäisyys, väljyys ja hajauttaminen, ja muunkinlainen, esimerkiksi terveydenhuoltoyksiköiden hajauttaminen, on näyttänyt toimivalta ratkaisulta. Näin ollen voidaan väittää, että vaikka usein katsotaan keskittämisen olevan toimivin ja tehokkain tapa selvitä tilanteesta kuin tilanteesta, niin koronankaltaisissa uusissa ja yllättävissä tilanteissa pienemmät yksiköt ovat sittenkin ketterämpiä kuin suuret keskitetyt yksiköt. Tämä pätee sellaisten peruspalveluiden kuten koulujen ja terveydenhuoltoyksiköiden kohdalla.

Tällä kertaa uhka on virus. Eri puolilta maailmaan saadut kokemukset osoittavat, että mitä suuremmissa ja tiiviimmissä sumpuissa ihmiset elävät, sitä tehokkaammin tauti leviää ja tekee tuhojaan. Tämä havainto on syytä ottaa huomioon myös suomalaisessa aluepolitiikassa ja edelleen vellovassa SOTE-keskustelussa. Nyt on aika analysoida, onko syytä keskittää vai sittenkin pohtia tarkemmin, millä taajuudella terveystakeskuksia, sairaaloita ja erikoissairaanhoidon yksiköitä ylläpidetään. Kustannuslaskelmissa on hyvä ottaa huomioon koronapandemian kaltaisten kriisien ennaltaehkäisy. Suuriin yksikköihin keskitettyä sairaanhoitoa kustannustehokkaampaa on ylläpitää laajaa koko maan ja kaikki sen alueet kattavaa SOTE-palveluiden verkostoa. Kriisitilanteissa hajautettu järjestelmä suojaa ainakin osan laitoksista.

Terveyspalvelujen näkökulmasta katsoen on selviö, että mitä lähempää ja mitä pienemmissä yksikössä kukin saa tarvitsemaansa palvelua (peräti lähipalvelua), sitä vähemmän hän pandemiassa pystyy potentiaalisena taudinkantajana levittämään tautia. Erityisesti SOTE-palveluiden kohdalla tämä pitää paikkaansa. Yliopistollisia tai aluesairaloita pienemmät ja ketterämmät yksiköt voivat myös muuntautua palveluntarjonnassa helpommin – esimerkiksi järjestää lääkäreiden, hoitajien, näyttöentajien kotikäyntejä sen sijaan, että potilas-asiakas matkustaisi johonkin kaukaiseen suuryksikköön hakemaan näitä palveluita. Maailmalta on

kuulunut, että esimerkiksi Siperiassa terveydenhoito on tehnyt iäkkäiden yksinasujien luokse kotikäyntejä myös ennalta-ehkäisevästi, ja ainakin pandemian alkuvaiheessa Espanjassa lääkärit kävivät epäiltyjen sairastuneiden kodeissa sen sijaan, että sairastuneet olisivat tulleet terveysasemille muita tartuttamaan.

Miten tästä eteenpäin – onko kaupungistumiselle vaihtoehtoja?

Suomalainen maaseutupolitiikka tarvitsee suunnan muutoksen. Maaseutalueet pysyvät kunnossa ja tarjoavat turvaa edelleen, jos huolehditaan siitä, että julkiset palvelut toimivat ja että ne tuotetaan lähipalveluina (omalla kylällä tai kuntakeskuksessa), ja yksityiselle toiminnalle annetaan hyvät puitteet. Tähän voitaisiin suunnata tarjoamalla esimerkiksi verohuojennuksia maaseudun palveluyrittäjille.

Koronakriisin seurauksena maaseutu esiintyy potentiaalisena arjen ja elämän paikkana myös monelle sellaiselle, jolla ei ole henkilökohtaista kosketusta maaseutuun. Tuntuu ja näyttää, että maaseutu tuottaa arjen turvallisuutta. Sen osoittivat Uudenmaan rajojen sulkemisen aikana esiin tulleet halut hakeutua maalle kriisiä turvaan, maaseudun arjen ympäristöön. Maaseudun painoarvoa tulevat nostamaan myös kaupunkia halvemmat elinkustannukset. On oletettavaa, että koronakriisin seurauksena, talouden heiketessä, yksilöiden ja perheiden toimeentulo pakostikin kärsii. Maaseudun halvemmat elinkustannukset voivat olla kiinnostava mahdollisuus monelle yksilölle ja perheelle. Koronakriisin myötä meillä on menossa myös suuri kenraaliharjoitus etätyöstä – ja monen asiantuntijan työ on jo siirretty myös maaseutualueille. Helsingin yliopiston professori pitää etävastaanottoaan Sodankylässä.

Olemmekin sitä mieltä, että nyt suomalaisen yhteiskunnan kehittämisessä keskittämisen–hajauttamiskeskustelu on syytä ottaa uudelleenarvioinnin kohteeksi. Keskustelu on ulotettava kaikille sosiaali- ja terveydenhuollon osa-alueille ja myös tätä laajemmalle. On aika kysyä, mikä on järkevä koulukeskusten koko. Minkä kokoiset päiväkodit ovat turvallisia? Kuinka hajautettu terveyskeskus- ja sairaalaverkko tarvitaan?

EEVA UUSITALO

FT, koordinaattori

Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Ajatuksia etnografiasta, kulkemisesta ja vakavasti ottamisesta

Lectio praecursoria Jyväskylän yliopistossa 14.8.2020

Etnografian harjoittaminen etnologian oppiaineessa on kiitollista, sillä se sallii ja jopa kannustaa uudenlaisten näkökulmien etsimiseen ja vaihtoehtoisten reittien kulkemiseen tutkimuksessa. Ruotsalaiset etnologit Billy Ehn ja Orvar Löfgren (1996) ovat pukeneet periaatteen sanoiksi kehottamalla tutkijoita kulkemaan tutkimukseensa pääsisäänkäynnin sijaan keittiön oven kautta. Keittiön oven tutkija löytää usein kentältään, joka on etnografille avoin paikka improvisoida ja tehdä kokeiluja (Hastrup 2018).

Etsin väitöskirjassani uusia reittejä kylien tutkimiseen tarkastelemalla niiden kehityskulkuja ajallisuuden ja aineellisuuden käsitteiden tuella. Tutkimus perustuu kenttätööhöni Ahvenselän kylässä Sallassa ja Kolin kylässä Lieksassa. Olen haastatellut ihmisiä, keskustellut kyläläisten kanssa epävirallisemmin, kulkenut kylillä havainnoiden, katsellen ja kuunnellen. Tutkimusmenetelmäni voi siis kuvata etnografiseksi kenttätöksi, jonka myötä kokosin aineistoni. Etnografiaa ei pidä kuitenkaan yksinkertaistaa pelkästään etnologisten yleistysten raaka-aineeksi (esim. Ingold 2011). Sen tarkoitus ei ole myöskään tuottaa tarkkaa ja niin sanotusti todellisuutta vastaavaa kuvausta kylistä. Etnografiassa kohdetta ei voi kiinnittää paikalleen yksityiskohtaista erittelyä varten. Aika ja näkökulma muuttavat kohdetta, samoin monenlaiset analyyttiset mahdolli-

suudet, muuttuvat teoriat, tutkijakumppanit, keskustelutoverit ja monet muut asiat vaikuttavat siihen, millainen kuva kohteesta milloinkin piirtyy. (Hastrup 2018.)

Kulkemisesta

Kutsun etnografista otettani kulkemiseksi. Vaikka kulkeminen tarkoittaa tutkimuksessani kirjaimellista liikkumista kylillä, se on ollut työssäni myös tapa asennoitua tutkimuksen prosessiin. Kulkeminen on työtäni profiloiva lähestymistapa ja löytyy tutkimuksessa tekemieni valintojen ja rajausten taustalta. Kulkeminen pohjautuu Tim Ingoldin englanninkieliseen käsitteeseen *wayfare*, jonka aluksi käänsin matkanteoksi. Myöhemmin vaihdoin sen tilalle kulkemisen eli sanan, jonka taajaan käyttöön sallalaisten puheessa Ingold kiinnitti huomiota hänen tehdessä tutkimusta Sallan kylissä 1970-luvun lopulla. Hän ymmärsi, että päästäkseen sisään sallalaisten poromiesten maailmaan, hänen täytyy kulkea heidän kanssaan metsissä. Hän ei tuolloin käyttänyt sanaa *wayfare* vaan käänsi kulkemisen englanniksi *move about*. Ingold on kehitellyt ajatusta pidemmälle myöhemmässä kirjallisessa tuotannossaan, jolle oma ymmärrykseni kulkemisesta rakentuu. Laajimmillaan kulkeminen sellaisena kuin Ingold sen esittelee on enemmän kuin kävelemistä tai kokonaisvaltaista kehollista läsnäoloa. Se saa filosofisia ulottuvuuksia hänen rinnastaessaan kulkemisen elämiseen ja maailmassa olemiseen.

Kulkeminen on liikkumisen ja kävelyn kehollista kokemista ja sellaisena osa kävelyetnografiana tunnettua menetelmää. Se on kenttätöitä tekevä tapa osallistua paikan muodostumiseen. Maisemassa liikuttaessa ympäristö avautuu monesta näkökulmasta, ei pelkästään yhdestä kiinteästä katselupisteestä (Ingold ja Vergunst 2006, 68). Kulkija-tutkija ei tee lueteloa kylien sisällöistä, vaan ihmettelee, pitää aistinsa avoimina ja havainnoi, mitä kylissä eteen aukeaa.

Kylillä kulkevan tutkijan ja kylän kohtaamisia voi kuvata hieman hankalan kuulouden kietoutumis-käsitteen tuella (*entanglement*) (Ingold 2008, 1807–1808). Sillä tarkoitetaan tilanteita, joissa ihmiset, tai muut toimijat, toisiaan kohdatessaan vaikuttavat toisiinsa niin, että jokin tai jotkut asiat muuttuvat. Kietoutumis-käsite tarjoaa perustan etnografiselle tiedonmuodostukselle, joka tapahtuu lähellä kohdetta ja jossa tutkimus rakentuu yhdessä (*study with*, Ingold 2011) tutkittavien kanssa.

Tutkijan kohtaamisista kentällä alkaa kehkeytyä tulkintoja ja etnologista tietoa. Kulkemista ja kietoutumista kuvaa esimerkiksi suhteeni Ahven-
selän kylämaisemissa havaitsemiini purettujen talojen jäljelle jätettyihin
savupiippuihin. Niitä käsiteltiin ohimennen muutamissa haastatteluissa,
ja olin nähnyt niitä itsekkin kylätien varrella. Jostain syystä ne eivät jättä-
neet minua rauhaan, vaan jäivät vaivaamaan mieltäni. En ymmärtänyt,
miksi talot oli muuten purettu mutta savupiiput jätetty jäljelle. Eräänä
päivänä laitoin sukseni jalkaan ja hiihtelin puretuille taloille ottaakseni
piipuista valokuvia. Halusin ottaa niistä paremmin selkoa. Pikkuhiljaa
savupiiput alkoivat saada uusia sävyjä ja tarjoilla minulle olemassaoloon
koskevia tulkintaesityksiä, jotka laajensivat kylän yhteyksiä ulkopuolel-
leen, toisiin aikoihin ja toisiin paikkoihin.

Etnografia ei anna tekijälleen toimintaohjeita, joten se saattaa viedä tut-
kijan johonkin, mihin hän tutkimusta aloittaessaan ei arvannut pääty-
vänsä. Siksi etnografian on siedettävä epävarmuutta siitä, että hän ei pysty
sanoittamaan tutkimuksensa tarkoitusta täsmällisesti sen alkuvaiheessa.
Monesti tutkimuskysymykset saavat lopullisen muotonsa vasta kenttä-
töiden jälkeen. Oma työni löysi uomansa Antropologiapäivillä Helsingissä
lokakuussa vuonna 2015. Kuuntelin Anna Tsingin (2017) keynote-esi-
telmää, jossa hän puhui antroposeenistä, ontologiasta, rikkaruohoista,
uroshirvestä, patogeneistä. Outo sanasto hämmensi minut, mutta muis-
tiinpanoistani päätellen olin päässyt jäljille esimerkiksi monilajisuudesta
ja eläinten maailmojen, tai ontologioiden, noususta tutkimuksissa
ihmisen näkökulman rinnalle. Olin kirjoittanut muistiinpanoihini haka-
sulkuihin poro Kursun hylätyssä lautasahaamossa. Yritin siis suodattaa
minulle uutta näkökulmaa oman ymmärrykseni ja omien kokemuksieni
läpi kiinnittäessäni Tsingin sanoman hylätyssä tuotantorakennuksessa
kenttätömatkalla Sallassa näkemääni poroon. Poroa tärkeämpi oli kui-
tenkin toinen lause, jonka löysin Tsingin esityksestä tekemistäni muis-
tiinpanoista: maiseman purkaminen alaspäin eli se mistä se on tullut ja
mihin se on menossa ja kenen unelmista maisema kertoo? Antropologi-
päivien jälkeen asiat alkoivat loksahdella kohdilleen. Tsingin luento sai
siis aikaan muutoksen eli sillä oli niin sanottua transformatiivista voimaa.

Aloin tarkastella kyliä laajempina kuin pelkästään ihmisyyhteisönä. Esi-
merkiksi Kolilla aloin nähdä, ja kuulla, hiihtohissejä, kehittämissuunni-
telmia, kirkonkelloja, henkiä, hirviä tai opaskylttejä, jotka ovat osa Kolia
ja siten osallisia sen muutoksessa. Aloin myös ymmärtää kylien ajalli-
suutta monipuolisemmin, miten mennyt ja tulevaisuus ovat läsnä kulloi-

sessakin nykyhetkessä. Tämä ymmärrys syntyi kenttäkokemuksistani. Löysin kenttämuistiinpanoistani merkinnän, joka kertoo minun tunnistanee eräänä syyspäivänä Kolin maisemasta Eero Järnefeltin Syysmaisema Pielisjärveltä -teoksen. Olin kirjoittanut:

Kiipesin Räsävaaran näkötorniin. Hienot näkymät Kolille. Aivan kuin Järnefeltin maalauksessa, samat värit, ja kauempana Pielisellä aurinko pilkisti pilvien raosta ja loi valoaan (Kenttämuistiinpanot 25.10.2017)

Toinen ajallisen sillan menneen ja nykyisyyden välille rakentanut Koli-kokemus ei ole kirjautunut muistiinpanoihini, vaan se on painunut mieleeni, ja siihen liittyy paljon aistietnografiaksi kutsutun tutkimusotteen piirteitä. Se menee näin:

Istun kansallispuiston alueella sijaitsevan majatalon saunan ulkoportilla. Olen tullut saunasta, hengitykseni höyryää viileässä illassa. Sammutan otsalampuni. Lumi valaisee maisemaa, mutta muuten on pimeää. Tuuli kohisee rinteiden puissa. Ajattelen sen olevan sama ääni, minkä Kolin vaarojen asukkaat ovat kuulleet ennen minua. Ehkä tuulessa kuiskailivat ne henkiolennot, jotka asuttivat Kolia ennen uudisasutuksen tuloa.

Edelliset kokemukset eivät ole tärkeitä pelkästään paikan kuvauksina, vaan myös siksi, että niillä on ollut merkitystä tutkimukseni metodologiselle otteelle. Esimerkit kertovat etnografian olevan tekijälleen antoisinta silloin, kun hän löytää itsestään selvinä pidettyjen asioiden takaa uusia tulkintamahdollisuuksia ja näkökulmia. Parhaimmillaan tutkijan työ on silloin, kun kohtaa kentällä, kenttämuistiinpanoissa tai haastattelulitteraatioissa jotain, mitä ei vielä käsitä, arvoituksen, joka vaatii ratkaisua. Voidaan puhua etnografisista hetkistä, jolloin tutkija tietää olevansa jonkin oleellisen äärellä ja jolloin satunnaisistakin havainnoista voi alkaa tiivistää kytkentöjä alan teoreettisiin keskusteluihin (ks. Hastrup 2018; Strathern 1999).

Vakavasti ottamisesta

Mainitsin aikaisemmin termin 'kulkea' perustuvan Tim Ingoldin havaintoihin siitä, miten sallalaiset puhuivat liikkumisistaan. Panin merkille Ahvenselän kenttätöissä saman puhettavan ihmisten käyttäessä sanaa kuvaamaan monenlaista siirtymistä paikasta toiseen. Joku kulki töissä Kemijärvellä, joku toinen kulki navetassa, kolmas kulki naapurissa kyläilemässä. Jopa lehmistä tuli kulkijoita, kun ne päästettiin luonnonniityille

laiduntamaan. Otin siis kyläläisten käyttämän termin työni läpäiseväksi periaatteeksi. Näin tehdessäni toteutin etnologiassa ja antropologiassa viime vuosina usein kuultua ajatusta vakavasti ottamisesta.

Vakavasti ottaminen ei tarkoita sitä, että uskotaan kirjaimellisesti kaikki mitä keskustelukumppanit sanovat. Kun minulle kerrottiin Sallassa useamman kerran, että kyseessä on kuoleva kylä, en kirjannut työni tulokseksi Ahvenselän olevan kuoleva kylä. Sen sijaan otin asian vakavasti ja aloin pohtia, voiko kylien tulevaisuutta tavoitella jotenkin toisin, ei pelkästään katoamista ja vähenemistä kuvaavista numeerisista ennusteista.

Vakavasti ottaminen viittaa tutkimuskohteen teoreettiseen käsitteellistämiseen sen omista lähtökohdista. Toisin sanoen teoreettisia käsitteitä, joiden avulla kohdetta analysoidaan, ei päätetä ennakkoon, vaan ne perustuvat tutkimuksen kohteeseen. Tämä on tuttu asenne aineistoon nojaavassa tutkimuksessa. Radikaaleimmillaan vakavasti ottaminen tarkoittaa, että tutkimuskohde kertoessaan tulkintaehtonsa tuottaa aivan uuden teoreettisen välineen tutkimuskohteen analyysiin. Tähän liittyy kuitenkin monenlaisia ongelmia, esimerkiksi se, miten kyseinen käsite toimii muissa yhteyksissä eli voiko sitä käyttää esimerkiksi kulttuuriseen vertailuun tai yleistämiseen, vai jääkö kyseinen tutkimus irralliseksi ja erilliseksi yhden tapauksen kuvailuksi (Laidlaw 2017). Mielenkiintoista ja käyttökelpoisempaa vakavasti ottamisessa on se, että se haastaa esimerkiksi ei-inhimillisen ja aineellisen kulttuurin eli vaikkapa kylien ymmärtämisen muutenkin kuin ihmisten niille antamien merkitysten kautta. Kylät siis 'kertovat' omat tulkintaehtonsa ja käsitteet, joiden avulla niitä analysoidaan. Vaikka tutkija onkin se, joka valitsee mitä kuuntelee ja mitä kylistä poimii, avaa vakavasti ottaminen etnologialle mielenkiintoisia näköaloja. Tutkimuksen moniäänisyyteen sisältyy muutakin kuin puhuvia ihmisiä, ja tutkimuskohde tulee näkyviin monipuolisempana. Samalla on mahdollista liudentaa ja problematisoida vastakkaisuuksia, esimerkiksi luonnon ja kulttuurin välillä.

Olen siis tutkimuksessani suhtautunut vakavasti kyliin ja nähnyt niissä monenlaisia toimijoita, jotka ovat osa kylien muodostelmaa ja jotka omalta osaltaan saavat asioita aikaan ja osallistuvat kylien kehityskuluihin.

Myös tutkija voi, tiedostamattaan tai tiedostaen, vaikuttaa kyliin. Itse kuuntelin hieman kuumottavin poskin haastatteluja litteroidessani, kuinka selitin keskustelujen lomaan innokkaasti kyläläisille aluekehittä-

misen mahdollisuuksista. Kaksikymmentä työvuotta Ruralia-instituutissa ovat jättäneet jälkensä, joten yritän lopuksi muotoilla – jos ei aivan politiikkasuosituksia, niin aluekehittämistä ja erityisesti paikkaperustaista aluekehitystyötä tukevia huomioita.

Siis: on hyvä pitää mielessä, että kylien muodostumiseen liittyy suunnitelmallisuutta mutta myös sattumanvaraisuutta. Odottamattomat kehityskulut saattavat kääntää kylän tulevaisuuden yllättävään suuntaan, olipa se sitten sota, nouseva matkailutrendi, pienen pieni virus (COVID-19) tai jokin muu asia.

Kylien tarkastelu monenlaisten asioiden muodostelmina tuo esiin näkyvämmiin tai taka-alalle jääviä asioita. Niiden tekeminen näkyviksi tuo lisää pelimerkkejä kylien elinvoiman vahvistamiseen. Tutkijoille monenlaisten toimijuuksien ja läsnäolojen tunnistaminen avaa mielenkiintoisia yhteistyökuvioita muiden alojen tieteentekijöiden kanssa.

Kyliä voisikin tarkastella poissaolojen ja puutteiden sijaan sen kautta, mitä niissä on, mitä niissä on ollut ja millaisia mahdollisuuksien niiden nykyisyys tarjoaa tulevaisuuden varalle. Silloin huomio kiinnittyy myös kylien omiin vahvuuksiin ja niiden erityisiin kehityskulkuihin ja yksilöllisiin piirteisiin. Tämä on tärkeää myös kyläläisten näkökulmasta. Toivon tutkimukseni lisäävän uskoa siihen, että heidän kylänsä ei ole kuoleva kylä, sillä sen historiasta voi ammentaa myös nykyisyyteen ja tulevaan.

Uusitalo, Eeva 2020. Etnografian reittejä kylien ajallisuuteen ja aineellisuuteen.

URI <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3789-0>

Kirjallisuus

- Ehn, Billy ja Orvar Löfgren 1996. Vardaglivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Hastrup, Kirsten 1995. A passage to anthropology. Between experience and theory. London: Routledge.
- Hastrup, Kirsten 2004. Getting It Right. Knowledge and Evidence in Anthropology. *Anthropological Theory* 4(4), 455–472.
- Hastrup, Kirsten 2018. Collaborative Moments. Expanding the Anthropological Field through Cross-Disciplinary Practice. *Ethnos* Vol. 83, No 2, 316–334.

- Holbraad, Martin ja Morten Axel Pedersen 2017. *The Ontological Turn. An Anthropological Exposition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ingold, Tim 2008. *Binding Against Boundaries: Entanglements of Life in an Open World*. *Environment and Planning A*, volume 40, 1796–1810.
- Ingold, Tim 2011 [2000]. *The Perception of the Environment. Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Ingold, Tim 2011. *Being Alive. Essays on Movement, Knowledge and Description*. London: Routledge.
- Ingold, Tim ja Jo Lee Vergunst 2006. *Fieldwork on Foot: Perceiving, Routing, Socializing*. Teoksessa Peter Collins ja Simon Coleman (toim.) *Locating the Field. Space, Place and Context in Anthropology*. Oxford: Berg. 67–86.
- Ingold, Tim ja Jo Lee Vergunst 2008. Introduction. Teoksessa Tim Ingold ja Jo Lee Vergunst (toim.) *Ways of walking. Ethnography and Practice on Foot*. Aldershot: Ashgate, 1–19.
- Laidlaw, James 2017. Review Article. *Social Anthropology/Anthropologie Sociale* 25, 3, 396–402.
- Pink, Sarah 2009. *Doing Sensory Ethnography*. London: Sage Publications.
- Strathern, Marilyn 1999. *Property, Substance and Effect. Anthropological Essays on Persons and Things*. London: The Athlone Press.
- Tsing, Anna 2017. The Buck, the Bull, and the Dream Of the Stag: Some Unexpected Weeds of the Anthropocene. *Suomen Antropologi* 42(1), 3–21.

ISMO BJÖRN

*FT, Erikoistutkija**Itä-Suomen yliopisto,**Karjalan tutkimuslaitos*

PIRJO PÖLLÄNEN

*YTT, Tutkija**Itä-Suomen yliopisto,**Karjalan tutkimuslaitos*

Oodi itse koetulle maaseudulle

Maalla! Koetut paikat. Toimittanut Silva Tedre. Joensuu: Kirjokansi. 2020. 162 sivua.

J oensuulainen pienkustantamo Kirjokansi julkaisee kirjoja, joista sen omistaja ja ainoa työntekijä Jussi Virratvuori pitää ja joihin hän uskoo. Kirjat ovat usein marginaalissa, mutta kaikissa niissä on jotain, ehkä tunnelma, ehkä syvä sanoma, minkä vuoksi käsikirjoitus kannattaa muuttaa oikeaksi, käteen sopivaksi kirjaksi, jonka kukin voi asettaa kirjahyllynsä uudelleen lukemista varten. Kirjokannen toimintaa voi hyvällä syyllä verrata entiseen Atte Blomin, Otto Donnerin ja Christian Schwindin perustamaan Love Recordsiin, joka tuotti suuren määrän Suomi-rockin helmiä Mikko Alatalosta Pekka Strengiin, mutta myös pienen kuulijajoukon kokeiluja Agit Propista Feija Åkerlundiin. Love Recordsilla oli vahva yhteiskunnallinen eetos, ja samaa hyvää edistävää sanomaa vie eteenpäin Jussi Virratvuoren kirjakustantamo Kirjokansi.

Väkevä sanoma on myös Silva Tedren toimittamassa ja Kirjokannen kustantamassa kirjoituskokoelmassa *Maalla!*, jonka alaotsikko *Koetut paikat* jo paljastaa, mistä on kyse. Käsissäsi on kirja, jossa seitsemäntoista

enemmän tai vähemmän itsensä maalaisiksi tai maaseudun asukkaaksi tunnistautuvaa, enemmän tai vähemmän tunnettua tutkijaa ja toimittajaa kirjoittaa henkilökohtaisesta maaseutukokemuksestaan. Mukana on runollisia näkyjä, lapsuuden ja siihen vertautuvan, puhtaan maaseudun viattomuutta, nostalgisia lehmipaimenmuistoja, vieraantumisen kokemuksia ja oman maaseutusuhteen pohtimista. Maaseudusta saatava kuva rakentuu paljolti näiden omaelämäkerrallisten välähdysten kautta. Kirjan lopuksi korpisosiologi Pertti Rannikko suuntaa maaseutua monipaikkaisuuteen. Loppuluku poikkeaa tyyliltään ja ”maaseutupoliittisuudeltaan” muista kirjan luvuista. Se on samalla lenkki lisää Karjalan tutkimuslaitoksen pitkäkestoiseen Sivakka ja Rasimäki -seuranta-tutkimukseen. Kyseessä on eräänlainen Rannikon väliaikaraportti ja tutkimuskyläpäivitys 2020. Pertti Rannikko analysoi maaseutua ja elää sitä omana tunnustettavana hahmonaan. Paikkaan ja alueeseen kiinnittään monin eri tavoin ja niitä eletään arjessa. Rannikon maaseutukatsannossa ovat mukana niin paikka, sen historia, sen sosiaaliset suhteet ja tilat kuin tunteet ja affektitkin.

Rannikon tutkimuskylät Rasimäen ja Sivakan osaa jokainen itseään maaseutututkijana pitävä sijoittaa entiseen Valtimon kuntaan, nykyiseen Nurmeksen kaupunkiin Pohjois-Karjalaan, Karjalan ja Kainuun rajalle. Läheskään kaikissa muissa tarinoissa ja artikkeleissa paikka ei ole näin selkeä. Paikka on kuitenkin keskeinen ulottuvuus maaseutua kuvattaessa, kuten muutamat tämän kirjan kirjoittajat Pauli Tapani Karjalaiseen ja Doreen Masseyhyn vedoten toteavat. Maaseutu ei ole kaikkialla samantyyppistä – Kainuussa ja Viron Muhussa se on jo varsin erilaista. Tarkkojen kartalle asetettavien paikkojen puute jää muutamassa kohtaa lukijan mieltä vaivaamaan. Sen sijaan kirjan viehätys lepää siinä, että kirjoittajista ei paljon kerrota. Jotkut heistä saattaa itse kukin tunnistaa, mutta

useimman kohdalla kirjoittajan ”kaupunkiminä” jää maalaisuuden peittoon.

Maaseudusta ei etenään Euroopassa voi pitää liikaa ääntä. Maaseutu on liian usein totuttu näkemään paikkana, tilana, alueena jopa tilanteena, jonka yllä liehuu taantumuksen viiri. Tässä Silva Tedren toimittamassa kirjassa taantumus on läsnä, ruumiillisena, todellisena, mutta ei sentään lannistavana käyttövoimana. Maaseutu taantumuksen tilana ja paikkana kääntyy tässä kirjoittajien omakohtaisten kertomusten kautta luonnonrauhaksi, sielunlepuuksi ja itsessään elämäntarkoitukseksi. Lannistumisen sijaan sen alta kumpuaa sittenkin taistelutahto maaseudun puolesta. Se, mitä tuo monelle myyttiseksi osoittautuva maaseutu lopulta on, jääköön arvoitukseksi. Siihen ei tässä(kään) kirjassa selitystä anneta. Oli se mitä tahansa, se näyttää olevan aina jokin toinen.

Maaseutu on kirjan tekijöille omakohtainen, mutta samaan aikaan myös jotain, jonka puolesta pitää ja saa taistella – jotakin, jonka arvoa on ulkopuolelta hankala nähdä ja jonka arvo pitää ulkopuolisille rautalangasta vääntää. Miksi tällainen henkilökohtainen sitten pitää perustella tai edes tuoda ilmi ulkopuolisille? Kirjan lukija, se todennäköinen kohdeyleisö, joka kirjan ottaa käsiinsä, pystyy sen tiettenkin lukemaan rivien välistä, mutta ehkä olisi syytä kertoa selkosuomella, että vaikka suomalainen maaseutu on edelleen monella tapaa ja monille elinvoimainen niin ilman toimivaa alue- ja maaseutupolitiikkaa tämä elinvoimaisuus hyytyy. Kirjan kokonaisuuden kannalta olisi tarvittu epilogi, jossa kirjan tarinat olisi koottu synteetinomaisesti yhteen ja hieman väännetty lisää rautalankaa maaseudun puolesta. Maaseudun monet merkitykset pitää tuoda julki, maaseutueläjien, pataroiijien ja alkuasukkaiden tunnelmat ja tuntemukset pitää saada esille – ja siinä Silva Tedren toimitta *Maalla! Koetut paikat* kertomuskokoelma onnistuu erinomaisesti – mutta politiikan tekoon kirja olisi myös voinut lähettää selkeämmän viestin.

Kirjaa lukiessamme me Pohjois-Karjalassa elämämme viettäneet maatiaiset loimme molemmat omilla tavoillamme, omista kokemuksistamme ja elämistämme omia maaseutujamme. Siihen tämä kirja lukijat, myös meidät, pakosta haastaa. Pirjo Pöllänen, joka edustaa ensimmäisen sukupolven ns. kaupunkilaisuutta, joensuulaisuutta, joka sekin on vähintään maatiaisuutta, jos ei oikeaa maalaisuutta, ei kirjan tarinoista lopulta löytänyt omaa tarinaansa. Kaikki tarinat olivat tuttuja, mutta tavallaan kaikki kertoivat lopulta varsin samanlaisen protyyppihenkilön tarinaa maaseudusta: tiedostavan, luontoa ja maaseutua puolustavan koulutetun

maaseuturakastajan tarinan. Osalla kirjoittajista korostuivat kädentaidot ja oman torpan kunnostus, toisilla kasvimaata ja kantovesi, mutta Tuula Kukkonen tarinaa lukuun ottamatta kaikista puuttui samastumisen kohde. Kuinka sen voi löytää hän, jolle maaseutua edustaa Hammaslahti-suvun kautta aina pakosta läsnäoleva, konkreettinen, puupinojen, perunan kylvön ja noston, rantasaunan makuinen työnteon paikka. Tätä työnteokoa ei ole valittu, vaan siihen ovat juuret ohjanneet. Tämä pakotettu maalaisuus, jota ei itse ole valinnut mutta joka on osa minuutta, olisi voinut kirjassa näkyä hiukan selkeämmän, ehkä yhden lisätarinan verran.

Ismo Björn puolestaan on outokumpulaisen karjatilan lapsi. Tila oli ja on kaupunkitaajaman reunalla, kaivoksen ja kirkon välissä. Romantiikkaa voi etsiä sen äänistä, johon ovat kuuluneet niin malmijunien, räjäytysten kuin ortodoksisen kirkon kellojen ääni, ruisrääkkä ja ohiajava kemikaalirekka mutta jonka toista totuutta ovat saastuneet pohjavedet, metsiteytille pelloille edelleen pintaan nouseva kaivosjäte ja erilaisia vaateitaan esittävä ympäröivä ”kaupunki” lenkkipolkuineen, kelkkareitteineen ja metsästysseuroineen. Maaseutua on hänelle ehkä enemmän mökkipahanen Kesälahden Lakovaarassa tai sittenkin koti, Noljaanmäellä Joensuuun lähiössä sijaitseva, rivitalojen piirittämä entinen rintamamiestila, jonka pikkupihalla pilkkoa polttopuuta ja niittää postimerkinkokoista niittyä. Kiinnekohtia kirjaan löytyy, mutta ei sitä omaa tarinaa kaupunkilaisesta maalaisuudesta.

Kirja ei silti ole vajaa, vaikka se henkilökohtainen lukijan tarina jäisikin puuttumaan. Kokonaisuutena kirja monine tarinoineen on elämänmakuinen kuvaus maaseudusta, erilaisista maaseuduista, siellä tapahtuvista, sieltä ja sinne johtavista liikkeistä ja virtauksista. Kirja osoittaa, kuinka maaseutu on lähes kaikille samaan aikaan auvoinen ja romanttinen, elämän rauha ja tarkoitus, mutta myös loputon huolen, työnteon ja epävarmuuden paikka. Kirja kannattaa lukea jo pelkästään sen loppuluvun, eräänlaisena yhteenvetona toimivan rannikkomaisen tutkimusohjeen ja maaseutututkimuksen suunnannäytön ja ohjelmajulistuksen vuoksi. Syrjäiseksi määritelty maaseutu on lopulta moninainen ja täynnä erilaisia merkityksiä, ja se elää monissa verkostoissa, mielissä ja mielen maiseissa. Maaseutu elää meissä monissa, monenlaisena, monimuotoisena, eikä siitä ole irti pääsyä.

KATRI LASSILA

Natalia Kopkina

Melankolinen yhteys äidinmaahan

Valokuvataiteilija Natalia Kopkina (s.1984) (TaM) asuu ja työskentelee Helsingissä. Hän on erikoistunut mustavalkoiseen filmikuvaan ja pimiötyöskentelyn taiteeseen. Kopkina perusti viiden muun valokuvataiteilijan kanssa vuonna 2016 Suomen Pimiötaiteilijat ry:n, jonka tarkoituksena on edistää, opettaa ja kehittää käsintehtyn pimiökuvan taidetta Suomessa. Yhdistyksellä on Mörk-niminen pimiö Suomen Taiteilijaseuran ateljeesäätiön taiteilijatalossa Helsingin Vallilassa. Kopkina on toiminut pitkään yhdistyksen toiminnanjohtajana. Hän on pitänyt lukuisia näyttelyitä ja julkaissut kaksi kirjaa itse perustamansa I'm Not Publishing -kustantamon kautta. Kirjoista *Mame* pääsi Vuoden kaunein valokuvakirja -kilpailun finaaliin vuonna 2020. Kopkinan töitä on lukuisissa yksityiskokeelmissa sekä valtion kokoelmassa.

Kerro vähän taustastasi.

Olen syntynyt Leningradissa vuonna 1984 mutta muutimme äidin ja isän kanssa Turkuun vuonna 1991, juuri ennen Neuvostoliiton romahtamista. Isotätini asui siellä. Isäni isä, Armas Vanhanen, oli kotoisin Inkerinmaalta. Hänen nuorempi sisarensa tuli evakkoon Suomeen sodan jaloista, mutta ukki itse joutui sotaan. Hän taisteli puna-armeijassa ja haavoittui, mutta lähetettiin haavoittuneena Siperiaan vankileirille. Vaikka hän oli taistellut Neuvostoliiton armeijassa, häntä inkeriläisenä pidettiin valtion

vihollisena. Siperiassa hän tapasi mummin ja karkasi naimisiin tämän kanssa, sillä mummin perhe ei hyväksynyt häntä. He eivät muuttaneet Pietariin, sillä inkeriläisenä hän ei saanut asua sadan kilometrin säteellä Pietarista. Isäni syntyi sitten aikanaan Virossa. Omat vanhempani tapasivat Pietarissa, jonne isä lähti opiskelemaan. Muutimme Suomeen, koska inkerinmaalaisten sukujuurien takia mahdollisuus siihen aukeni. Tuolloin 1990-luvun alussa olot olivat sekavat Pietarissa. En puhunut yhtään suomea, mutta kun aloitin koulun opin sen vuodessa.

Kuvasi Maaseutukuva-osiossa liittyvät laajempaan kokonaisuuteen. Teit valokuvasarjan nimeltä Motherland (Äidinmaa) ja kirjan Mame (Äidille), jossa kuvat olivat runojen yhteydessä. Kerro vähän kuvista!

Aloin kuvata Venäjällä vuonna 2006. Se liittyi alkujaan kurssityöhön Taideakatemiassa Korkeakoulussa. Aloin kuvata lapsuuteni paikkoja, ja kävin äidinäidin kylässä Kuznetsovossa, joka sijaitsee Moskovan ja Pietarin välissä ja matkustin Viroonkin. Tuolloin kuvaaminen jäi siihen, mutta vuonna 2014 päätin jatkaa projektia. Lähdin tuolloin Siperiaan saakka, ja kuvaamiseni oli suunnitellumpaa kuin ensimmäisillä matkoilla. Kokonaisuus, jonka perustana oli venäläinen maaseutu, alkoi muodostua, ja asetin noita kuvia näytteille ensi kertaa syksyllä 2015.

Entä kirjaan liittyvät runot? Miten ne tulivat mukaan?

Olin Turussa jouluna 2015 ja koristelin kuusta. Yhdessä vanhassa kuusenkoristelaatikossa huomasin runon laatikon sisäpuolella. Kysyin isältä, mikä runo oli kyseessä ja isä kertoi, että kyseessä oli ukin vanha ystävä, Boris Fileikin, joka oli lähettänyt ukille kokonaisen kirjasen täynnä käsikirjoitettuja runojaan. Isä näytti kirjan minulle. Ukki oli tutustunut Fileikiniin Siperian hiilikaivoxsessa 1940-luvulla. He olivat pysyneet kirjeenvaihdossa lopun ikäänsä. Fileikin ei ollut koskaan saanut julkaistuksi runojaan. Se oli minusta traagista. Minulle tuli hyvin vahva tunne, että haluan auttaa julkaisemaan nämä tekstit, vaikka sitten tekijänsä kuoleman jälkeen. Runoilla tuntui olevan myös vahva yhteys niihin kuviin, joita olin ottanut Venäjän maaseudulla.

Kertoisitko lisää suhteestasi maaseutuun?

Motherland-sarjan idea oli tallentaa itselleni venäläisen maaseudun kuvia. Kuvasin Pietarissa vain joitakin ensimmäisistä kuvista, mutta siirryin sitten pois kaupungeista. Halusin selvittää ja kertoa miltä se näyttää

Valokuvataiteilija Natalia Kopkina

ja tuoksuu, millaisia värejä siellä on. Siinä maaseudussa oli jotakin melankoliaa, jonka halusin näyttää. Ei kaupungissa ole samanlaista melankoliaa kuin maaseudulla. Havaitsin jotakin jatkuvasta muutoksesta. Se pikkukylä esimerkiksi, jossa äidinäidin talo sijaitsi, oli ehtinyt muuttua muutamassa vuodessa tyystin. Kylässä ei asu enää ketään ja asukkaat tulevat vain käymään kesäisin. Mummin talo oli ehtinyt romahtaa, kaikki oli heinän peitossa.

Minuun vaikutti se rapistuminen ja se, miten nopeasti luonto ottaa haltuun kaiken. Ei ole mitään pysyvää ihmisten rakennetta. Havaitsin sen, miten armoton on luontoäidin ote. Sarjan nimi Äidinmaa / Motherland viittaa osittain tähän. Suomessa puhutaan isänmaasta mutta venäläisessä hahmotuksessa maa on vahvasti feminiininen. Maahan liittyy jokin outo melankolinen yhteys. Koko venäläistä maaseutua leimasi se melankolian läsnäolo. Kuvakokonaisuuden kautta käsittelin sitten sitä omaa suhdetani maaseutuun, muutokseen ja melankoliaan.

NATALIA KOPKINA

Mame

Viiimeistellesään valokuvasarjaansa vuonna 2015 valokuvaaja Natalia Kopkina löysi isoisänsä jäämistöstä huolellisesti käsinkirjoitetun, yli sadan runon kirjasen, joka sisälsi harrastelijarunoi-
lija Boris Fileikinin runoja. Pietarissa syntyneen Kopkinan isoisä ja Fileikin olivat tutustuneet Siperiassa vankileirin hiilikaivoksessa sodan aikana 1940-luvulla. Kopkina vaikutui 1940-luvulta 1980-luvulle ajoit-
tuvista, melankolisista runoista, jotka tuntuivat heijastavan samaa venä-
läistä sielua, jota hänkin käsittelee vanhempiensa ja isovanhempiensa
kotiseuduilla Venäjällä ja Virossa vuosina 2006–2015 otetuissa kuvi-
saan. Tästä kehittyi ajatus yhdistää valokuvat ja Fileikinin runot, joita
tämä ei saanut koskaan julkaistua.

Natalia Kopkina: *Mame*. Kustantaja: I am not Publishing. 2018.
ISBN: 978-952-69089-0-8.

Valokuvat: Natalia Kopkina

Runot: Boris Fileikin

Kääntäjä: Jane Bugaeva (venäjä-englanti)

Kopkinat (Kallaste 2007)
sarjasta Motherland (2015)
hopeagelatiinivedos

The snow is graying. I lived there once—
beyond that bend. My darling childhood home!
And maybe someone from my childhood
still lives there. Or lived not long ago...

Familiar house, familiar places,
where I lived through many happy times,
where I saw a lot of good.
Hello forgotten worries of my childhood days!

And now, as if a traveler from a distant land,
I am here and I dare not hide my tears.
The losses are uncountable and happiness misled me—
it went away as soon as adolescence did.

Yö ja päivä, yö ja päivä (Kuznetsovo 2007)
sarjasta Motherland (2015)
hopeagelatiinivedos

Nimetön
sarjasta Motherland (2015)
hopeagelatiinivedos

Nimetön
sarjasta Motherland (2015)
hopeagelatiinivedos

Crane calls above the house and yard.
The fields and forest—stock still in melancholy...
The autumn day flashed its cold gaze
and now it ponders, gazing in the river.

The windows bear the tears of the storm
the grass, so wet that it looks frosted...
We watch, alarmed, as the years dissolve,
but we continue to have hope.

Everything dissolves... The clouds
drift by like smoke. The storm is never ending.
Our hopes propel us toward happiness—
and being happy means being young.

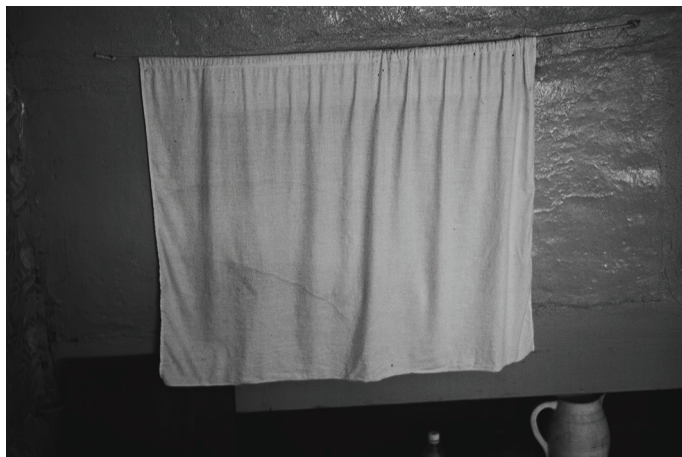
Let youth be gone, never will it return.
The facade is decaying but inside it's warm.
Smoke plumes above the house
so happiness knows where to find us.

Nimetön
sarjasta Motherland (2015)
hopeagelatiinivedos

Nimetön
sarjasta Motherland (2015)
hopeagelatiinivedos

Nimetön
sarjasta Motherland (2015)
hopeagelatiinivedos

Äiti ja tytär (Kuznetsovo 2014)
sarjasta Motherland (2015)
hopeagelatiinivedos

Aamu (Chemal 2015)
sarjasta Motherland (2015)
kromogeeninen värivedos

Maaseudun uusi aika ry

Liity MUA:n jäseneksi tai tilaa lehti

Maaseudun uusi aika -yhdistyksen jäseneksi voit hakea sivuillamme olevalla sähköisellä lomakkeella tai lähettämällä vastaavat tiedot sihteerille. Henkilöjäsenmaksu 25 euroa sisältää painetun *Maaseuduntutkimus*-lehden. Yhteisöjäsenmaksu 100 euroa vuodessa sisältää viisi kappaletta *Maaseuduntutkimusta* yhteen osoitteeseen postitettuna.

Ilman jäsenyyttä *Maaseuduntutkimuksen* vuosikerran hinta on 30 euroa. Lehti ilmestyy kaksi kertaa vuodessa. Tilaus hoituu mua.fi-sivujen kautta tai ottamalla yhteyttä yhdistyksen sihteeriin.

Yhteystiedot

Puheenjohtaja Olli Lehtonen: pj@mua.fi

Sihteeri: sihteeri@mua.fi

Pidä tietosi ajan tasalla

Muista osoitteenmuutos, jotta lehtesi ja muut tärkeät tiedotteet tulevat perille.

Päivitä sähköpostiosoitteesi! Ilman ajantasalla olevaa osoitetta jäsenkirjeesi jää bittiavaruuteen.

Jos haluat erota yhdistyksestä, ilmoita asiasta kirjallisesti yhdistyksen hallitukselle.

Ismo Björn

FT, erikoistutkija
Itä-Suomen yliopisto,
Karjalan tutkimuslaitos
ismo.bjorn@uef.fi

Torsti Hyyryläinen

HT, dosentti, tutkimusjohtaja
Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
torsti.hyyrylainen@helsinki.fi

Galina Kallio

KTT, tutkijatohtori
Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
galina.kallio@helsinki.fi

Tuomas Kuhmonen

KTT, MMM, dosentti, tutkimusjohtaja
Turun yliopisto
Tulevaisuuden tutkimuskeskus
tuomas.kuhmonen@utu.fi

Katri Lassila

TaM, tohtorikoulutettava
Aalto yliopisto
Elokuva- ja lavastustaiteet
katri.lassila@aalto.fi

Ilja Lehtinen

FM, TeM, dramaturgi, Helsinki
ilja.lehtinen@gmail.com

Rainer Peltola

FT, erikoistutkija
Luonnonvarakeskus
rainer.peltola@luke.fi

Pirjo Pöllänen

YTT, yliopistotutkija
Itä-Suomen yliopisto
Karjalan tutkimuslaitos
pirjo.pollanen@uef.fi

Pekka Rantanen

YTM, jatko-opiskelija
Tampereen yliopisto,
Yhteiskuntatutkimuksen yksikkö
pekka.rantanen@tuni.fi

Ron Store

MML, tutkija
Luonnonvarakeskus
ron.store@luke.fi

Marjut Turtiainen

MMT, tutkija
Itä-Suomen yliopisto,
metsätieteiden osasto
marjut.turtiainen@uef.fi

Eeva Uusitalo

FT, koordinaattori
Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
eeva.uusitalo@helsinki.fi